

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

**Κείμενα
Νεοελληνικής
Λογοτεχνίας**

Β΄ ΤΕΥΧΟΣ

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3ος τόμος

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Τεύχος Β΄

Β΄ ΤΑΞΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3ος τόμος

**Υπεύθυνος για το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο : Κώστας
Μπαλάσκας, Σύμβουλος Π.Ι.**

**Επιμέλεια έκδοσης
Πολυτίμη Γκέκα**

**Επιμέλεια εξωφύλλου:
Βάσω Αβραμοπούλου**

**Εικόνα εξωφύλλου: Κωνσταντίνος Παρθένης (1878-
1967)**

Το λιμάνι της Καλαμάτας (1911) Εθνική Πινακοθήκη

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ
ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
(Άννα Σπανάκη)
(Επιμέλεια: Βλασία Κατσαρού)**

**ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

**Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ
Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ
Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ
Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ
Γ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ**

Γιάννης Μιγάδης (γεν. 1926), Σεφερικό

Γιώργος Σεφέρης

Πάνω σ' έναν ξένο στίχο*

Ο ΣΕΦΕΡΗΣ έγραψε το ποίημα το 1931 στο Λονδίνο, όπου υπηρετούσε ως διπλωμάτης στο ελληνικό προξενείο. Πρωτοδημοσιεύτηκε στη Νέα Εστία την 1η Σεπτεμβρίου του 1932 και περιέχεται στη συλλογή Τετράδιο γυμνασμάτων (1940).

Ευτυχισμένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα.
Ευτυχισμένος αν στο ξεκίνημα, ένιωθε γερή την αρματωσιά μιας αγάπης, απλωμένη μέσα στο κορμί του, σαν τις φλέβες όπου βουίζει το αίμα.

Μιας αγάπης με ακατέλυτο* ρυθμό, ακατανίκητης σαν τη μουσική και παντοτινής
γιατί γεννήθηκε όταν γεννηθήκαμε και σαν πεθαίνουμε, αν πεθαίνει, δεν το ξέρουμε ούτε εμείς ούτε άλλος κανείς.

Παρακαλώ το θεό να με συντρέξει να πω, σε μια στιγμή

ξένος στίχος: ο πρώτος στίχος του ποιήματος του Σεφέρη είναι μια παραλλαγή του πρώτου στίχου του σονέτου Το ωραίο ταξίδι του Γάλλου ποιητή Ιωακείμ ντι Μπελαί (1525-1560):

Ευτυχισμένος όποιος σαν τον Οδυσσέα έκανε ένα ωραίο ταξίδι

(Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage)

ακατέλυτος ρυθμός: ρυθμός ακατάλυτος, ανεξάντλητος, άφθαρτος.

μεγάλης ευδαιμονίας, ποια είναι αυτή η αγάπη·
κάθομαι κάποτε τριγυρισμένος από την ξενιτιά*,
κι ακούω το μακρυνό βούισμά της, σαν τον αχό της θάλασσας
που έσμιξε με το ανεξήγητο δρολάπι*.

Και παρουσιάζεται μπροστά μου, πάλι και πάλι, το
φάντασμα του Οδυσσέα, με μάτια κοκκινισμένα
από του κυμάτου την αρμύρα
κι από το μεστωμένο πόθο* να ξαναδεί τον καπνό
που βγαίνει από τη ζεστασιά του σπιτιού του
και το σκυλί του που γέρασε προσμένοντας
στη θύρα.

Στέκεται μεγάλος, ψιθυρίζοντας, ανάμεσα στ'
ασπρισμένα του γένια, λόγια της γλώσσας
μας, όπως τη μιλούσαν πριν τρεις χιλιάδες χρό-
νια.

Απλώνει μια παλάμη ροζιασμένη από τα σκοινιά
και το δοιάκι*, με δέρμα δουλεμένο από το

τριγυρισμένος από την ξενιτιά: Ο Σεφέρης γεννήθηκε
στη Σμύρνη το 1900, εγκαταστάθηκε με την οικογένεια
του στην Αθήνα το 1914, σπούδασε στο Παρίσι από το
1918-1924 και από το 1926 ως τη χρονιά που έγραψε το
ποίημα ζει στο Λονδίνο.

από το μεστωμένο πόθο να ξαναδεί τον καπνό κτλ.
αναφορά στην Οδύσσεια, α, στ. 57-59:

κι εκείνος λαχταρώντας
και μονάχα καπνό απ' τον τόπο του να δει ν'
ανηφορίζει,
ανέλπιδος ποθεί το θάνατο

(μτφρ. Ν. Καζαντζάκης - Ι. Κακριδής)

δοιάκι: το πηδάλιο του πλοίου.

ξεροβόρι, από την κάψα κι από τα χιόνια.

Θα 'λεγες πως θέλει να διώξει τον υπεράνθρωπο
Κύκλωπα που βλέπει μ' ένα μάτι, τις Σειρήνες
που σαν τις ακούσεις ξεχνάς, τη Σκύλλα
και τη Χάρυβδη απ' ανάμεσό μας·
τόσα περίπλοκα τέρατα, που δεν μας αφήνουν να
στοχαστούμε, πως ήταν κι αυτός ένας άνθρωπος
που πάλεψε μέσα στον κόσμο, με την ψυχή
και με το σώμα.

Είναι ο μεγάλος Οδυσσέας· εκείνος που είπε να γί-
νει το ξύλινο άλογο και οι Αχαιοί κερδίσανε την
Τροία.

Φαντάζομαι πως έρχεται να μ' αρμηνέψει πώς να
φτιάξω κι εγώ ένα ξύλινο άλογο για να κερδίσω
τη δική μου Τροία.

Γιατί μιλά ταπεινά και με γαλήνη, χωρίς προσπάθεια,
λες με γνωρίζει σαν πατέρα
είτε σαν κάτι γέρους θαλασσινούς, που ακουμπισμένοι
στα δίχτυα τους, την ώρα που χειμώνιαζε και θύ-
μωνε ο αγέρας,

μου λέγανε, στα παιδικά μου χρόνια, το τραγούδι του
Ερωτόκριτου* με τα δάκρυα στα μάτια·
τότες που τρόμαζα μέσα στο ύπνο μου ακούγοντας

το τραγούδι του Ερωτόκριτου: ο ποιητής αναφέρεται
στις λαϊκές εκδόσεις (φυλλάδες) του Ερωτόκριτου του
Βιτσέντζου Κορνάρου, που είχε δει στη Σμύρνη σε
παιδική ηλικία. Το ποίημα είχε μεγάλη διάδοση στους
ανθρώπους του λαού.

την αντίδικη* μοίρα της Αρετής να κατεβαίνει τα μαρμαρένια σκαλοπάτια.

Μου λέει το δύσκολο πόνο να νιώθεις τα πανιά του καραβιού σου φουσκωμένα από τη θύμηση και την ψυχή σου να γίνεται τιμόνι.

Και να 'σαι μόνος, σκοτεινός μέσα στη νύχτα και ακυβέρνητος σαν τ' άχερο στ' αλώνι.

Την πίκρα να βλέπεις τους συντρόφους σου καταποντισμένους μέσα στα στοιχεία, σκορπισμένους: έναν έναν.

Και πόσο παράξενα αντρείεύεσαι μιλώντας με τους πεθαμένους, όταν δε φτάνουν πια οι ζωντανοί που σου απομέναν.

Μιλά... βλέπω ακόμη τα χέρια του που ξέραν να δοκιμάσουν αν ήταν καλά σκαλισμένη στην πλήρη η γοργόνα να μου χαρίζουν την ακύμαντη γαλάζια θάλασσα μέσα στην καρδιά του χειμώνα.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ο Σεφέρης ξεκινώντας από το στίχο του Γάλλου ποιητή εξαρτά την ευτυχία του ανθρώπου που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα από την ύπαρξη μιας αγάπης· σε όλο το ποίημα αναπτύσσεται το μοτίβο της αγάπης είτε με χαρακτηρισμούς που κάνει ο ίδιος ο ποιητής είτε με το προσωπείο που παρεμβάλλει. Το νόημα αυτής της αγάπης θα σας αποκαλυφθεί, αν μελετήσετε προσεχτικά:

αντίδικος: αντίπαλος, εχθρικός.

α) Τα κοινά σημεία που παρουσιάζει η ζωή του ποιητή με τις περιπέτειες του ομηρικού ήρωα.

β) Το ρεαλισμό με τον οποίο παρουσιάζει τον Οδυσσέα στη μορφή, στην ομιλία και στους τρόπους.

γ) Τη σύνδεση του ομηρικού ήρωα με τους απλούς ανθρώπους της πατρίδας του και τον Ερωτόκριτο.

δ) Τα πολύπλοκα τέρατα (Κύκλωπας, Σειρήνες κτλ.) που μας εμποδίζουν να δούμε τον Οδυσσέα στις ανθρώπινες διαστάσεις του και

ε) Τις συμβουλές του Οδυσσέα στον ποιητή.

Μετά τη μελέτη των στοιχείων αυτών να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις:

1. Ποια χαρακτηριστικά έχει αυτή η αγάπη;

2. Τι περιεχόμενο δίνει ο ποιητής στην έννοια αυτής της αγάπης;

Γ. Σεφέρης (σχέδιο του Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα)

Ελένη

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ Ελένη που ακολουθεί ανήκει στη συλλογή... Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν... (1955), γράφτηκε όμως, κατά δήλωση του ποιητή, το 1953, όταν ο Σεφέρης ταξίδεψε για πρώτη φορά στην Κύπρο. Ξαναπήγε το 1954 και το 1955. Το 1955 θ' αρχίσει ο Κυπριακός αγώνας κατά της αγγλικής κατοχής. Ο Σεφέρης από τις θέσεις του στο διπλωματικό σώμα θα παρακολουθήσει από πολύ κοντά τις φάσεις του κυπριακού δράματος.

Για να κατανοήσουμε το ποίημα, πρέπει να έχουμε υπόψη μας πρώτα πρώτα δύο αρχαίους μύθους, που αποτελούν τον πυρήνα του:

α) Ο μύθος του Τεύκρου: Ο Τεύκρος, γιος του βασιλιά της Σαλαμίνας Τελαμώνα και αδελφός του Αίαντα, έλαβε μέρος στον τρωικό πόλεμο, όπου διακρίθηκε ως τοξότης. Όταν επέστρεψε στη Σαλαμίνα, ο πατέρας του δεν τον δέχτηκε, γιατί έκρινε ότι δε συμπαραστάθηκε αρκετά στον αδελφό του Αίαντα, που αυτοκτόνησε, επειδή οι Αχαιοί δεν έδωσαν σ' αυτόν ως αριστείο τα όπλα του Αχιλλέα. Ο Τεύκρος τότε, υπακούοντας σε χρησμό του Απόλλωνα, έφυγε στην Κύπρο, όπου και ίδρυσε πόλη και της έδωσε το όνομα Σαλαμίνα (κοντά στη σημερινή Αμμόχωστο) ως ανάμνηση της πατρίδας του.

β) Ο μύθος της Ελένης: Σύμφωνα με μια εκδοχή αυτού του μύθου η Αφροδίτη δεν έδωσε στον Πάρη την πραγματική Ελένη, αλλά ένα ομοίωμά της. Την Ελένη τη μετέφερε ο Ερμής, με εντολή της Ήρας, στην Αίγυπτο, στο παλάτι του βασιλιά Πρωτέα, όπου τη συνάντησε ο Μενέλαος επιστρέφοντας από την Τροία. Την εκδοχή αυτή του μύθου διαπραγματεύεται ο Ευριπίδης στην τραγωδία του Ελένη. Στην τραγωδία συναντάει την Ελέ-

νη στην Αίγυπτο και ο Τεύκρος, που περνάει από κει ταξιδεύοντας για την Κύπρο.

Ο Σεφέρης προτάσσει ως μ ό τ ο στο ποίημά του τρία αποσπάσματα της τραγωδίας του Ευριπίδη, που συνοψίζουν τους δύο μύθους:

ΤΕΥΚΡΟΣ: ...στη θαλασσινή Κύπρο, όπου μου όρισε ο Απόλλων να κατοικώ, δίνοντάς της το νησιωτικό όνομα Σαλαμίνα ως ανάμνηση εκείνης της πατρίδος μου (στ. 148-150).

ΕΛΕΝΗ: Εγώ δεν πήγα στην Τρωάδα, ένα είδωλό μου ήταν (στ. 582).

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ: Τι λες; Όστε για μια νεφέλη τραβήξαμε του κάκου τόσα βάσανα; (στ. 706).

Επίσης πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι ο Σεφέρης δεν παραμένει στους αρχαίους μύθους, αλλά τους μεταφέρει στην εποχή μας, δηλαδή τους κάνει να εκφράζουν σύγχρονες εμπειρίες. Και εδώ ας σκεφτούμε ότι ο ποιητής έζησε τους δυο παγκόσμιους πολέμους και τη μικρασιατική καταστροφή, που τον έπληξε ιδιαίτερα, αφού του στέρησε την ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Σμύρνη, όπου γεννήθηκε και έζησε τα παιδικά του χρόνια.

Στο ποίημα μιλάει ο Τεύκρος. Πίσω όμως από τα λόγια του συχνά θ' ακούμε τη φωνή του ποιητή.

ΤΕΥΚΡΟΣ

... ες γην εναλίαν Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν
οικείν Απόλλων, όνομα νησιωτικόν
Σαλαμίνα θέμενον της εκεί χάριν πάτρας

.....

ΕΛΕΝΗ
Ουκ ήλθον ες γην Τρωάδ', αλλ' είδωλον ην.

ΑΓΓΕΛΟΣ

Τι φης;

Νεφέλης άρ' άλλως είχομεν πόνους πέρι;

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ: ΕΛΕΝΗ

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις
Πλάτρες.»*

Αηδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων,
συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους
στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές
5 αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν.
Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη
μνήμη
βήματα και χειρονομίες· δε θα τολμούσα να πω
φιλήματα·
και το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης
σκλάβας.

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις
Πλάτρες.»

Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το γνωρίζει τούτο
το νησί;
Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα

Πλάτρες: χωριό της Κύπρου στις πλαγιές του όρους Τρόδος, κοσμικό θέρετρο στα χρόνια της αγγλοκρατίας.

πρωτάκουστα:
καινούριους τόπους, καινούριες τρέλες των
ανθρώπων
ή των θεών·

η μοίρα μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί *ενός Αίαντα
15 και μian άλλη Σαλαμίνα
μ' έφερε εδώ, σ' αυτό το γυρογιάλι.*
Το φεγγάρι
βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη*·
σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη,* τώρα πάει νά 'βρει
την Καρδιά του Σκορπιού,* κι όλα τ' αλλάζει.
20 Πού είν' η αλήθεια;
Έμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης·
το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.*

Αηδόνι ποιητάρη* ,
σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι

στ. 14-15: το στερνό σπαθί: το σπαθί με το οποίο αυτοκτόνησε ο Αίας, γεγονός που στάθηκε αιτία να εξοριστεί ο Τεύκρος και να εγκατασταθεί στη Σαλαμίνα της Κύπρου (μian άλλη Σαλαμίνα).

γυρογιάλι: ακτή.

στ. 17: σαν Αφροδίτη: όπως η Αναδυόμενη Αφροδίτη, που κατά την παράδοση αναδύθηκε από τον αφρό της θάλασσας στην Πάφο της Κύπρου (Κύπρις, Παφία).

Τοξότης· Σκορπιός: αστερισμοί.

ξαστοχώ: αστοχώ.

στ. 23: ποιητάρη: ο χαρακτηρισμός αυτός του αηδονιού, καθώς και δακρυσμένο πουλί πιο κάτω (στ. 54) ανήκε στον Ευριπίδη. Στην Κύπρο ποιητάρης λέγεται

του Πρωτέα*

- 25 σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες* κι
έσυραν το θρήνο,
κι ανάμεσό τους —ποιος θα το 'λεγε;— η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.
Ήταν εκεί, στα χείλια* της ερήμου· την άγγιξα,
μου μίλησε:
«Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.
30 «Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία».

Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι
αυτό

- το ανάστημα
ίσκιοι και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα·
35 ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.*
Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία — ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.

σήμερα ο λαϊκός ποιητής. Ο Σεφέρης χρησιμοποιεί εδώ μια λέξη τοπική.

Πρωτέας: (Πρωτεύς)· θαλασσινός δαίμονας, που άλλαζε συνεχώς μορφή και κατά τον Ευριπίδη βασιλιάς της Αιγύπτου.

* **στ. 25:** σκλάβες Σπαρτιάτισσες: πρόκειται για τις Σπαρτιάτισσες γυναίκες στην Αίγυπτο, που αποτελούν το χορό της τραγωδίας του Ευριπίδη.

χείλια: (της ερήμου)· εδώ η άκρη (της ερήμου).

Δέλτα: το Δέλτα του Νείλου.

40 Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν
πλάσμα απόφιο·*
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
45 τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φουσκώναν μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα το πούμπουλο ενός κύκνου
50 για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.
Κι ο αδερφός μου;*
Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,
τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ'ανάμεσό τους* ;

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις
Πλάτρες.»

Δακρυσμένο πουλί,
στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη
55 που έταξαν* για να μου θυμίζει την πατρίδα,

απόφιος: γνήσιος.

αδερφός: Αίας ο Τελαμώνιος.

στ. 52: τι 'ναι θεός κτλ.: πρόκειται για μετάφραση
στίχου του Ευρυπίδη (Ελένη, 1137): «ό,τι θεός ή μη θεός
ή το μέσον, τις φησ' ερευνήσας βροτών...;» δηλ. ποιος
άνθρωπος μπορεί να βρει και να πει τι είναι θεός κτλ.

τάζω: υπόσχομαι (αναφέρεται στη φράση του Ευρυπίδη
«όπου μου όρισε ο Απόλλων να κατοικώ»).

άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι* ,
αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιιάσουν
τον παλιό δόλο των θεών·
αν είναι αλήθεια

60 πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,
ή κάποιος Αίαντας ή Πρίαμος ή Εκάβη
ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο
είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει κουφάρια,
δεν το 'χει μες στην μοίρα του ν' ακούσει
65 μαντατοφόρους* που έρχονται να πούνε
πως τόσος πόνος τόση ζωή
πήγαν στην άβυσσο
για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιο μέσον χρησιμοποιεί ο ποιητής για να θέσει σε κίνηση τη μνήμη και τις σκέψεις του Τεύκρου;
2. Ποια είναι η αφορμή που γεννά στον Τεύκρο την αμφιβολία για την αλήθεια στο στίχο 20;
3. Γιατί ο ποιητής δίνει έκταση στην περιγραφή της Ελένης στους στίχους 32-36; Να κάνετε σύγκριση με το στίχο 40· τι παρατηρείτε;
4. Ποιο είναι το επιμύθιο στο οποίο καταλήγει ο Τεύκρος με αφορμή το μύθο του τρωικού πολέμου;
5. Μπορείτε να προσδιορίσετε σημεία του ποιήματος, όπου πίσω από τα λόγια του Τεύκρου ακούτε ευκρινέστερα τη φωνή του Σεφέρη;

παραμύθι: ο μύθος του τρωικού πολέμου.
μαντατοφόρος: αγγελιαφόρος.

«Επί Ασπαλάθων...»

ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ποίημα του Σεφέρη και δημοσιεύτηκε στο Βήμα (23-9-71) τρεις μέρες μετά το θάνατό του στην περίοδο της δικτατορίας. Το ποίημα βασίζεται σε μια περικοπή του Πλάτωνα (Πολιτεία 614 κ.ε.) που αναφέρεται στη μεταθανάτια τιμωρία των αδίκων και ιδιαίτερα του Αρδιαίου. Ο Αρδιαίος, τύραννος σε μια πόλη της Παμφυλίας, ανάμεσα σε άλλες ανόσιες πράξεις είχε σκοτώσει τον πατέρα του και τον μεγαλύτερο αδερφό του. Γι' αυτό και η τιμωρία του, καθώς και άλλων τυράννων, στον άλλο κόσμο στάθηκε φοβερή. Όταν εξέτισαν την καθιερωμένη ποινή που επιβαλλόταν στους αδίκους και ετοιμάζονταν να βγουν στο φως, το στόμιο δεν τους δεχόταν αλλά έβγαζε ένα μουγγρητό. «Την ίδια ώρα άντρες άγριοι και όλο φωτιά που βρίσκονταν εκεί και ήξεραν τι σημαίνει αυτό το μουγγρητό, τον Αρδιαίο και μερικούς άλλους, αφού τους έδεσαν τα χέρια και τα πόδια και το κεφάλι, αφού τους έριξαν κάτω και τους έγδαραν, άρχισαν να τους σέρνουν έξω από το δρόμο και να τους ξεσκίζουν επάνω στ' ασπαλάθια και σε όλους όσοι περνούσαν από εκεί εξηγούσαν τις αιτίες που τα παθαίνουν αυτά και έλεγαν πως τους πηγαίνουν να τους ρίξουν στα Τάρταρα». (Πλ. Πολιτεία 616).

Ήταν ωραίο το Σούνιο τη μέρα εκείνη του
Ευαγγελισμού
πάλι με την άνοιξη.
Λιγοστά πράσινα φύλλα γύρω στις σκουριασμένες
πέτρες
το κόκκινο χώμα κι ασπάλαθοι*

ασπάλαθοι: θάμνοι με μεγάλα αγκάθια και κίτρινα λουλούδια.

5 δείχνοντας έτοιμα τα μεγάλα τους βελόνια
και τους κίτρινους ανθούς.
Απόμακρα οι αρχαίες κολόνες, χορδές μιας
άρπας αντηχούν
ακόμη...

Γαλήνη.

— Τι μπορεί να μου θύμισε τον Αρδιαίο εκείνον;
Μια λέξη στον Πλάτωνα θαρρώ, χαμένη στου μυαλού

10 τ' αυλάκια*

τ' όνομα του κίτρινου θάμνου
δεν άλλαξε από εκείνους τους καιρούς.

Το βράδυ βρήκα την περικοπή: *

«τον έδεσαν χειροπόδαρα» μας λέει

15 «τον έριξαν χάμω και τον έγδαραν
τον έσυραν παράμερα τον καταξέσκισαν
απάνω στους αγκαθερούς ασπάλαθους
και πήγαν και τον πέταξαν στον Τάρταρο, κουρέλι».

Έτσι στον κάτω κόσμο πλέρωνε τα κρίματά του
20 ο Παμφύλιος Αρδιαίος ο πανάθλιος Τύραννος.

31 του Μάρτη 1971

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η μέρα του Ευαγγελισμού είναι και η μέρα της εθνικής μας γιορτής. Τη μέρα αυτή ο ποιητής αποφεύγοντας τους ψεύτικους εορτασμούς και τους πομπώδεις πανηγυρικούς της δικτατορίας προτίμησε να επισκεφτεί το Σούνιο, να ζήσει πιο κοντά στην

στου μυαλού τ' αυλάκια: στη μνήμη.

περικοπή: εννοεί το χωρίο 616 της Πολιτείας.

ελληνική φύση και παράδοση. Να διαβάσετε τους στίχους 1-7 και να παρατηρήσετε: α) Πώς εικονίζεται το τοπίο, β) πώς «βλέπει» ο ποιητής τα ερείπια του ναού του Ποσειδώνα; (Να αναλύσετε τη μεταφορά).

- 2. Με ποιο τρόπο γίνεται η μετάβαση στον Αρδιαίο;**
- 3. Ποιοι συνειρμοί γίνονται στο μυαλό του ποιητή;**
- 4. Πώς συνδέεται το ποίημα με την εποχή που γράφτηκε;**
- 5. Ποια διάθεση του ποιητή φανερώνει το ποίημα;**

Ο βασιλιάς της Ασίνης

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στην ποιητική συλλογή του Γ. Σεφέρη Ημερολόγιο Καταστροφώματος Α' και, όπως δηλώνεται στο τέλος, γράφτηκε μέσα στη διετία 1938-1940. Σχετίζεται με μια αόριστη μνεία της Ασίνης (πόλης της Αργολίδας) στο Β', 560 της Ιλιάδας (κατάλογος νεών*):

Ερμιόνην Ασίνην τε βαθύν κατά κόλπον εχούσας

(= την Ερμιόνη και την Ασίνη που βρίσκονται στο βαθύ κόλπο). Ο βασιλιάς της Ασίνης δένεται μέσα στο ποίημα με μια σειρά από εικόνες και σύμβολα που εκφράζουν την απουσία της ζωής και το αίσθημα του κενού.

Ασίνην τε...
ΙΛΙΑΔΑ

Κοιτάξαμε όλο το πρωί γύρω γύρω το κάστρο¹
αρχίζοντας από το μέρος του ίσκιου εκεί που η
θάλασσα
πράσινη και χωρίς αναλαμπή, το στήθος σκοτωμένου
παγονιού²
μας δέχτηκε όπως ο καιρός χωρίς κανένα χάσμα.

κατάλογος νεών: κατάλογος πλοίων (κατά πόλεις) που πήραν μέρος στον Τρωικό πόλεμο.

1. εννοεί της Ασίνης. Τα ερείπιά του βρίσκονται κοντά στο Ναύπλιο.

2. το στήθος σκοτωμένου παγονιού: παραθετικά στη λ. θάλασσα. Υπολανθάνει η παρομοίωση: σαν το στήθος σκοτωμένου παγονιού.

5 Οι φλέβες του βράχου³ κατέβαιναν από ψηλά
στριμμένα κλήματα γυμνά πολύκλινα ζωντανεύοντας
στ' άγγιγμα του νερού, καθώς το μάτι ακολουθώντας
τις
πάλευε να ξεφύγει το κουραστικό λίκνισμα
χάνοντας δύναμη ολοένα.

10 Από το μέρος του ήλιου ένας μακρύς γιαλός
ολάνοιχτος
και το φως τρίβοντας διαμαντικά στα μεγάλα τείχη.
Κανένα πλάσμα ζωντανό τ' αγριοπερίστερα φευγάτα
κι ο βασιλιάς της Ασίνης που τον γυρεύουμε δυο
χρόνια⁴ τώρα
άγνωστος, λησμονημένος απ' όλους κι από τον
Όμηρο

15 μόνο μια λέξη στην Ιλιάδα κι εκείνη αβέβαιη⁵
ριγμένη εδώ σαν την εντάφια χρυσή προσωπίδα.⁶
Την άγγιξες, θυμάσαι τον ήχο της; κούφιο μέσα στο
φως
σαν το στεγνό πιθάρι στο σκαμμένο χώμα·

3. οι φλέβες του βράχου: τα σχήματα που γίνονται
πάνω στο βράχο από τη διάβρωση, την υγρασία κτλ.

4. Βλ. εισαγωγικό σημείωμα.

5. αβέβαιη: επειδή βρίσκεται στον «κατάλογο των
πλοίων», που η γνησιότητά του αμφισβητείται.

6. χρυσή προσωπίδα: πρόκειται για τις γνωστές
μυκηναϊκές προσωπίδες. Εδώ η έλλειψη του προσώ-
που κάτω από το σχήμα της προσωπίδας παίρνει τη
σημασία συμβόλου. Το ποίημα προχωρεί με μια σειρά
από παρόμοια σύμβολα, που δηλώνουν την απουσία
της ζωής (το στεγνό πιθάρι, τα αγάλματα, το πουλί που
πέταξε κτλ.).

κι ο ίδιος ήχος μες στη θάλασσα με τα κουπιά μας.
20 Ο βασιλιάς της Ασίνης ένα κενό κάτω απ' την
προσωπίδα
παντού μαζί μας παντού μαζί μας, κάτω από ένα
όνομα:

«Ασίνην τε... Ασίνην τε...»

και τα παιδιά του αγάλματα⁷
κι οι πόθοι του φτερουγίσματα πουλιών κι ο αγέρας
στα διαστήματα των στοχασμών του και τα
καράβια του

25 αραγμένα σ' άφαντο λιμάνι·
κάτω απ' την προσωπίδα ένα κενό.

Πίσω από τα μεγάλα μάτια τα καμπύλα χείλια τους
βοστρύχους
ανάγλυφα στο μαλαματένιο σκέπασμα της ύπαρξής
μας

ένα σημείο σκοτεινό που ταξιδεύει σαν το ψάρι
30 μέσα στην αυγινή γαλήνη του πελάγου και το βλέπεις:
ένα κενό παντού μαζί μας.

Και το πουλί που πέταξε τον άλλο χειμώνα
με σπασμένη φτερούγα
σκήνωμα ζωής,

7. αγάλματα: τα αγάλματα επανέρχονται συχνά στην ποίηση του Σεφέρη. Συνήθως συμβολίζουν τη μετάβαση σ' έναν άλλο κόσμο (του θανάτου ή της ανυπαρξίας ή της ζωής που απόμεινε χωρίς συνέχεια).

45υπάρχουν, η κίνηση του προσώπου το σχήμα της
στοργής
εκείνων που λιγόστεψαν τόσο παράξενα μες στη
ζωή μας
αυτών που απόμειναν σκιές κυμάτων και στοχασμοί με
την
απεραντοσύνη του πελάγου
ή μήπως όχι δεν απομένει τίποτε παρά μόνο το βάρος
η νοσταλγία του βάρους μιας ύπαρξης ζωντανής
50εκεί που μένουμε τώρα ανυπόστατοι λυγίζοντας
σαν τα κλωνάρια της φριχτής ιτιάς¹⁰ σωριασμένα
μέσα στη
διάρκεια της απελπισίας
ενώ το ρέμα κίτρινο κατεβάζει αργά βούρλα ξεριζωμένα
μες στο βούρκο
εικόνα μορφής που μαρμάρωσε με την απόφαση μιας
πί-
κρας παντοτινής.
Ο ποιητής ένα κενό.

55Ασπιδοφόρος ο ήλιος ανέβαινε πολεμώντας
κι από το βάθος της σπηλιάς μια νυχτερίδα τρομαγμένη
χτύπησε πάνω στο φως σαν τη σαΐτα πάνω στο σκου-
τάρι:
«Ασίνην τε Ασίνην τε...». Να 'ταν αυτή ο βασιλιάς
της Ασίνης
που τον γυρεύουμε τόσο προσεχτικά σε τούτη
την ακρό-
πολη

10. Ιτιά: εννοεί το δέντρο «ιτιά κλαίουσα» που πήρε αυτό το όνομα από το σχήμα της· στην ποίηση είναι σύμβολο του πένθους.

60 γγίζοντας κάποτε με τα δάχτυλά μας την αφή
του πάνω
στις πέτρες.

Ασίνη, καλοκαίρι '38 - Αθήνα, Γεν. '40

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα στηρίζεται κυρίως πάνω στα αντιθετικά ζεύγη: φως-σκιά, επιφάνεια-βάθος, παρόν-παρελθόν, παρουσία-απουσία. Να βρείτε τα σύμβολα και τις εικόνες που εκφράζουν αυτά τα ζεύγη.
2. Ο ποιητής ξεκινάει από μια εμπειρία των αισθήσεων (περιήγηση στο κάστρο της Ασίνης) και φτάνει σε μια πνευματική εμπειρία: ο ποιητής ένα κενό (στ. 54).
Να παρακολουθήσετε την πορεία των συνειρμών που τον οδηγούν σ' αυτή τη διαπίστωση.
3. Ποιο είναι το κυρίαρχο αίσθημα μέσα στο ποίημα; Ποιοι στίχοι το εκφράζουν πιο ρητά και πιο έντονα;
4. Πώς ερμηνεύετε την εικόνα των στίχων 55-58;

Τελευταίος Σταθμός

ΟΤΑΝ ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ του 1941 οι Γερμανοί κατέλαβαν την Ελλάδα, η ελληνική κυβέρνηση κατέφυγε στο Κάιρο. Ο Γ. Σεφέρης, που ήταν διπλωματικός υπάλληλος, την ακολούθησε και από την υπηρεσιακή του θέση (στο Κάιρο και στην Πραιτόρια της Ν. Αφρικής) έζησε τις διπλωματικές ζυμώσεις μεταξύ των Ελλήνων πολιτικών και των συμμάχων, οι οποίες αφορούσαν το πολιτικό μέλλον της Ελλάδας. Στα ημερολόγιά του, που εκδόθηκαν μετά το θάνατό του με τον τίτλο Μέρες και Πολιτικό Ημερολόγιο, έχει καταγράψει τους πολιτικούς αυτούς αγώνες, τις δολοπλοκίες και τους καιροσκοπισμούς ανθρώπων και υπηρεσιών, σε μια εποχή που η Ελλάδα με την Αντίστασή της συνέχιζε τον αγώνα έναντι των κατακτητών και υπέφερε τα πάνδεινα (πείνα, εκτελέσεις, βασανιστήρια, πυρπολήσεις κτλ.). Οι εμπειρίες αυτές του Σεφέρη βρίσκουν την ποιητική τους έκφραση στα ποιήματα της συλλογής Ημερολόγιο Κατάστρώματος Β'. Τελευταίο ποίημα της συλλογής είναι ο Τελευταίος Σταθμός, γραμμένος, σύμφωνα με την ένδειξη του ποιητή, στο λιμάνι Cava dei Tirreni, κοντά στο Σαλέρνο της Ιταλίας, στις 5 Οκτωβρίου 1944. Εκεί έχουν φτάσει από την Αίγυπτο οι ελληνικές διπλωματικές υπηρεσίες και είναι έτοιμες να επιστρέψουν στην Ελλάδα, από την οποία αποχωρούν οι Γερμανοί (Από την Αθήνα έφυγαν στις 12 Οκτωβρίου 1944). Το δράμα φαίνεται να τελειώνει, αλλά σε λίγο θ' αρχίσουν νέες συμφορές: ο εμφύλιος.

Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που μ' αρέσαν.
Τ' αλφαβητάρι των άστρων που συλλαβίζεις

όπως το φέρει ο κόπος της τελειωμένης μέρας
και βγάζεις άλλα νοήματα κι άλλες ελπίδες,
5 πιο καθαρά μπορείς να το διαβάσεις.
Τώρα που κάθομαι άνεργος¹ και λογαριάζω
λίγα φεγγάρια απόμειναν στη μνήμη·
νησιά, χρώμα θλιμμένης Παναγίας, αργά στη χάση²
ή φεγγαρόφωτα σε πολιτείες του βοριά
ρίχνοντας κάποτε
10 σε ταραγμένους δρόμους ποταμούς και μέλη
ανθρώπων
βαριά μια νάρκη.
Κι όμως χτες βράδυ εδώ, σε τούτη τη στερνή μας
σκάλα³
όπου προσμένουμε την ώρα της επιστροφής μας
να χαράξει
σαν ένα χρέος παλιό, μονέδα⁴ που έμεινε για χρόνια
15 στην κάσα ενός φιλόργου, και τέλος
ήρθε η στιγμή της πληρωμής κι ακούγονται
νομίσματα να πέφτουν πάνω στο τραπέζι·
σε τούτο το τυρρηνικό χωριό, πίσω από τη θάλασσα
του
Σαλέρνο

-
1. Τώρα που κάθομαι άνεργος: όπως στην Εισαγωγή των Απομνημονευμάτων του Μακρυγιάννη: «εδώ εις Άργος, όπου κάθομαι άνεργος» (Σημ. του ποιητή).
 2. στη χάση: εννοεί του φεγγαριού.
 3. σκάλα: λιμάνι (εννοεί το λιμάνι της Cava dei Tirreni).
 4. μονέδα: νόμισμα. Την ημέρα της επιστροφής την περιμένουν (οι επαναπατριζόμενοι) σαν οφειλόμενο χρέος, σαν ανταμοιβή. Υπαιτιγμός για τον καιροσκοπισμό πολλών από αυτούς. Το θέμα επανέρχεται στους στ. 45 και 51.

πίσω από τα λιμάνια του γυρισμού, στην άκρη
20 μιας φθινοπωρινής μπόρας το φεγγάρι
ξεπέρασε τα σύννεφα, και γίναν
τα σπίτια στην αντίπερα πλαγιά από σμάλτο.

Σιωπές αγαπημένες της σελήνης.⁵

Είναι κι αυτός ένας ειρμός της σκέψης ένας τρόπος
25 ν' αρχίσεις να μιλάς για πράγματα που ομολογείς
δύσκολα, σε ώρες όπου δε βαστάς σε φίλο
που ξέφυγε κρυφά και φέρνει⁶
μαντάτα από το σπίτι κι από τους συντρόφους,
και βιάζεσαι ν' ανοίξεις την καρδιά σου
30 μη σε προλάβει η ξενιτιά και τον αλλάξει.

Ερχόμαστε απ' την Αραπιά, την Αίγυπτο, την
Παλαιστίνη,

τη Συρία.⁷
το κρατίδιο
της Κομμαγηνής,⁸ που 'σβησε σαν το
μικρό λυχνάρι
πολλές φορές γυρίζει στο μυαλό μας,

5. Σιωπές αγαπημένες της Σελήνης: «Amica silentia lunae». Βιργίλιος (Σημ.: του ποιητή).

6. Εννοεί από την Ελλάδα.

7. Αραπιά... Συρία: εννοεί τους Έλληνες που είχαν καταφύγει σ' αυτές τις χώρες της Μέσης Ανατολής στην Κατοχή.

8. Κομμαγηνή: αρχαίο κρατίδιο στα ΒΑ της Συρίας με πρωτεύουσα τα Σαμόσατα. Ο ποιητής εκφράζει την ανησυχία του για το μέλλον της Ελλάδας (βλ. και στ. 73).

35 και πολιτείες μεγάλες που έζησαν χιλιάδες χρόνια
κι έπειτα απόμειναν τόπος βοσκής για τις γκαμούζες*
χωράφια για ζαχαροκάλαμα και καλαμπόκια.
Ερχόμαστε απ' την άμμο της έρημος απ' τις
θάλασσες του

Πρωτέα,⁹
ψυχές μαραγκιασμένες από δημόσιες αμαρτίες,
40 καθένας κι ένα αξίωμα σαν το πουλί μες στο
κλουβί του.

Το βροχερό φθινόπωρο σ' αυτή τη γούβα
κακοφορμίζει* την πληγή του καθενός μας
ή αυτό που θα 'λεγες αλλιώς, νέμεση μοίρα
ή μοναχά κακές συνήθειες, δόλο και απάτη,¹⁰
45 ή ακόμη ιδιοτέλεια να καρπωθείς το αίμα των
άλλων.

Εύκολα τρίβεται ο άνθρωπος μες στους πολέμους·
ο άνθρωπος είναι μαλακός, ένα δεμάτι χόρτο·
χειλία και δάχτυλα που λαχταρούν ένα άσπρο στήθος
μάτια που μισοκλείνουν στο λαμπύρισμα της μέρας
50 και πόδια που θα τρέχανε, κι ας είναι τόσο
κουρασμένα,

στο παραμικρό σφύριγμα του κέρδους.
Ο άνθρωπος είναι μαλακός και διψασμένος σαν
το χόρτο,
άπληστος σαν το χόρτο, ρίζες τα νεύρα του κι

γκαμούζα: βουβάλι.

9. θάλασσες του Πρωτέα: τα παράλια της Αιγύπτου.

κακοφορμίζω: προκαλώ φλεγμονή, ερεθίζω μια πληγή.

10. δόλο κι απάτη: όπως στο Μακρυγιάννη, Β', σελ.

258 «και τώρα δικαιοσύνη δεν βρίσκομεν από κανέναν
όλο δόλο κι απάτη» (Σημ. του ποιητή).

απλώνουν·

σαν έρθει ο θέρος

55 προτιμά να σφυρίζουν τα δρεπάνια στ' άλλο χωράφι·

σαν έρθει ο θέρος

άλλοι φωνάζουνε για να ξορκίσουν το δαιμονικό

άλλοι μπερδεύονται μες στ' αγαθά τους, άλλοι ρητο-
ρεύουν.

Αλλά τα ξόρκια τ' αγαθά τις ρητορείες,

60 σαν είναι οι ζωντανοί μακριά, τι θα τα κάνεις;

Μήπως ο άνθρωπος είναι άλλο πράγμα;

Μην είναι αυτό που μεταδίνει τη ζωή;

Καιρός του σπείρειν, καιρός του θερίζειν.

Πάλι τα ίδια και τα ίδια, θα μου πεις, φίλε.

65 Όμως τη σκέψη του πρόσφυγα τη σκέψη του

αιχμάλωτου

τη σκέψη

του ανθρώπου σαν κατάντησε κι αυτόςπραμάτεια*

δοκίμασε να την αλλάξεις, δεν μπορείς.

Ίσως και να 'θελε να μείνει βασιλιάς ανθρωποφάγων

ξοδεύοντας δυνάμεις που κανείς δεν αγοράζει

70 να σεργιανά μέσα σε κάμπους αγαπάνθων*

ν' ακούει τα τουμπελέκια* κάτω απ' το δέντρο

του μπαμπού,

καθώς χορεύουν οι αυλικοί με τερατώδεις

..... προσωπίδες.

Όμως ο τόπος που τον πελεκούν και που τον καίνε

σαν

το πεύκο, και τον βλέπεις

πραμάτεια: εμπόρευμα.

αγάπανθος: φυτό ιθαγενές της Αφρικής, που καλλιεργείται και στην Ελλάδα ως καλλωπιστικό.

τουμπελέκι: είδος τυμπάνου.

είτε στο σκοτεινό βαγόνι, χωρίς νερό, σπασμένα
τζάμια,

νύχτες και νύχτες

75είτε στο πυρωμένο πλοίο που θα βουλιάξει
καθώς το δεί-

χνουν οι στατιστικές,
ετούτα ρίζωσαν μες στο μυαλό και δεν αλλάζουν
ετούτα φύτεψαν εικόνες ίδιες με τα δέντρα εκείνα
που ρίχνουν τα κλωνάρια τους μες στα παρθένα
δάση

κι αυτά καρφώνονται στο χώμα και ξαναφυτρώνουν·
80ρίχνουν κλωνάρια και ξαναφυτρώνουν δρασκελώντας
λεύγες και λεύγες·

ένα παρθένο δάσος σκοτωμένων φίλων το μυαλό μας.

Κι α σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές

είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα, κι η φρίκη

85δεν κουβεντιάζεται γιατί είναι ζωντανή

γιατί είναι αμίλητη και προχωράει·

Στάζει τη μέρα στάζει στον ύπνο

μνησιπήμων* πόνος.¹¹

Να μιλήσω για ήρωες να μιλήσω για ήρωες: ο Μιχάλης
90που έφυγε μ' ανοιχτές πληγές απ' το νοσοκομείο
ίσως μιλούσε για ήρωες όταν, τη νύχτα εκείνη
που έσερνε το ποδάρι του μες στη συσκοτισμένη
πολιτεία,

μνησιπήμων: αυτός που σου θυμίζει τις συμφορές, η
αλγεινή ανάμνηση των δυστυχιών.

11. μνησιπήμων πόνος: Αισχ. Αγαμέμνων, στ. 179:
«στάζει δ' άνθ' ύπνου πρό καρδίας μνησιπήμων πό-
νος» (στάζει στον ύπνο, μπρος στην καρδιά, της συμ-
φοράς ο καημός) (Σημ. του ποιητή).

ούρλιαζε ψηλαφώντας τον πόνο μας· «Στα σκοτεινά
πηγαίνουμε στα σκοτεινά προχωρούμε...».
95Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.¹²

96Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που μ' αρέσουν.

Cava dei Tirreni, 5 Οκτωβρίου '44

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Το ποίημα είναι χωρισμένο σε ποιητικές ενότητες. Αφού τις μελετήσετε χωριστά, να βρείτε:
 - α) Ποιο είναι το θέμα της πρώτης ενότητας και πώς συνδέεται με το υπόλοιπο ποίημα. Ποιες νομίζετε ότι είναι οι δυσκολίες για τις οποίες μιλάει ο ποιητής;
 - β) Ποια είναι τα επιμέρους θέματα στις υπόλοιπες ενότητες.
2. Το ποίημα έχει άμεση συνάφεια με την εποχή που γράφτηκε, όπως δηλώνει ο ποιητής με τη σημείωση στο τέλος (βλ. και εισαγωγικό σημείωμα). Να βρείτε τους στίχους που μιλούν:
 - α) Για τους Έλληνες που επιστρέφουν από τη Μ. Ανατολή.
 - β) Για την Ελλάδα και τη μοίρα της.
 - γ) Για τον άνθρωπο γενικά.
 - δ) Για τους ήρωες.Πώς εκφράζεται ο ποιητής για το καθένα από τα παραπάνω; Ποια αισθήματα συνοδεύουν τις σκέ-

12. οι ήρωες... στα σκοτεινά: μια πικρή σκέψη του ποιητή καθώς αναλογίζεται τις θυσίες του λαού και το αβέβαιο μέλλον.

ψεις του και ποια νομίζετε ότι είναι η αιτία αυτών των αισθημάτων;

- 3. Το ποίημα αρχίζει και τελειώνει με τον ίδιο στίχο. Αλλά ενώ στον πρώτο στίχο το ρήμα είναι σε χρόνο παρελθοντικό στον τελευταίο είναι σε χρόνο παροντικό. Πώς δικαιολογείτε αυτή την αλλαγή του χρόνου; Και ποιο είναι το μορφολογικό αποτέλεσμα αυτής της επανάληψης;**

Γιώργος Σεφέρης (1900-1971)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Γιώργου Σεφεριάδη. Γεννήθηκε στη Σμύρνη κι εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα το 1914. Σπούδασε Νομικά στο Παρίσι. Ακολούθησε το διπλωματικό στάδιο και γι' αυτό πολλά χρόνια της ζωής του έζησε μακριά από την Αθήνα (Κορυτσά, Ν. Αφρική, Αίγυπτος, Άγκυρα, Βηρυτός, Λονδίνο κ.ά.). Αποχώρησε από τη διπλωματική υπηρεσία με το βαθμό του Πρέσβη. Πέθανε στην Αθήνα κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και κηδεύτηκε με τιμές εθνικού ποιητή. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1931 με την ποιητική συλλογή Στροφή. Στη συλλογή αυτή τα περισσότερα ποιήματα κινούνται μέσα στο κλίμα του συμβολισμού και της καθαρής ποίησης, όπως και η επόμενη (Στέρνα, 1932). Στη Στροφή όμως υπάρχουν και ποιήματα που δείχνουν τη διαφοροποίηση της ποιητικής του γραφής και την απελευθέρωσή του από τα παραδοσιακά μετρικά πλαίσια. Η ολοκληρωτική ανανέωση της ποιητικής του γραφής άρχισε με το Μυθιστόρημα (1935) και συνεχίστηκε ως το τέλος. Η ποίησή του, που διακρίνεται για τη λιτότητα των εκφραστικών της μέσων και τον ήρεμο και χαμηλό της τόνο, αποτυπώνει τις αγωνίες του ποιητή για την τραγική μοίρα της φυλής

μας (ο Σεφέρης έζησε το δράμα δύο παγκόσμιων πολέμων και της μικρασιατικής καταστροφής). Η καταστροφή της Σμύρνης και του μικρασιατικού ελληνισμού, ο ξεριζωμός των προσφύγων, η τραγική μοίρα του ανθρώπου, είναι βιώματα που σφράγισαν ανεξίτηλα τον ψυχικό του κόσμο κι αποκρυστάλλώθηκαν στην ποίησή του, που συντίθεται κάτω από το βάρος ενός δυσβάσταχτου παρελθόντος κι ενός αγωνιώδους παρόντος. Θεωρείται σήμερα ένας από τους πιο σημαντικούς νεοέλληνες ποιητές, που άνοιξε νέους ορίζοντες στη νεοελληνική ποίηση κι η συμβολή του στην ανανέωσή της υπήρξε αποφασιστική. Αναγνώριση της ποιητικής του αξίας αποτέλεσε κι η απονομή του βραβείου Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1963. Ο Σεφέρης όμως δεν υπήρξε μόνο μεγάλος ποιητής, αλλά και εξαίρετος δοκιμιογράφος. Εφάμιλλα με τα ποιήματά του, τα δοκίμιά του συγκεντρώνουν δύο βασικές αρετές: τον απαραίτητο θεωρητικό οπλισμό και την πνευματική οξυδέρκεια σε συνδυασμό με την ποιητική ευαισθησία κι αποτελούν υποδείγματα γραφής, με κύρια χαρακτηριστικά τους την απλότητα, τη σαφήνεια και τη γλωσσική καθαρότητα. Το έργο του: 1) Ποιητικές συλλογές: Στροφή (1931), Η Στέρνα (1932), Μυθιστόρημα (1935), Τετράδιο Γυμνασμάτων (1940), Ημερολόγιο Καταστώματος Α' (1940), Ημερολόγιο Καταστώματος Β' (1944), Κίχλη (1947), ...Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν... (1955), Τρία Κρυφά Ποιήματα (1966) (Σημ. όλες οι ποιητικές του συλλογές έχουν περιληφθεί στα άπαντά του με τον τίτλο Ποιήματα. Τον τίτλο Ημερολόγιο Καταστώματος έχει πάρει ο ποιητής από τα ποντοπόρα πλοία). 2) Δοκίμια: Διάλογος πάνω στην ποίηση (1939), Δοκιμές (1944) (β' έκδ. συμπληρωμένη, 1962, γ' έκδ. οριστική, 1974). 3) Ταξιδιωτικά: Τρεις Μέρες στα Μοναστήρια της Καππα-

δοκίας (1963). 4) Μεταφράσεις: Η Έρημη Χώρα και άλλα ποιήματα του Τ.Σ. Έλλιοτ (1940), Αντιγραφές (μεταφράσεις ποιημάτων ξένων ποιητών), Άσμα ασμάτων (1965), Η αποκάλυψη του Ιωάννη (1960). Συνεργάστηκε στα περιοδικά Τα Νέα Γράμματα, Νεοελληνικά Γράμματα, Έλλην (Αλεξάνδρεια), Αγγλοελληνική Επιθεώρηση, Κυπριακά Γράμματα, Πάλι, Νέα Εστία. Μετά το θάνατό του εκδόθηκαν α) η αλληλογραφία του με το συγγραφέα Γ. Θεοτοκά και β) τα ημερολόγιά του με τον τίτλο Πολιτικό Ημερολόγιο και Μέρες.

Γιάννης Τσαρούχης (1910-1989),
Θεατρίνοι (από το Ημερολόγιο Καταστρώματος Β',
1945)

[Τρία αποσπάσματα]*

ΤΑ ΠΑΡΑΚΑΤΩ αποσπάσματα να διαβαστούν ως αυτοτελή ποιήματα. Ανήκουν στη συλλογή *Ενδοχώρα* (1945). Τα δύο πρώτα στην ενότητα *Ο Πλόκαμος της Αλταμίρας* και το τρίτο στην ενότητα *Πουλιά του Προύθου*.

* Για την κατανόηση των ποιημάτων ας έχουμε υπόψη μας τα εξής:

1. Ο Γάλλος ποιητής Πολ Βαλερί (1871-1945) διατύπωσε την εξής άποψη για την ποίηση: «Η ποίηση είναι ανάπτυξη ενός επιφωνήματος», δηλαδή έχει την αφετηρία της στο συναίσθημα. Η σύγκριση με το ποίημα του Εμπειρικού μάς δείχνει τη νέα αντίληψη: α) η ποίηση ξεκινάει από την εικόνα, από τη μαγεία των πραγμάτων, β) έχει τη δύναμη να μεταμορφώνει διαρκώς τον κόσμο σύμφωνα με τη φαντασία και τις επιθυμίες του ποιητή.
2. Στην υπερρεαλιστική ποίηση, οι εικόνες αναπηδούν αυτόματα και συμφύρονται μεταξύ τους χωρίς αυστηρή λογική αλληλουχία. Γίνεται επίσης χρήση τολμηρών μεταφορών.
3. Ο Εμπειρικός, όπως και άλλοι Έλληνες υπερρεαλιστές, χρησιμοποιεί συχνά λέξεις λόγιες, επειδή είναι λιγότερο συνηθισμένες, που ξεχωρίζουν μέσα στο κείμενο και ασκούν κι αυτές γοητεία, όπως και τα πράγματα.

1

Λίγα κοσμήματα στη χλόη. Λίγα διαμάντια στο σκοτάδι.
Μα η πεταλούδα που νύκτωρ* εγεννήθη μας αναγγέλει
την
αυγή, σφαδάζουσα στο ράμφος της πρωίας.

2

Η ποίηση είναι ανάπτυξι στίλβοντος* ποδηλάτου.
Μέσα της
όλοι μεγαλώνουμε. Οι δρόμοι είναι λευκοί. Τ' άνθη μιλούν.
Από τα πέταλά τους αναδύονται συχνά
μικρούτσικες παιδίσκες.
Η εκδρομή αυτή δεν έχει τέλος.

3

Είναι τα βλέφαρά μου διάφανες αυλαίες.
Όταν τ' ανοίγω βλέπω εμπρός μου ό,τι κι αν τύχει.
Όταν τα κλείνω βλέπω εμπρός μου ό,τι ποθώ.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να επιβεβαιώσετε τις παρατηρήσεις του σχολίου 2 με βάση το ποίημα 1.
2. Ο ποιητής μάς δίνει στον α' στίχο του ποιήματος 1 την άποψή του για την ποίηση. Ποια είναι αυτή και με ποιες εικόνες αναπτύσσεται;
3. Το ποίημα 3 στηρίζεται σε μια αντίθεση. Να την επισημάνετε και να βρείτε τι θέλει να εκφράσει μ' αυτήν ο ποιητής.

νύκτωρ: κατά τη διάρκεια της νύχτας.
στίλβω: απαστράπτω.

Ηχώ*

Το ποίημα προέρχεται από τη συλλογή Τα Κάστρα του ανέμου (1934).

Τα βήματά μας αντηχούν ακόμη
Μέσα στο δάσος με τον βόμβο των εντόμων
Και τις βαριές σταγόνες απ' τ' αγιάζι
Που στάζει στα φυλλώματα των δέντρων.
Κι ιδού που σκάζει μέσα στις σπηλιές
Η δόνησις κάθε κτυπήματος των υλοτόμων
Καθώς αραιώνουν με πελέκια τους κορμούς
Κρατώντας μες στο στόμα τους τραγούδια
Που μάθαν όταν ήτανε παιδιά
Και παίζανε κρυφτούλι μες στο δάσος.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί διάλεξε ο ποιητής ως τίτλο του ποιήματός του τη λέξη Ηχώ;
2. Από το πλήθος των εικόνων που ασφαλώς θα παρατήρησε ο ποιητής περπατώντας μέσα στο δάσος, ελάχιστες μας παρουσιάζει στο ποίημά του. Να τις βρείτε και να καθορίσετε το είδος τους.
3. Τι εννοεί ο ποιητής με τους τρεις τελευταίους στίχους;

Ανδρέας Εμπειρικός (1901-1975)

Ο πρώτος Έλληνας υπερρεαλιστής ποιητής. Γεννήθηκε στη Βράιλα της Ρουμανίας και έζησε πολλά χρόνια στη Γαλλία και στην Αγγλία. Πολυδιαβασμένος, έχει μελετήσει ειδικά φιλοσοφία και ψυχανάλυση. Το 1935 κυκλοφόρησε την ποιητική συλλογή *Υψικάμινος* που, παρά τις αντιδράσεις του αναγνωστικού κοινού, έμελλε άμεσα ή έμμεσα να επηρεάσει όλη την κατοπινή ποιητική παραγωγή. Στα ποιήματα αυτά ο Εμπειρικός χρησιμοποίησε την «αυτόματη γραφή» και έτσι αποδέσμευσε από το υποσυνείδητο έναν πλούτο από εικόνες χωρίς λογικό ειρμό αλλά γεμάτες από γοητεία. Δέκα χρόνια αργότερα εκδίδει μια καινούρια ποιητική συλλογή, την *Ενδοχώρα* (1945), όπου ξεπερνώντας τον άκρατο υπερρεαλισμό και την αυτόματη γραφή φτάνει σε μια λυρική έκφραση, πλημμυρισμένη από την ευδαιμονία της ελευθερίας. Άλλα έργα: *Γραπτά ή Προσωπική Μυθολογία* (1960), *Ο Δρόμος* (1974), *Αργώ ή Πλους Αεροστάτου* (1980), *Οκτάνα* (1980). Έγραψε και πεζογραφήματα (*Ο Μέγας Ανατολικός*, *Ζεμφύρα ή το Μυστικόν της Πασιφάης*). Μετά το 1960 έδωσε και μερικά νεότερα ποιήματα: *Οι Λέξεις*, *Ο Δρόμος*.

Ζωή Καρέλλη

Του καλοκαιριού

Το ποίημα που ακολουθεί προέρχεται από τη συλλογή Παραμύθια (1955).

Το ξανθό παλικάρι του καλοκαιριού
έχει μια γαλανή γραμμή πάνω στο λείο μέτωπο.
Στα καστανά του μάτια κρατάει τις αχτίδες του ήλιου
μισοκλείνοντας τα σκιερά βλέφαρα,
ψιλοπαίζοντας τις βλεφαρίδες αχτιδωτές.

Ηλιοψημένο στυλώνει το λαμπρό κορμί,
αμέριμνα χαμογελά και άσκοπα.
Φαντάζουν κατάσπρα τα δόντια του,
μοιάζουν τ' άσπρα χαλίκια καθαροπλυμένα,
στ' ακρογιάλι του γαλάζιου και κρυστάλλινου νερού.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Πώς η ποιήτρια ταυτίζει τον νέο με το καλοκαίρι;
2. Ποιο αίσθημα κυριαρχεί μέσα στο ποίημα;

Ζωή Καρέλλη (1901-1998)

Η Ζωή Καρέλλη (ψευδώνυμο της Χρυσούλας Αργυριάδου) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1901. Το βασικότερο στοιχείο της ποίησής της είναι η μεταφυσική αγωνία που κάποτε φτάνει ως το μυστικισμό. Εξέδωσε τις ποιητικές συλλογές: Πορεία (1940), Εποχή του θανάτου (1948), Παραμύθια του κήπου (1955) κ.ά. Η ποιητική της δημιουργία ως το 1973 συγκεντρώθηκε σε δυο τόμους με τον τίτλο Τα ποιήματα. Ασχολήθηκε επίσης με το θέατρο και το δοκίμιο και μετέφρασε ξένους ποιητές (Έλιοτ).

Γ . Φ . Β α φ ό π ο υ λ ο ς

Η ελεγεία των αδερφών
(απόσπασμα)

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ που αποτελείται από τέσσερα μέρη, ανήκει στη συλλογή Το δάπεδο και άλλα ποιήματα. Σ' αυτό ο ποιητής, συγκινημένος από το δράμα του εμφύλιου σπαραγμού, εγκαταλείπει τον ατομικό του καημό και την επίμονη απομόνωση, στην οποία είχε κλειστεί, και στρέφεται με στοργή στους συνανθρώπους του, τους αδελφούς, όπως τους αποκαλεί.

II

Όταν βγαίνω το βράδυ στο ξάγναντο τούτο,
να προσμείνω τ' αδέρφια μου να 'ρθουν
που φύγαν,
των βημάτων σου ακούω το περπάτημα
στο ρυθμό των δικών μου βημάτων.

Όταν μέσα στη νύχτα τ' αδέρφια μου κράζω,
που το ξέρω πως πια δεν μπορούν να μ'
ακούσουν,
στην καρδιά μου η πικρή παρηγόρια μου μένει
πως τουλάχιστο εσύ να μ' ακούσεις μπορείς.

Είσαι η σκεπή που σκεπάζει το σπίτι.
Είσαι η φωτιά που πηδάει μες στο τζάκι.
Ο λύχνος που τρώει το σκοτάδι.

**Όμως δίχως τ' αδέρφια μου είναι άδειο το σπίτι.
Είναι άδειο, είναι άδειο το σπίτι, Θεέ μου,
δίχως τ' αδέρφια μου που έχουνε φύγει
το ματωμένο κρατώντας μαχαίρι.**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Ποιο είναι το προσωπικό δράμα του ποιητή και ποιο το δράμα που συντελείται γύρω του;**
 - 2. Τι εκφράζει η αντίθεση που υπάρχει στις δύο τελευταίες στροφές;**
 - 3. Ο ποιητής συνειδητοποιεί σταδιακά τη δραματική κατάστασή του. Να την παρακολουθήσετε στην εξέλιξή της και να επισημάνετε την κορύφωσή της.**
-

Γ. Φ. Βαφόπουλος (1903-1996)

Γεννήθηκε στη Γευγελή το 1903. Από το 1914 εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη. Παρακολούθησε μαθηματικά στο Πανεπιστήμιο χωρίς όμως να ολοκληρώσει τις σπουδές του. Φύση μοναχική, περιορίζει το διάλογο κυρίως με τον εαυτό του, προβληματίζεται με την ιδέα του θανάτου και

προσπαθεί να εξοικειωθεί μαζί του. Έργα του· ποιήματα: Τα Ρόδα της Μυρτάλης (1931), Εσθήρ (έμμετρη βιβλική τραγωδία) (1934), Προσφορά (1938), Η Προσφορά και τα αναστάσιμα (1948), Το δάπεδο και άλλα ποιήματα (1951), Η Μεγάλη νύχτα και το παράθυρο (1959), Επιθανάτια και Σάτιρες (1966). Πεζά: Σελίδες Αυτοβιογραφίας (τέσσερις τόμοι: Το πάθος, Η ανάσταση, Ταξίδια και Παρενθέσεις). Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης (1967).

Δεν είμαστε ποιητές σημαίνει...

Δεν είμαστε ποιητές σημαίνει φεύγουμε,
σημαίνει εγκαταλείπουμε τον αγώνα,
παρατάμε τη χαρά στους ανίδεους,
τις γυναίκες στα φιλιά του ανέμου
και στη σκόνη του καιρού.

Σημαίνει πως φοβόμαστε
και η ζωή μάς έγινε ξένη,
ο θάνατος βραχνάς.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Ποια η αντίληψη του Σαραντάρη για την ποίηση; Ποιες προσφορές της επισημαίνει ή υπαινίσσεται ο ποιητής;

Γιώργος Σαραντάρης (1908-1941)

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αλλά από το 1910 ως το 1931 έζησε στην Ιταλία. Σπούδασε Νομικά στα Πανεπιστήμια της Μπολόνια και της Ματσεράτα. Το 1931 εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα. Ήταν πνεύμα ανήσυχο με φιλοσοφικά ενδιαφέροντα και αναζητήσεις. Υπηρέτησε ως στρατιώτης στον Αλβανικό πόλεμο, όπου και πέθανε, το Φεβρουάριο του 1941 από τις κακουχίες. Έργα του: Ποιητικά: Οι Αγάπες του Χρόνου (1933), Τα Ουράνια (1934), Αστέρια (1935), Στους Φίλους μιας Άλλης Χαράς (1940). Πεζά: Γράμματα σε Μια Γυναίκα. Φιλοσοφικά δοκίμια: Συμβολή σε μια Φιλοσοφία της Ύπαρξης (1937), Η Παρουσία του Ανθρώπου (1938), Δοκίμιο Λογικής σε Θεωρία του Απόλυτου και μη Απόλυτου (1939).

Ρωμιοσύνη
(Ενότητα Ι)

Η ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ (γραμμένη το 1945-47 και τυπωμένη πρώτη φορά το 1954 μέσα στην ευρύτερη συλλογή Αγρύπνια που περιέχει το έργο του ποιητή από το 1941 ως το 1953) είναι μια μεγάλη ποιητική σύνθεση χωρισμένη σε επτά μέρη-ενότητες. Στη σύνθεση αυτή ο ποιητής, συνδέοντας με τρόπο προσωπικό διάφορα στοιχεία της ιστορικής παράδοσης και ποικίλους εκφραστικούς τρόπους, μας δίνει ανάγλυφη τη μορφή της Ελλάδας και των ανθρώπων της στον αδιάκοπο αγώνα τους για ελευθερία, δικαιοσύνη και ανθρωπιά.

I

Αυτά τα δέντρα δε βολεύονται με λιγότερο ουρανό,
αυτές οι πέτρες δε βολεύονται κάτω απ' τα ξένα βήματα,
αυτά τα πρόσωπα δε βολεύονται παρά μόνο στον
ήλιο,
αυτές οι καρδιές δε βολεύονται παρά μόνο στο δίκιο.

5 Ετούτο το τοπίο είναι σκληρό σαν τη σιωπή,
σφίγγει στον κόρφο του τα πυρωμένα του λιθάρια,
σφίγγει στο φως τις ορφανές ελιές του και τ' αμπέλια του,
σφίγγει τα δόντια. Δεν υπάρχει νερό. Μονάχα φως.
Ο δρόμος χάνεται στο φως κι ο ίσκιος της μάντρας
είναι σίδηρο.

στ. 1. δε βολεύονται: δεν ικανοποιούνται, δεν μπορούν να ζήσουν.

10 Μαρμάρωσαν τα δέντρα, τα ποτάμια κι οι φωνές μες στον
ασβέστη

του ήλιου.

Η ρίζα σκοντάφτει στο μάρμαρο. Τα σκονισμένα
σκοίνα.

Το μουλάρι κι ο βράχος. Λαχανιάζουν. Δεν υπάρχει
νερό.

Όλοι διψάνε . Χρόνια τώρα. Όλοι μασάνε μια
μπουκιά ουρανό

πάνου απ' την πίκρα τους.

Τα μάτια τους είναι κόκκινα απ' την αγρύπνια,

15 μια βαθιά χαρακιά σφηνωμένη ανάμεσα στα φρύδια τους
σαν ένα κυτταρίτσι ανάμεσα σε δυο βουνά το λιόγερμα.

Το χέρι τους είναι κολλημένο στο ντουφέκι

το ντουφέκι είναι συνέχεια του χεριού τους

το χέρι τους είναι συνέχεια της ψυχής τους —

20 έχουν στα χείλια τους απάνου το θυμό

κι έχουνε τον καημό βαθιά βαθιά στα μάτια τους

σαν ένα αστέρι σε μια γούβα αλάτι .

Όταν σφίγγουν το χέρι, ο ήλιος είναι βέβαιος για

τον κόσμο

όταν χαμογελάνε, ένα μικρό χελιδόνι φεύγει μέσ'

απ' τα άγρια

γένια τους

στ. 13. όλοι διψάνε: κυριολεκτικά και μεταφορικά.

στ. 22. σε μια γούβα αλάτι: η εικόνα από τα παραθαλάσσια βράχια, όπου με την εξάτμιση του νερού συγκεντρώνεται αλάτι στα κοιλώματα.

στ. 24. ένα μικρό χελιδόνι: το χελιδόνι ως προάγγελος ανοίξεως και χαράς.

40 Τόσα χρόνια πολιορκημένοι από στεριά και θάλασσα
όλοι πεινάνε, όλοι σκοτώνονται και κανένας δεν
πέθανε —
πάνου στα καραούλια λάμπουνε τα μάτια τους,
μια μεγάλη σημαία, μια μεγάλη φωτιά κατακόκκινη
και κάθε αυγή χιλιάδες περιστέρια φεύγουν απ' τα
χέρια τους
45 για τις τέσσερις πόρτες του ορίζοντα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο κείμενο υπάρχουν λέξεις, φράσεις και εικόνες που αναφέρονται α) στο ελληνικό φυσικό τοπίο και β) στους ανθρώπους. Να τις επισημάνετε και να βρείτε ποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τοπίου και των ανθρώπων προβάλλουν.
2. Να παρατηρήσετε πώς συνδέει ο ποιητής το φυσικό με το ανθρώπινο περιβάλλον. Ποια σχέση βρίσκετε;
3. Να βρείτε λέξεις και φράσεις α) που φανερώνουν τον αδιάκοπο αγώνα των ανθρώπων β) που προσδιορίζουν τους στόχους του αγώνα.
4. Να μελετήσετε τις παρακάτω εκφράσεις και να προσδιορίσετε το νόημά τους: Ο ίσκιος της μάντρας είναι σίδερο... Όταν σκοτώνονται, η ζωή τραβάει την ανηφόρα... Όλοι σκοτώνονται και κανένας δεν πέθανε...
5. Να επισημάνετε χαρακτηριστικές εικόνες που απηχούν τον υπερρεαλιστικό τρόπο γραφής.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ποιητής από το λόφο που βρίσκεται στρέφει το βλέμμα πότε γύρω του και πότε μέσα του εναλλάσσοντας την παρατήρηση με το στοχασμό. Αφού επισημάνετε αυτή την εναλλαγή στην πορεία του ποιήματος, να βρείτε: α) τι βλέπει ο ποιητής και β) τι σκέπτεται.
2. Ποια στοιχεία λαβαίνει υπόψη του ο ποιητής για να μιλήσει για τον τόπο μας α) από τη φύση β) από τη ζωή και γ) από την παράδοση;
3. Να μελετήσετε τη φράση «πολύ αγαπιέται... περηφάνεια». Πώς αντιλαμβάνεσθε το νόημά της;
4. Να μελετήσετε τη φράση «κάθε νύχτα... στα δέντρα», α) γιατί αυτή η έκφραση μπορεί να θεωρηθεί υπερρεαλιστική; β) ποιο είναι το νόημά της; (Να λάβετε υπόψη σας ότι τα αγάλματα εικονίζουν μορφές του παρελθόντος).

Ανυπόταχτη πολιτεία (απόσπασμα)

Η ΠΟΙΗΣΗ του Ρίτσου (1909-1990) είναι πολυφωνική και πολύμορφη. Κύρια χαρακτηριστικά της ο όγκος, η πολυμέρεια, ο πληθωρικός λυρισμός και ο προβληματισμός που αναφέρεται στην κοινωνική δράση των ανθρώπων και στις ιδέες τους. Επίσης στον εσωτερικό κόσμο του ατόμου, στα συναισθήματα και τις αντιδράσεις του, όπως εντάσσονται στη σφαίρα της συλλογικής (εθνικής και παγκόσμιας) αλληλεγγύης. Οι οραματισμοί του ποιητή για έναν κόσμο καλύτερο, θα τονώσουν ακόμη περισσότερο την πίστη του στον άνθρωπο

και θα μπολιάσουν την ποίησή του με μια κατά βάση ηρωική αισιοδοξία και αγωνιστική διάθεση. Την ποίησή του θα τη χρησιμοποιήσει ως όπλο στον αγώνα για ελευθερία, ισότητα και ειρήνη. Κέντρο της ποίησής του θα παραμένει πάντα ο άνθρωπος.

Η Ανυπότακτη πολιτεία (που αποτελείται από XX ενότητες) γράφτηκε από τον Αύγουστο του 1952 ως το Φεβρουάριο του 1953, όταν ο Ρίτσος επέστρεψε από τον Αϊ-Στράτη, όπου είχε εξοριστεί. Ο ποιητής επιστρέφοντας νιώθει ένα οδυνηρό ξάφνιασμα από τη μορφή που πάει να πάρει η «ανυπότακτη πολιτεία», η ηρωική Αθήνα. Η πολιτεία, διόλου ανυπότακτη τώρα, συνεχίζει τη ζωή της μέσα στις καινούριες συνθήκες, όπου τίποτε δε θυμίζει τους νωπούς αγώνες, τίποτε δε δικαιώνει τις θυσίες. Η εικόνα αυτή κάνει τον ποιητή επιθετικό και ειρωνικό απέναντι στους συμβιβασμένους, τους βολεμένους. Η λήθη των μεγάλων αγώνων, οι αμβλυμένες συνειδήσεις, η προσαρμογή στη νέα κατάσταση, η ξενοκρατία και η φαυλότητα εξοργίζουν τον ποιητή, που δεν παύει ωστόσο να κηρύττει την αγάπη, ούτε παραιτείται από τον οραματισμό του και τον πόθο του για ειρήνη, για «ένα τραγούδι που θα κάνει ελεύθερο τον κόσμο», όπως γράφει σ' ένα στίχο. Το απόσπασμά μας είναι η II ενότητα.

II

Η πολιτεία περνάει μέσ' απ' τα φώτα της.
Η πολιτεία ανάβει τις φουφούδες της
μεσοκαλόκαιρα στις
γωνιές των δρόμων.
Η πολιτεία μοσκοβολάει ψημένο καλαμπόκι.

Α, πολιτεία, πολιτεία, αγαπημένη μου,

5 με τους κεραυνούς σου μυστικά αποθηκευμένους
στους υπόνομους
κάτου στα υπόγεια, βαθιά βαθιά, με το χτικιό, με
τη φτώχεια,
με την τρέλα.

Α πολιτεία μου του τίμιου ιδρώτα,
η νύχτα σου με το εκδρομικό της σακίδιο στον
ώμο της
γυρνώντας απ' την Κυριακή προς τη Δευτέρα, με
τις πευκοβελόνες στα μαλλιά της
10 και με το κοκκινόχρωμα στα χέρια της —
Ανυπόταχτη, ανυπό-
ταχτη, ανυπόταχτη,
σπιθίζοντας την οργή σου κάτω απ' τ' άπληστα
ρουθούνια

των εμπόρων
φτιάχνοντας σκάλες με τα δεκανίκια των ανάπηρων
για ένα πολύ ψηλό σπίτι
για ένα πολύ ψηλό βουνό
15 για έναν πολύ ψηλό ουρανό
να φτάσεις το πόμολο του ήλιου
και ν' ανοίξεις την πόρτα στον κόσμο.
Ακούστε αυτό το τρίξιμο της πόρτας
μέσα σ' όλη την έκταση της νύχτας
πάνου απ' τους γλόμπους των θυρωρείων, πάνου απ'
τις πινακίδες
20 όπου χασμουριούνται τα κλειδιά των απόστρατων.
Αχ πολιτεία αλλοπαρμένη με τα ροζιασμένα χέρια σου.
Ακούστε αυτό το τρίξιμο της πόρτας.

Δuo εργάτες με τις φόρμες τους περνούν
πιασμένοι σβέρκο

σβέρκο.

Ένα κορίτσι αφήνει χάμου τους κουβάδες του
για να μπορέσει να χαμογελάσει.

25 Οι στύλοι του τηλέγραφου δρασκελούν με τα
μακριά τους
πόδια το σκοτάδι.

Άνθρωποι με σκυφτό κεφάλι γυρνούν
κοιτάζοντας το χώμα
σαν να μετράν τη γη και το μήκος των τάφων
και το μήκος
του ίσκιου τους
σα να ψάχνουν για το κλειδί του σπιτιού τους και
για την
καρδιά τους.

Ο αγέρας μιας πυρκαγιάς φουσκώνει τα σκισμένα τους
πουκάμισα.

30 Α, πολιτεία, πολιτεία. Έχετε δει μια πολιτεία πιο
γυμνασμένη
στο θυμό και στην πείνα και στον έρωτα;
Μια πολιτεία πιο αγαπημένη;
Πολιτεία μου,
οι ταμπέλες στα σταυροδρόμια σου δεν είναι πια
γερμανικές,
αμερικάνικες είναι. Πότε λοιπόν θα διαβάσουμε
τα ονόματα
των οδών σου στη γλώσσα μας;

Όλα τα παράθυρα προσηλωμένα στο ρολόι της
καρδιάς σου —
35 ποιαν ώρα περιμένουν; πιο δευτερόλεπτο;
ποια μυστική προθεσμία περιμένουν;

Ναι, θα τον ρίξουμε μια μέρα ανάσκελα τον πόνο.

**Ακούστε αυτό το τρίξιμο της πόρτας. Ελάτε να βοηθήσουμε την πολιτεία που κοιλοπονάει τα
μετάλλινα**

παιδιά της.

40 Εσύ είμαι εγώ.

Εσύ κι εγώ, είμαστε εμείς.

**Οι άξονες έχουν πολύ τεντωμένα τα νεύρα τους
κι έχουν πολλά τραγούδια που δεν τα 'παν ακόμα.**

Ποιος φταίει που λείπει το τραγούδι μας;

45 Εσύ κι εγώ κι εμείς.

**Πολιτεία του κατραμιού και του θυμού και του ασβέστη,
φταίμε εμείς.**

Ακούστε το τρίξιμο της πόρτας. Ελάτε.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Να βρείτε τα σημεία του ποιήματος που αναφέρονται στην κατοχική Αθήνα. Δικαιολογούν το χαρακτηρισμό «ανυπότακτη πολιτεία»;**
- 2. Κατά τι διαφοροποιείται η Αθήνα, όπως τη βλέπει τώρα, μετά την επιστροφή του, ο ποιητής; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με βάση συγκεκριμένα στοιχεία του κειμένου.**
- 3. Πού αποδίδει ο ποιητής τη νέα εικόνα της Αθήνας;**
- 4. Παρ' όλη την απογοήτευση που νιώθει ο ποιητής μπροστά στην εικόνα της υποταγμένης πολιτείας, ένας τόνος ηρωικής αισιοδοξίας διαπερνά το απόσπασμά μας. Με ποιες λέξεις ή φράσεις δηλώνεται;**
- 5. Το στίχο «Ακούστε αυτό το τρίξιμο της πόρτας» το συναντούμε τέσσερις φορές σε διάφορα σημεία του**

αποσπάσματος. Εξετάζοντας τα σημεία, στα οποία επαναλαμβάνεται ο στίχος, προσπαθήστε να δώσετε την ερμηνεία του.

Αυτόπτης μάρτυρας

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή Γραφή τυφλού, που γράφτηκε το 1972, όταν ο ποιητής βρισκόταν στην εξορία. Όλα τα ποιήματα αυτής της συλλογής είναι ολιγόστιχα και αποτελούν εικόνες, είδωλα, θα μπορούσαμε να πούμε, που βλέπει ο «τυφλός» μέσα από την αλληγορική του αναπηρία, παρά τη γενική καταπίεση και το σκοταδισμό του ανελεύθερου καθεστώτος.

Εγώ τους είδα —λέει— τους δυο διαρρήκτες πίσω
απ' τις γρίλιες
να παραβιάζουν την απέναντι πόρτα· —δε φώναξα
διόλου·
είχε φεγγάρι· φαινόταν καθαρά τ' αντικλείδια τους
και τα στολίδια του γύψου στον τοίχο. Περίμενα πρώτα
να φωνάξουνε οι άλλοι από δίπλα. Κανένας δε φώναξε.
Έφυγα, απ' το παράθυρο, κάθισα στην καρέκλα,
ακούμπησα
το μέτωπό μου στο μάρμαρο του τραπεζιού, και θαρρώ
που αποκοιμήθηκα πλάι στο φτωχό μελανωμένο χέρι
του παιδιού που δεν προβιβάστηκε. Μέσα στον
ύπνο μου
μ' έπιασε πονοκέφαλος απ' το φεγγάρι. Τα χαράματα
μου χτύπησαν την πόρτα. Ήταν οι δυο διαρρήκτες
κρατώντας δυο ωραίες ανθοδέσμες. Μπήκα στην
κουζίνα
να βάλω τα λουλούδια στο νερό. Γυρίζοντας πίσω,
μ' ένα βάζο στο κάθε μου χέρι, δεν τους βρήκα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στο ποίημα απεικονίζονται ορισμένα πραγματικά και άλλα επινοημένα από τον ποιητή περιστατικά. Να βρείτε ποια είναι αυτά, πώς συσχετίζονται και τι θέλει να υποδηλώσει με αυτά ο ποιητής.
2. Προσέξτε τη μετατόπιση της προσοχής του «αυτόπτη μάρτυρα» από το γεγονός της διάρρηξης στις γραφικές λεπτομέρειες: «τα στολίδια του γύψου...», στην εικόνα του παιδιού και στην περιγραφή της ανθοδέσμης και των βάζων. Ποια σημασία αποκτά η μετατόπιση αυτή μέσα στο ποίημα;

Γιάννης Ρίτσος (1909-1990)

Γεννήθηκε στη Μονεμβασιά. Τελείωσε το Γυμνάσιο στο Γύθειο και το 1925 ήρθε στην Αθήνα όπου άσκησε διάφορα επαγγέλματα. Η ευαισθησία του εκδηλώθηκε στην ποίηση, στη ζωγραφική, στη μουσική.

Ασχολήθηκε ακόμη και με το θέατρο. Η εμφάνισή του στην ποίηση εντυπωσίασε τους

λογοτεχνικούς κύκλους. Για την ποιητική προσφορά του τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις στον ελληνικό και στο διεθνή χώρο. Έργα του έχουν μεταφραστεί σε πάρα πολλές γλώσσες. Η ποίησή του διακρίνεται για το πηγαίο αίσθημα, την άνεση και το πλάτος του λυρικού

λόγου της και την τεχνοτροπική της πολυμορφία. Ο Ρίτσος αντλεί την έμπνευση και τα θέματά του από την παιδική και την εφηβική του ηλικία, από την παράδοση και από τους κοινωνικούς αγώνες. Τα ποιήματά του — ως το 1977— είναι συγκεντρωμένα σε επτά ογκώδεις τόμους: Ποιήματα Α, Β, Γ, Δ, Τέταρτη διάσταση, Τα Επικαιρικά, Γίνεσθαι. Από τότε έχει εκδώσει και άλλες συλλογές.

Πούσι

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ γράφτηκε το 1940 και έδωσε τον τίτλο στη συλλογή που κυκλοφόρησε το 1947. Θαλασσινός ποιητής και ναυτικός στο επάγγελμα ο Καββαδίας, μας έδωσε ποιήματα με τις εμπειρίες του από τη ζωή της θάλασσας.

Έπεσε το πούσι* αποβραδής
το караβοφάναρο χαμένο
κι έφτασες χωρίς να σε προσμένω
μες στην τιμονιέρα να με δεις.

Κάτασπρα φοράς κι έχεις βραχεί,
πλέκω σαλαμάστρα* τα μαλλιά σου.
Κάτου στα νερά του Port Régassu*
βρέχει πάντα τέτοιαν εποχή.

Μας παραμονεύει ο θερμαστής
με τα δυο του πόδια στις καδένες* .
Μην κοιτάς ποτέ σου τις αντένες*
με την τρικυμία· θα ζαλιστείς.

πούσι: αχλή, καταχνιά.

σαλαμάστρα: σκοινί πλοίου (ιταλ. λέξη, ναυτ.).

Port Régassu: (Πορτ Πεγκάσσου)· πρόκειται για τον κόλπο του Πηγάσσου στη Ν. Ζηλανδία.

καδένα: αλυσίδα· εδώ του πλοίου.

αντένα: κεραία. Στα πλοία, το ξύλο που κρέμεται στη μέση του ιστού.

Βλαστημά ο λοστρόμος τον καιρό
κι είν' αλάργα* τόσο η Τοκοπίλα*.
Από να φοβάμαι και να καρτερώ
κάλλιο περισκόπιο* και τορπίλα* .

Φύγε! Εσέ σου πρέπει στέρα γη.
Έρθες να με δεις κι όμως δε μ' είδες·
έχω απ' τα μεσάνυχτα πνιγεί
χίλια μίλια πέρ' απ' τις Εβρίδες* .

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1.Ο ποιητής βλέπει μια οπτασία που τη συμπλέκει με πραγματικές καταστάσεις και με σκέψεις του. Ποια είναι η οπτασία, ποιες οι πραγματικές καταστάσεις, ποιες οι σκέψεις και ποιο το περιεχόμενό τους;
- 2.Ποιες διαστάσεις από τη ζωή του ναυτικού μάς δίνει το ποίημα;
- 3.Λαβαίνοντας υπόψη ότι το ποίημα συγκεντρώνει τα κύρια γνωρίσματα της ποίησης του Καββαδία και, δια-

αλάργα: μακριά.

Τοκοπίλα: λιμάνι στη Β. Χιλή.

περισκόπιο: οπτική συσκευή με φακούς και πρίσματα που χρησιμοποιείται από τα υποβρύχια όταν βρίσκονται σε κατάδυση για την παρατήρηση του ορίζοντα.

τορπίλα: βλήμα που εξακοντίζουν τα πολεμικά πλοία και τα υποβρύχια. Οι Γερμανοί είχαν αρχίσει να χτυπούν τα εμπορικά πλοία.

Εβρίδες: μικρά νησιά στα δυτικά της Σκωτίας. Εδώ πρόκειται για τις Νέες Εβρίδες, στην Αυστραλία.

βάζοντας το βιογραφικό σημείωμα του ποιητή, να συνθέσετε μια σύντομη εργασία για την ποίηση του Καββαδία.

Νίκος Καββαδίας (1910-1975)

Γεννήθηκε στο Χαρμπίν της Μαντζουρίας από γονείς Κεφαλονίτες και υπηρέτησε στο εμπορικό ναυτικό ως ασυρματιστής. Η πρώτη του συλλογή με τον τίτλο Μα-ραμπού (1933) προκάλεσε ζωνηρή εντύπωση και ευνοϊκά σχόλια στους πνευματικούς κύκλους για τη νέα αίσθη-ση που έφερνε η εξωτική αυτή ποίηση με τους ναυτι-κούς όρους, τα μακρινά λιμάνια και τη γοητεία της περι-πέτειας. Άλλες συλλογές: Πούσι (1947), Τραβέρσο (1975) και το πεζό Βάρδια (1954).

ΝΕΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΠΑΝΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ
ΦΕΝΤΕΡΙΚΟ ΓΚΑΡΘΙΑ ΛΟΡΚΑ* ΣΤΙΣ 19 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ
ΤΟΥ 1936
ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΑΝΤΑΚΙ ΤΟΥ ΚΑΜΙΝΟ ΝΤΕ ΛΑ ΦΟΥΕΝΤΕ

...una acci3n vil y disgraciado *

Η Τέχνη κι η ποίηση δεν μας βοηθούν να ζήσουμε:
η τέχνη και η ποίησις μας βοηθούνε
να πεθάνουμε

περιφρόνησις απόλυτη
αρμόζει
σ' όλους αυτούς τους θόρυβους
τις έρευνες
τα σχόλια επί σχολίων
που κάθε τόσο ξεφουρνίζουν
αργόσχολοι και ματαιόδοξοι γραφιάδες
γύρω από τις μυστηριώδικες κι αισχρές συνθήκες
της εκτελέσεως του κακορίζικου του Λόρκα
υπό των φασιστών

μα επί τέλους! πια ο καθείς γνωρίζει πως
από καιρό τώρα
—και προ παντός στα χρόνια τα δικά μας τα σακάτικα—

Λόρκα (1899-1936): εκτελέστηκε από τους φαλαγγίτες
του Φράνκο στον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο.

una acci3n...: μια πράξη άναντρη και απεχθής· το μότο
αυτό που είναι γραμμένο στα ισπανικά χαρακτηρίζει τη
δολοφονία του Λόρκα.

είθισται*
να δολοφονούν
τους ποιητές

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Οι συνθήκες του θανάτου του Λόρκα προκάλεσαν σωρεία δημοσιευμάτων. Ο ποιητής προσθέτει νέα για το θάνατο του Λόρκα ή για το θάνατο των ποιητών;**
- 2. Πώς αντιλαμβάνεστε το νόημα της πρώτης και της τελευταίας στροφής; Συνδέονται μεταξύ τους οι στροφές αυτές;**
- 3. Βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του ποιήματος είναι η πικρή ειρωνεία· μπορείτε να δικαιολογήσετε αυτή την άποψη;**

είθισται: συνηθίζεται.

Νίκος Εγγονόπουλος (1910-1985)

Ζωγράφος και ποιητής. Γεννήθηκε στην Αθήνα και σπούδασε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών Αθηνών. Προχώρησε από τους πρώτους στον υπερρεαλισμό και στην ποίηση και στη ζωγραφική. Επαναστατικός και προκλητικός στην ποίησή του ενόχλησε από τις πρώτες κιόλας ποιητικές του συλλογές το μέσο αστό, με την τολμηρή του φαντασία και την αποστροφή του για καθετί λογικό και συμβατικό, και ξεσήκωσε εναντίον του την αγανάκτηση και το σκώμμα. Παρέμεινε όμως συνεπής υπερρεαλιστής και στις μεταπολεμικές συλλογές του, παρά την αντίδραση που προκάλεσε. Ως ζωγράφος εξέθεσε έργα του σε πολλές Πανελλήνιες Εκθέσεις, καθώς και σε πολλές πόλεις της Ευρώπης και στην Αμερική. Ποιητικές συλλογές: Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν (1938), Τα Κλειδοκύμβαλα της Σιωπής (1939), Επτά Ποιήματα (1944), Έλευσις (1948), Εν Ανθρώπῳ Ἑλληνι λόγῳ (1957), Κοιλιάδα με τους Ροδώνες (1979). Μετέφρασε ποιήματα των Λωτρεαμόν, Μαγιακόφσκι, Λόρκα, Μποντλέρ, Ντε Κίρικο, Τζαρά και Πικάσο.

Στη νύχτα που έρχεται

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ αναφέρεται στη ζωή του ανθρώπου, από τότε που γεννιέται ως την ώρα που αντιμετωπίζει τον ερχομό της νύχτας, δηλαδή του θανάτου.

- Ξεκινάμε ανάλαφροι καθώς η γύρη
που ταξιδεύει στον άνεμο
Γρήγορα πέφτουμε στο χώμα
ρίχνουμε ρίζες, ρίχνουμε κλαδιά
5 γινόμαστε δέντρα που διψούν ουρανό
κι όλο αρπαζόμαστε με δύναμη απ' τη γη
Μας βρίσκουν τ' ατέλειωτα καλοκαίρια
τα μεγάλα κάματα. Οι άνεμοι, τα νερά
παίρνουν τα φύλλα μας. Αργότερα
10 πλακώνουν οι βαριές συννεφιές
μας τυραννούν οι χειμώνες κι οι καταιγίδες
Μα πάντα αντιστεκόμαστε, ορθωνόμαστε
πάντα ντυνόμαστε με νέο φύλλωμα
14 Ωστόσο, φτάνει ένας άνεμος παράξενος
—κανείς δεν ξέρει πότε κι από πού ξεκινά—
μας ρίχνει κάτω μ' όλες μας τις ρίζες στον αέρα.
Για λίγο ακόμα μες στη φυλλωσιά μας
κάθεται κρυμμένο —να πει μια τρίλλια του
στη νύχτα που έρχεται— ένα πουλί.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Τρεις είναι, βασικά, οι θεματικές ενότητες του ποιήματος, που καλύπτουν όλη τη ζωή του ανθρώπου, αρχίζοντας από το ξεκίνημά του (στ. 1-2) και συνεχίζοντας στην υπόλοιπη ζωή του με τους αγώνες του για υλική και πνευματική τροφή (στ. 3-13) ως τη στιγμή που αντιμετωπίζει το τέλος του (στ. 14-19). Κατά την ανάγνωση και την ερμηνεία του να σας απασχολήσουν δύο κυρίως θέματα:

α) Ποιο είναι το πραγματικό νόημα των μεταφορικών εκφράσεων κάθε θεματικής ενότητας;

β) Η τελευταία θεματική ενότητα δημιουργεί μια εξωπραγματική ατμόσφαιρα. Μπορείτε να επισημάνετε τις λέξεις ή τις φράσεις που περισσότερο την εκφράζουν;

Μελισσάνθη (1910-1990)

Φιλολογικό ψευδώνυμο της Ήβης Σκανδαλάκη, που γεννήθηκε το 1910 στην Αθήνα. Σπούδασε Γαλλική και Γερμανική Φιλολογία. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1930 με την ποιητική συλλογή Φωνές Εντόμου. Η ποίησή της είναι διαπτοτισμένη από έντονα θρησκευτικά βιώματα συνδυασμένα με όλη την αγωνία για την τύχη της ανθρώπινης ύπαρξης. Ποιητικές συλλογές: Φωνές Εντόμου (1930), Προφητείες (1931), Φλεγόμενη Βάτος (1935), Ο Γυρισμός του Ασώτου (1936), Ωσανά και Οραματισμοί (1939), Λυρική Εξομολόγηση (1945), Η Εποχή του Ύπνου και της Αγρύπνιας (1950), Ανθρώπινο Σχήμα (1961), Το Φράγμα της Σιωπής (1965), Εκλογή (1930-1950), Τα Ποιήματα (1934-1974), 1975.

Η τρελή ροδιά

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ είναι γεμάτο από αισθήματα αισιοδοξίας και εικόνες της ελληνικής φύσης, που μέσα στη φαντασία του ποιητή συμπλέκονται με τη μόνιμη εικόνα μιας τρελής ροδιάς. Αυτή βρίσκεται στο επίκεντρο κάθε στροφής. Στη μεταμορφωτική της δύναμη αποδίδει ο ποιητής ό,τι βλέπει γύρω του και ό,τι αισθάνεται. Αλλά και η ίδια η ροδιά συχνά μεταμορφώνεται με τη δύναμη της φαντασίας του ποιητή.

Πρωινό ερωτηματικό
κέφι à pleine haleine*

Σ' αυτές τις κάτασπρες αυλές όπου φυσά ο νοτιάς
Σφυρίζοντας σε θολωτές καμάρες, πέστε μου είναι
η τρελή ροδιά
Που σκιρτάει στο φως σκορπίζοντας το
καρποφόρο γέλιο της
Με ανέμου πείσματα και ψιθυρίσματα, πέστε μου
είναι η τρελή ροδιά
5 Που σπαρταράει με φυλλωσιές νιογέννητες τον
όρθρο
Ανοίγοντας όλα τα χρώματα ψηλά με ρίγος θριάμβου;
Όταν στους κάμπους που ξυπνούν τα ολόγυμνα

à pleine haleine με γεμάτη την αναπνοή, με μια ανάσα.
στ. 2. θολωτές καμάρες: των νησιωτικών σπιτιών.

κορίτσια
Θερίζουνε με τα ξανθά τους χέρια τα τριφύλλια
Γυρίζοντας τα πέρατα των ύπνων τους, πέστε μου
είναι η τρελή ροδιά
10 Που βάζει ανύποπτη μες στα χλωρά πανέρια τους
τα φώτα
Που ξεχειλίζει από κελαηδισμούς τα ονόματά τους,
πέστε μου
Είναι η τρελή ροδιά που μάχεται τη συννεφιά του
κόσμου;

Στη μέρα που απ' τη ζήλια της στολίζεται μ' εφτά
λογιώ φτερά
Ζώνοντας τον αιώνιον ήλιο με χιλιάδες πρίσματα
15 Εκτυφλωτικά, πέστε μου είναι η τρελή ροδιά
Που αρπάει μια χαίτη μ' εκατό βιτσιές στο τρέξιμό της
Ποτέ θλιμμένη και ποτέ γκρινιαρά, πέστε μου είναι
η τρελή ροδιά
Που ξεφωνίζει την καινούρια ελπίδα που ανατέλλει;\

Πέστε μου, είναι η τρελή ροδιά που χαιρετάει στα μάκρη

στ. 7. που ξυπνούν (οι κάμποι)- δηλ. το πρωί. Η σειρά των λέξεων: όταν τα ολόγυμνα κορίτσια θερίζουνε στους κάμπους που ξυπνούν.

στ. 11. που ξεχειλίζει κτλ.: που κάνει ν' ακούονται τα ονόματά τους σαν πλήθος από κελαηδισμούς.

στ. 14. με χιλιάδες πρίσματα: με χιλιάδες ιριδισμούς (σαν αυτούς που βλέπουμε όταν κοιτάζουμε μέσα από κρυστάλλινα πρίσματα).

στ. 19. που χαιρετάει: να συνδεθεί με το: μια θάλασσα (στ. 21).

20 Τινάζοντας ένα μαντίλι φύλλων από δροσερή
φωτιά
Μια θάλασσα ετοιμόγεννη με χίλια δυο καράβια
Με κύματα που χίλιες δυο φορές κινάν και πάνε
Σ' αμύριστες ακρογιαλιές, πέστε μου είναι η τρελή
ροδιά
Που τρίζει τ' άρμενα ψηλά στο διάφανον αιθέρα;

25 Πανύψηλα με το γλαυκό τσαμπί που ανάβει κι εορτάζει
Αγέρωχο, γεμάτο κίνδυνο, πέστε μου είναι η τρελή
ροδιά
Που σπάει με φως καταμεσής του κόσμου τις
κακοκαιριές του δαίμονα
Που πέρα ως πέρα την κροκάτη απλώνει τραχηλιά
της μέρας
Την πολυκεντημένη από σπαρτά τραγούδια, πέστε
μου είναι η τρελή ροδιά

30 Που βιαστικά ξεθηλυκώνει τα μεταξωτά της μέρας;
Σε μεσοφούστανα πρωταπριλιάς και σε τζιτζίκια
δεκαπενταγούστου
Πέστε μου, αυτή που παίζει, αυτή που οργίζεται,
αυτή που ξελογιάζει
Τινάζοντας απ' τη φοβέρα τα κακά μαύρα σκοτάδια της
Ξεχύνοντας στους κόρφους του ήλιου τα μεθυστικά
πουλιά
35 Πέστε μου, αυτή που ανοίγει τα φτερά στο στήθος
των πραγμάτων

στ. 24. που τρίζει: που κάνει να τρίζουν.

στ. 25. πανύψηλα: επίρρ. Η εικόνα του στίχου αυτού, αρκετά ασαφής· ίσως προβάλλει την κορυφή του δεντρού στο φόντο του ουρανού.

Στο στήθος των βαθιών ονείρων μας, είναι η τρελή
ροδιά;

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σε κάθε στροφή η τρελή ροδιά παρουσιάζεται να συμμετέχει ενεργητικά. Να επισημάνετε α) πού επενεργεί κάθε φορά η τρελή ροδιά; β) πώς επενεργεί;
2. Το τοπίο, που προβάλλεται, σε ποιο ελληνικό χώρο προσιδιάζει;
3. Τι είναι, τελικά, για τον ποιητή η τρελή ροδιά;
4. Ανταποκρίνεται το ποίημα στο μότο που έβαλε ο ποιητής (πρωινό ερωτηματικό κτλ.); Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

[Στα χτήματα βαδίσουμε όλη μέρα...]

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στην ποιητική συλλογή 'Ηλιος ο Πρώτος. Πρέπει να προσέξετε ότι, ενώ στην Τρελή ροδιά μιλάει ο ίδιος ο ποιητής, εδώ χρησιμοποιεί το α' πληθυντικό πρόσωπο. Αυτό σημαίνει ότι έχουμε μετατόπιση από το προσωπικό εγώ στο συλλογικό εμείς. Η σύνθεση του ποιήματος δε στερείται από λογική αλληλουχία. Εκείνο που απαιτείται, για να το κατανοήσετε, είναι να επισημάνετε ορισμένες μεταφορικές εκφράσεις και να συλλάβετε το τελικό του μήνυμα.

Στα χτήματα βαδίσουμε όλη μέρα
Με τις γυναίκες τους ήλιους τα σκυλιά μας
Παίξαμε τραγουδήσαμε ήπιαμε νερό
Φρέσκο καθώς ξεπήδαγε από τους αιώνες

5 Το απομεσήμερο για μια στιγμή καθήσαμε

και κοιταχτήκαμε βαθειά μέσα στα μάτια
Μια πεταλούδα πέταξε απ' τα στήθια μας
Ήτανε πιο λευκή
Απ' το μικρό λευκό κλαδί της άκρης των ονείρων μας
10 Ξέραμε πως δεν ήταν να σβηστεί ποτέ
Πως δεν θυμότανε καθόλου τι σκουλήκια έσερνε
Το βράδυ ανάψαμε φωτιά
Και τραγουδούσαμε γύρω τριγύρω:

Φωτιά ωραία φωτιά μη λυπηθείς τα κούτσουρα
15 Φωτιά ωραία φωτιά μη φτάσεις ως τη στάχτη
Φωτιά ωραία φωτιά καίγε μας
λέγε μας τη ζωή.

Εμείς τη λέμε τη ζωή την πιάνουμε απ' τα χέρια
Κοιτάζουμε τα μάτια της που μας ξανακοιτάζουν
Κι αν είναι αυτό που μας μεθάει μαγνήτης, το
γνωρίζουμε
20 Κι αν είναι αυτό που μας πονάει κακό, τόχουμε νιώσει
Εμείς τη λέμε τη ζωή, πηγαίνουμε μπροστά
Και χαιρετούμε τα πουλιά της που μισεύουνε

Είμαστε από καλή γενιά.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σε ποιες ενότητες διαρθρώνεται το ποίημα και σε ποιες ώρες της μέρας αντιστοιχεί η καθεμιά;
2. Η ποιητική συλλογή 'Ηλιος ο Πρώτος, στην οποία ανήκει το ποίημα, κυκλοφόρησε κατά τη διάρκεια

στ. 10-11. πως ...έσερνε: να λάβετε υπόψη σας τα στάδια από τα οποία περνάει μια πεταλούδα.

της κατοχής (1943). Αν λάβουμε υπόψη μας ότι διακατέχεται από αισιοδοξία, να απαντήσετε στα παραπάνω ερωτήματα:

α) Σε ποιους στίχους εκφράζεται αυτή η αισιοδοξία;

β) Γιατί ο ποιητής μιλάει σε α' πληθυντικό πρόσωπο; Τι αισθάνεται ότι εκπροσωπεί;

γ) Ποιο είναι το μήνυμα του ποιήματος και σε ποιους στίχους εκφράζεται;

Η Μαρίνα των βράχων

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή Προσανατολισμοί. Ο ποιητής, επηρεασμένος από τις αρχές του υπερρεαλισμού, στηρίζεται βασικά στο υλικό των εικόνων και των λέξεων. Κύριο χαρακτηριστικό των λέξεων και των εικόνων, που χρησιμοποιεί, είναι η συναισθηματική φόρτιση και, πολλές φορές, η κάποια ασάφεια ως προς το νόημά τους (για τις λέξεις) ή ως προς το ακριβές τους περίγραμμα (για τις εικόνες). Έτσι, με μια φαντασία παντοδύναμη και υποταγμένη στο όνειρο, θέλει, όπως έγραψε ο ίδιος για τους σύγχρονους υπερρεαλιστές ποιητές, «να ξαναδώσει το όραμα του κόσμου με όλη την ιερή χαρά της υλικής του υπόστασης, αλλά και με όλο το ρίγος της καθαυτό ποιητικής του στιγμής».

Το ποίημα χωρίζεται απ' τον ποιητή σε 6 ενότητες. Η μέθοδος της ποιητικής του γραφής είναι επηρεασμένη απ' τις αρχές του υπερρεαλισμού. Διαβάζοντας το ποίημα πρέπει να 'χετε υπόψη σας ότι ο ποιητής:

1. Γράφει το ποίημα συνδιαλεγόμενος νοερά με την «ηρωίδα» του. Για να το φορτίσει περισσότερο, επαναλαμβάνει κατά διαστήματα μερικούς στίχους, που τους χρησιμοποιεί ως βασικά μοτίβα του ποιήματος: Μα πού γύριζες, έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη.

2. Αντλεί το υλικό των λέξεων και των εικόνων από τη φύση.

3. Παραθέτει τις εικόνες ακολουθώντας περισσότερο τους συνειρμούς, που η μνήμη και το συναίσθημα του επιβάλλουν.

4. Οι λέξεις και οι εικόνες που χρησιμοποιεί δεν είναι πάντοτε ακριβείς στο νόημά τους ή το περίγραμμά τους· αυτή η ασάφεια στο νόημα μερικών λέξεων (λ.χ. ηρωίδα ιάμβου) ή το περίγραμμα των εικόνων (λ.χ.

έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη) κινητοποιεί περισσότερο τη φαντασία του αναγνώστη.

Πρώτη ενότητα (στ. 1-10) Στ. 1: Το ποίημα αρχίζει με τις φράσεις, που χρησιμεύουν ως βασικά μοτίβα του. Να προσέξετε ότι μια κατάσταση της θάλασσας (τρικυμία) αποδίδεται στα χείλη (όπως: γεύση τρικυμίας). Έτσι, ο πρώτος στίχος, με τις δυο φράσεις, που χρησιμεύουν και ως βασικά μοτίβα του, δίνει: α) μια κυριαρχική συναισθηματική κατάσταση της ηρωίδας (έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη) και β) τον απορηματικό, ερωτηματικό τόνο, που διακόπτει κατά διαστήματα το ποίημα. Συγχρόνως εκφράζει τη συναισθηματική φόρτιση του ποιητή και δίνει μια εικόνα της ηρωίδας, όπως την έχει κρατήσει η μνήμη να τριγυρίζει παντού. Στ. 2: αποδίδεται στην πέτρα μια ιδιότητα, που της ανήκει (σκληρή) και μια που ανήκει στην ηρωίδα, στον άνθρωπο (ρέμβη): Στ. 3: για να δώσει την ένταση και τη δύναμη του ανέμου χρησιμοποιεί το επίθετο αετοφόρος: αυτός που φέρει τον αετό. Έτσι δίνεται η εικόνα μιας επέλασης. Στ. 5: Η χίμαιρα είναι μυθικό τέρας, που γεννήθηκε από την έχιδνα και τον Τυφώνα. Στα νεοελληνικά σημαίνει: πλάσμα της φαντασίας, απραγματοποίητος πόθος. Στο στίχο χρησιμοποιείται περισσότερο με τη νεοελληνική σημασία. Στ. 7-10: Ο ποιητής κάνει μια αναδρομή στο τοπίο και την εποχή (στ. 7) και τις συντροφίες της ηρωίδας. Στ. 9: τους βαθιούς κυαμώνες (κύαμος· κουκί, θηλή)· εδώ οι κόρφοι των κοριτσιών.

Δεύτερη ενότητα (στ. 11-16). Η ενότητα αρχίζει με την ερωτηματική φράση του στ. 1 της πρώτης ενότητας (Μα πού γύριζες) Στ. 12: Διαφέρει από το στ. 2 της πρώτης ενότητας μόνο στο επίρρημα: ολημερίς - ολονυχτίς. Στ. 13-16: Το νόημα των παραινήσεων του ποιητή: να βλέπεις τη φωτεινή πλευρά των πραγμάτων (στ. 13), να

τα χαίρεσαι αμέριμνη (στ. 14) ή να τριγυρνάς σαν ένα είδος ποιητικής ηρωίδας (στ. 15-16: ηρωίδα ιάμβου).

Τρίτη ενότητα (στ. 17-20). Να προσέξετε: α) την επανάληψη των δύο βασικών μοτίβων (στ. 17, 20) και τη ζωγραφικότητα της όλης εικόνας (το κόκκινο χρώμα του φορέματος και το χρυσαφί του καλοκαιριού είναι οι εικόνες που δεσπάζουν).

Τέταρτη ενότητα (στ. 21-26). Η ενότητα αυτή συνεχίζει κάπως την πρώτη (στη δεύτερη ο ποιητής παρεμβαίνει με τις παραινέσεις του· στην τρίτη δεσπάζουν τα χρώματα). Στην τέταρτη την τοποθετεί πάλι στο θαλασσινό τοπίο (στ. 21-22), προσπαθεί να δώσει κάτι από τη συναισθηματική κατάσταση εκείνων των ημερών (στ. 23-25). Η λέξη των βυθών παίζει ανάμεσα στις δύο σημασίες: οι βυθοί της θάλασσας – το εσωτερικό του ανθρώπου. Στους βυθούς αυτούς σελαγίζει ο αστερίας της.

Πέμπτη ενότητα (στ. 27-36). Ο ποιητής αρχίζει πάλι να μιλά παραινετικά. Ενώ όμως στη δεύτερη ενότητα την παρότρυνε να γεύεται τη ζωή, εδώ, αντίθετα, έχοντας υπόψη του πως κάποτε η νεότητα περνάει (στ. 28: ο χρόνος γλύπτης των ανθρώπων παράφορος: ο χρόνος δηλαδή σαν γλύπτης σκάβει, σκαλίζει τους ανθρώπους, τη ζωή των ανθρώπων) τη συμβουλεύει: Αυτό το καλοκαίρι μην περιμένεις να επαναληφθεί και να είσαι όπως είσαι τώρα (στ. 32), μην περιμένεις να ξαναγυρίσουν πίσω αυτές οι στιγμές (στ. 33-34). Ας προσέξετε επίσης τα εξής: Στο στ. 30 ο ποιητής τονίζει πως «σφίγγεις έναν έρωτα», έχεις τον έρωτα και στο στ. 31 προσθέτει το επίθετο πικρή.

Έκτη ενότητα (στ. 37-39). Το νόημα: Ως τώρα ήσουνα κάτι σαν αίνιγμα, αινιγματική. Τώρα θα πάψεις να είσαι αίνιγμα (θ' αποχαιρετήσεις το αίνιγμά σου) και θα

μείνεις στυλωμένη στους βράχους δίχως παρελθόν ή μέλλον (δίχως χτες και αύριο) και στους κινδύνους των βράχων με κάτι από τη θυελλώδη σου εμφάνιση (με τη χτενισιά της θύελλας).

Έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη –Μα πού γύριζες
Ολημερίς τη σκληρή ρέμβη της πέτρας και της
θάλασσας

Αετοφόρος άνεμος γύμνωσε τους λόφους
Γύμνωσε την επιθυμία σου ως το κόκαλο

5 Κι οι κόρες των ματιών σου πήρανε τη σκυτάλη
της Χίμαιρας

Ριγώνοντας μ' αφρό τη θύμηση!

Πού είναι η γνώριμη ανηφοριά του μικρού Σεπτεμβρίου
Στο κοκκινόχωμα όπου έπαιζες θωρώντας προς
τα κάτω

Τους βαθιούς κυαμώνες των άλλων κοριτσιών
10 Τις γωνιές όπου οι φίλες σου άφηναν αγκαλιές
τα δυοσμαρίνια*

–Μα πού γύριζες;

Ολονυχτίς τη σκληρή ρέμβη της πέτρας και της
θάλασσας

Σου 'λεγα να μετράς μες στο γδυτό νερό τις
φωτεινές του μέρες

Ανάσκελη να χαίρεσαι την αυγή των πραγμάτων

15 Ή πάλι να γυρνάς κίτρινους κάμπους

Μ' ένα τριφύλλι φως στο στήθος σου ηρωίδα ιάμβου*

δυοσμαρίνι: δεντρολίβανο.

ιάμβος: α) μέτρο, που αποτελείται από δυο συλλαβές, μια άτονη και μια τονισμένη β) ιαμβικό ποίημα (βλ. εισαγωγή).

Έχεις μια γεύση τρικυμίας στα χείλη
Κι ένα φόρεμα κόκκινο σαν το αίμα
Βαθιά μες στο χρυσάφι του καλοκαιριού
20 Και τ' άρωμα των γυακίνθων –Μα πού γύριζες;

Κατεβαίνοντας προς τους γιαλούς τους κόλπους
με τα βότσαλα

Ήταν εκεί ένα κρύο αρμυρό θαλασσόχορτο
Μα πιο βαθιά ένα ανθρώπινο αίσθημα που μάτωνε
Κι άνοιγες μ' έκπληξη τα χέρια σου λέγοντας τ'
όνομά του

25 Ανεβαίνοντας ανάλαφρα ως τη διαύγεια των βυθών
Όπου σελάγιζε ο δικός σου ο αστερίας* .
Άκουσε ο λόγος είναι των στερνών η φρόνηση
Κι ο χρόνος γλύπτης των ανθρώπων παράφορος
Κι ο ήλιος στέκεται από πάνω του θηρίο ελπίδας

30 Κι εσύ πιο κοντά του σφίγγεις έναν έρωτα
Έχοντας μια πικρή γεύση τρικυμίας στα χείλη.
Δεν είναι για να λογαριάζεις γαλανή ως το κόκαλο
άλλο καλοκαίρι,

Για ν' αλλάξουνε ρέμα τα ποτάμια
Και να σε πάνε πίσω στη μητέρα τους,

35 Για να ξαναφιλήσεις άλλες κερασιές
Ή για να πας καβάλα στο μαϊίστρο

Στυλωμένη στους βράχους δίχως χτες και αύριο.
Στους κινδύνους των βράχων με τη χτενισιά της
θύελλας

Θ' αποχαιρετήσεις το αίνιγμά σου.

αστερίας: ζώο της θάλασσας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να εντοπίσετε το τοπίο και την εποχή του έτους, επισημαίνοντας τις αντίστοιχες λέξεις ή εικόνες, που τα υποδηλώνουν.
2. Ποιος είναι ο ρόλος των φράσεων ή στίχων του ποιήματος που επαναλαμβάνονται;
3. Στο εισαγωγικό σημείωμα επισημαίνονται μερικά βασικά χαρακτηριστικά της ποιητικής γραφής του Ελύτη. Να επιβεβαιώσετε με παραδείγματα τα αριθ. 2, 3, 4.
4. Πώς δικαιολογείται ο παραινετικός τόνος της πέμπτης ενότητας; (βλ. και εισαγωγικό σημείωμα)
5. Ο τίτλος του ποιήματος αντιστοιχεί στην εικόνα που δίνει η τελευταία ενότητα;

Το Ἄξιον εστί (Τα πάθη, ἄσμα η')

ΤΟ ΑΣΜΑ αυτό ακολουθεί μετά το Ανάγνωσμα Τέταρτο «Το οικόπεδο με τις Τσουκνίδες», που αναφέρεται στην Κατοχή και τα μπλόκα που έκαναν οι Γερμανοί στις συνοικίες της Αθήνας. Στις επιχειρήσεις τους αυτές χρησιμοποιούσαν προσωπιδοφόρους, που υποδείκνυαν τους αγωνιστές. Το ἄσμα έχει συντεθεί με βάση το γνωστό εγκώμιο «Αἱ γενεαὶ πάσαι». Το κάθε δίστιχό του έχει το ίδιο μέτρο και τον ίδιο αριθμό συλλαβών με το παραπάνω εγκώμιο. Για την κατανόηση του ποιήματος θα σας βοηθήσει πολύ το παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο του Τάσου Λιγνάδη Το Ἄξιον εστί του Ελύτη: «Περιεχόμενο του ἄσματος είναι η σκοτεινή νύχτα της δουλείας, η μαύρη περίοδος της Κατοχής. Στο φοβερό χειμώνα του 41-42 ο ποιητής, γεμάτος δάκρυα, βλέπει τις ερημωμένες κοιλάδες και σκέπτεται ότι ως και τα δέντρα θα ατιμασθούν, εφόσον θα γίνουν αγχόνες. Καμμία πνοή χαράς. Στις ερημωμένες πολιτείες, που έχουν γίνει πύλες του Ἄδη, αναπέμπει τη διαμαρτυρία του. Παντού ο θάνατος, σύννεφο της γης που σκοτεινιάζει τον ήλιο. Οι μαυροφορεμένες γυναίκες, αντί νερό τραβούν μέσ' από τα πηγάδια τα πτώματα των αδικοσκοτωμένων.

Η αγανάκτηση τον καίει πιο πολύ από φωτιά, όταν βλέπει τα καμιόνια του στρατού της Κατοχής να φορτώνουν τον επιούσιο ἄρτο, το λιγοστό σιτάρι, για να το πάνε στη Γερμανία. Μέσα στις έρημες πολιτείες μόνη ζωντανή παρουσία οι επιγραφές στους τοίχους. Σκοτάδι παντού, στη φύση, στην πολιτεία, στην ψυχή του ανθρώπου. Καμιά πόρτα δεν ανοίγει να δώσει κάποιο φως στοργής. Η ιστορική πείρα (μνήμη) τον κάνει να

σκέπτεται ότι έρχονται ημέρες μαύρες για τον τόπο. Κάθε υπόλειμμα ζωής είναι τόσο φρικιαστικό, ώστε δηλητηριάζει ακόμα και τις ψυχές των τεράτων».

ΓΥΡΙΣΑ τα μάτια * δάκρυα γιομάτα
κατά το παραθύρι
Και κοιτώντας έξω* καταχιονισμένα
τα δέντρα των κοιλάδων
Αδελφοί μου, είπα * ως κι αυτά μια μέρα
κι αυτά θα τ' ατιμάσουν
Προσωπιδοφόροι * μες στον άλλο αιώνα
τις θηλιές ετοιμάζουν

Δάγκωσα τη μέρα * και δεν έσταξε ούτε
σταγόνα πράσινο αίμα
Φώναξα στις πύλες * κι η φωνή μου πήρε
τη θλίψη των φονιάδων
Μες στης γης το κέντρο * φάνηκε ο πυρήνας*
που όλο σκοτεινιάζει
Κι η αχτίδα του ήλιου * γίνηκεν, ιδέστε
ο μίτος* του Θανάτου!*

στρ.1. μες στον άλλον αιώνα: στη σκοτεινή περίοδο που θ' ακολουθήσει.

στρ. 2. σταγόνα πράσινο αίμα: η μεταφορά από τη βλάστηση. Ο ποιητής εννοεί ότι η ίδια η μέρα έχει νεκρωθεί. στις πύλες: των πόλεων.

ο πυρήνας: της γης. Ως εκεί φτάνει το πένθος.

μίτος: το νήμα (που έδωσε η Αριάδνη στο Θησέα, για να ξαναβγεί από το λαβύρινθο).

ο μίτος του θανάτου: το νήμα που οδηγεί στο θάνατο.

**Ω πικρές γυναίκες * με το μαύρο ρούχο
παρθένες και μητέρες
Που σιμά στη βρύση * δίνετε να πιούνε
στ' αηδόνια των αγγέλων
Έλαχε να δώσει * και σε σας ο Χάρος
τη φούχτα του γεμάτη
Μέσ' απ' τα πηγάδια * τις κραυγές τραβάτε
Αδικοσκοτωμένων**

**Τόσο δεν αγγίζουν * η φωτιά με το άχτι
που πένεται* ο λαός μου
Του Θεού το στάρι * στα ψηλά καμιόνια
το φόρτωσαν και πάει
Μεσ την έρμη κι άδεια * πολιτεία μένει
το χέρι που μονάχα
Με μπογιά θα γράψει * στους μεγάλους τοίχους
ΨΩΜΙ ΚΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ**

**Φύσηξεν η νύχτα * σβήσανε τα σπίτια
κι είναι αργά στην ψυχή μου
Δεν ακούει κανένας * όπου κι αν χτυπήσω
η μνήμη με σκοτώνει
Αδελφοί μου, λέει * μαύρες ώρες φτάνουν
ο καιρός θα δείξει
Των ανθρώπων έχουν * οι χαρές μιάνει
τα σπλάχνα των τεράτων**

Γύρισα τα μάτια * δάκρυα γιομάτα

**στρ. 4. τόσο δεν αγγίζουν η φωτιά με το άχτι: δεν
παραβάλλονται. Η αγανάκτηση (το άχτι) για την πείνα
του λαού είναι πιο μεγάλη κι από τη φωτιά.
πένεται: εδώ: πεινάει, λιμοκτονεί.**

κατά το παραθύρι
Φώναξα στις πύλες * κι η φωνή μου πήρε
τη θλίψη των φονιάδων
Μες στην γη το κέντρο * φάνηκε ο πυρήνας
που όλο σκοτεινιάζει
Κι η αχτίδα του ήλιου * γίνηκεν, ιδέστε
ο μίτος του Θανάτου!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Πριν απαντήσετε στις ερωτήσεις να διαβάσετε το Ανάγνωσμα Τέταρτο, που θα σας βοηθήσει περισσότερο στην κατανόηση του ποιήματος.

1. Ο Ελύτης στο Άξιον εστί μιλάει συχνά ως εθνικός ποιητής (ή ποιητής-προφήτης, όπως τον χαρακτήρισαν πολλοί). Να τεκμηριώσετε την παραπάνω άποψη με στίχους και εκφράσεις του ποιήματος.
2. Ποιο είναι το γενικότερο κλίμα της κατοχής που δίνουν οι στροφές 2, 3, 4 και πώς εκφράζεται;

Γιάννης Τσαρούχης (1910-1989),
Σύνθεση για το Άξιον Εστί

Ο Ύπνος των Γενναίων (παραλλαγή)

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ανήκει στη συλλογή 'Εξι και Μία Τύψεις για τον Ουρανό και είναι γραμμένο σε δύο παραλλαγές. Το ποίημα αρχίζει με εικόνες των νεκρών του πολέμου. Αυτοί είναι οι γενναίοι. Βλέποντάς τους ο ποιητής τούς μεταμορφώνει, τους παρακολουθεί στην αποθέωσή τους και υμνεί έτσι τη θυσία τους και την αρετή τους.

- 1 Μυρίζουν ακόμη λιβανιά, κι έχουν την όψη καμένη από το πέρασμά τους στα Σκοτεινά Μεγάλα Μέρη.
- 2 Κει που μεμιάς τους έριξε το Ασάλευτο
- 3 Μπρούμυτα, σ' ένα χώμα που κι η πιο μικρή ανεμώνα του θα 'φτανε να πικράνει τον αέρα του Άδη
- 4 (Το 'να χέρι μπρος, έλεγες πολεμούσε ν' αρπαχτεί απ' το μέλλον, τ' άλλο απ' την έρμη κεφαλή, στραμμένη με το πλάι,
- 5 Σα να θωρεί στερνή φορά, μέσα στα μάτια ενός ξεκοιλιασμένου αλόγου, σωρό τα χαλάσματα καπνίζοντας) *
- 6 Κει τους απάλλαξε ο Καιρός. Η φτερούγα η μια, η πιο κόκκινη, κάλυψε τον κόσμο, την ώρα που η άλλη, α-

* Οι πρώτοι στίχοι εικονίζουν τη φρίκη του πολέμου. Οι δύο στίχοι μέσα στην παρένθεση ανακαλούν τον πίνακα του Picasso Guernica.

- βρή, σάλευε κιόλας μες στο διάστημα,
- 7 Και καμιά ρυτίδα ή τύψη, αλλά σε βάθος μέγα
- 8 Το παλιό αμνημόνευτο αίμα που αρχινούσε με
κόππο να
χαράζεται, μέσα στη μελανάδα τ' ουρανού
- 9 Ήλιος νέος, αγίνωτος ακόμη,
- 10 Που δεν έσωνε να καταλύσει την πάχνη των
αρνιών από
το ζωντανό τριφύλλι, όμως πριν καν πετάξει αγκάθι
αποχρησιμοδοτούσε το έρεβος...
- 11 Κι απαρχής Κοιλάδες, Όρη, Δέντρα, Ποταμοί,
- 12 Πλάση από γδικιωμένα αισθήματα έλαμπε,
Απαράλλαχτη
κι αναστραμμένη να τη διαβαίνουν οι ίδιοι τώρα, με
θανατωμένο μέσα τους το Δήμιο,
- 13 Χωρικοί του απέραντου γαλάζιου!
- 14 Δίχως μήνες και χρόνοι να λευκαίνουν το γένη τους, με
το μάτι εγύριζαν τις εποχές, ν' αποδώσουν στα
πράγ-
ματα το αληθινό τους όνομα,
- 15 Και στο κάθε βρέφος που άνοιγε τα χέρια, ούτε
μια ηχώ,
μοναχά το μένος της αθωότητας που ολοένα δυνά-
μωνε τους καταρράχτες...

- 16 Μια σταγόνα, καθαρού νερού, σθεναρή πάνω
απ' τα βάραιρα, την είπανε Αρετή και της έδωσαν ένα λιγνό
αγορίστικο σώμα.
- 17 Όλη μέρα τώρα η μικρή Αρετή κατεβαίνει κι εργάζεται
σκληρά στα μέρη όπου η γη από άγνοια
σήπονταν, κι είχαν οι άνθρωποι ανεξήγητα μελανουργήσει,
- 18 Αλλά τις νύχτες καταφεύγει πάντα εκεί ψηλά
στην αγκαλιά του Όρους, καθώς μέσα στα μαλλιαρά στήθη του
Αντρός.
- 19 Και η άχνα που ανεβαίνει απ' τις κοιλάδες, έχουν
να κάνουν πως δεν είναι λέει καπνός, μα η νοσταλγία που
ξεθυμάνει από τις χαραμάδες του ύπνου των
Γενναίων.

ΣΧΟΛΙΑ

Στ. 6. Ο καιρός. Η κρίσιμη στιγμή. Ο Καιρός έχει την έννοια της χρονικότητας, στην οποία υπόκειται η θνητή ζωή. Σ' αυτήν ανήκει επίσης η φτερούγα η μια, η πιο κόκκινη. Σε αντίθεση προς τον καιρό είναι η αιωνιότητα και η αθανασία. Αυτή είναι η άλλη φτερούγα. Έτσι δίνεται ολόκληρη η διάσταση της ζωής: το νυν και το αεί, το φθαρτό και το άφθαρτο.

Στ. 7. Και καμιά... τύψη· Οι νεκροί έχουν απαλλαγεί από όλα.

Στ. 8. Το παλιό αμνημόνευτο αίμα. Όλο το αίμα που από καταβολής έχει χυθεί για έναν καλύτερο κόσμο.

Στ. 9. Το φως ως αποτέλεσμα των αγώνων και των θυσιών.

Στ. 10. αποχρησιμοδοτούσε· ξεκαθάριζε, διέλυε.

Στ. 11. Μία νέα κοσμογονία.

Στ. 12. γδικιωμένα αισθήματα· πρβλ. στο Άξιον εστί: «θα λάβουνε τα όνειρα εκδίκηση». Η πλάση αποκαθίσταται και καθαίρεται.

Στ. 13-15. Οι γενναίοι «με θανατωμένο μέσα τους το δήμιο» γίνονται τώρα «χωρικοί του απέραντου γαλάζιου», καλλιεργητές των απέραντων εκτάσεων του ουρανού και περιπλανιούνται στο δίχως ηλικία χρόνο, όπου τα πράγματα ξαναβρίσκουν την αθωότητά τους.

Στ. 16-18. Στον κόσμο όπου «είχαν οι άνθρωποι ανεξήγητα μελανουργήσει, (είχαν κάνει δηλαδή τόσο κακό παράλογα ή από άγνοια) κατεβαίνει η Αρετή, ένα λιγνό αγοροκόριτσο που μάχεται να μετατρέψει το σκοτάδι σε φως.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η αφετηρία της έμπνευσης είναι οι εμπειρίες του ποιητή από τον πόλεμο του '40.

Να παρακολουθήσετε τις εικόνες και να επισημάνετε:

α) Ποιες αποδίδουν εντονότερα τη φρίκη του πολέμου;

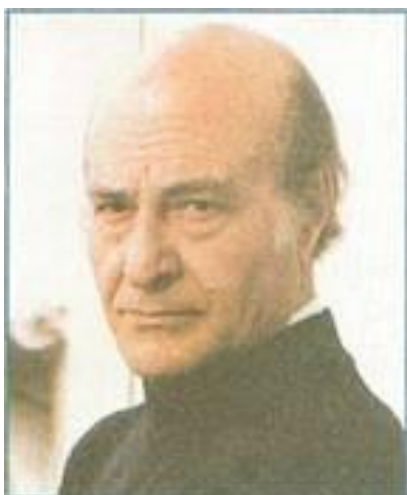
β) Πώς βλέπει και πώς μεταμορφώνει ο ποιητής τους νεκρούς;

γ) Πώς μέσα από τη φρίκη του πραγματικού δημιουργεί ο ποιητής έναν άλλο κόσμο;

δ) Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτού του άλλου κόσμου;

2. Πώς εικονίζει ο ποιητής την Αρετή και ποιο ρόλο της αναθέτει;

Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Οδυσσέα Αλεπουδέλη. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο. Κατάγεται από τη Λέσβο. Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1935 με ποιήματα στο περιοδικό Τα Νέα Γράμματα. Ενώ ο Γ. Σεφέρης

ανανεώνει την ελληνική ποίηση επηρεασμένος από το συμβολισμό, ο Οδ. Ελύτης γράφει αφομοιώνοντας τα πιο ουσιώδη στοιχεία του υπερρεαλισμού. Από την ποιητική του παραγωγή ξεχωρίζουν οι τρεις πρώτες συλλογές του, που τα κύρια χαρακτηριστικά τους μπορούν να συνοψιστούν στα εξής: α) Το ποίημα εκφράζει μια βαθιά αίσθηση της ζωής, υγεία και νεανικό σφρίγος, που εξωτερικεύονται με τη συνεχή παράθεση απροσδόκητων εικόνων. β) Οι εικόνες συνδέονται μεταξύ τους συνειρμικά και διακρίνονται για την ανανεωμένη και συναισθηματικά φορτισμένη γλώσσα τους. Σημαντική όμως τομή στην ποιητική του γραφή αποτελεί το Άξιον Εστί, γιατί όσο κι αν διατηρεί τα βασικά συστατικά της, κατορθώνει να μετουσιώσει τα πιο γόνιμα στοιχεία της ποιητικής μας παράδοσης. Με το Άξιον Εστί αρχίζει η ώριμη περίοδος του Ελύτη. Γενικά, θεωρείται ως ένας από τους πιο σημαντικούς νεοέλληνες ποιητές, που με την πλούσια φαντασία του ανανέωσε την ελληνική ποίηση. Το 1979 τιμήθηκε με το βραβείο

Νόμπελ της λογοτεχνίας. Το έργο του: α) Ποιητικές συλλογές: Προσανατολισμοί (1940), Ήλιος ο Πρώτος (1943), Άσμα Ηρωικό και Πένθιμο για το Χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας (1945), Το Άξιον εστί (1959), Έξι και Μια Τύψεις για τον Ουρανό (1960), Το Φωτόδεντρο και η Δεκατη Τέταρτη Ομορφιά (1971), Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας (1971), Θάνατος και Ανάσταση του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου (χειροποίητη έκδοση του γλύπτη Κουλεντιανού, Παρίσι 1971), Το Μονόγραμμα (1972), Τα Ετεροθαλή (1974), Μαρία Νεφέλη (1978), Ο μικρός ναυτίλος (1985), Δυτικά της λύπης (1995) κ.ά. β) Δοκίμια: Ο Ζωγράφος Θεόφιλος (1973), Ανοιχτά χαρτιά (1974), Η Μαγεία του Παπαδιαμάντη (1976). γ) Μεταφράσεις: Δεύτερη Γραφή (1976), μεταφράσεις ποιημάτων του Ρεμπώ, Λωτρεαμόν, Ελιάρ, Ζουβ, Ουγκαρέτι, Λόρκα, Μαγιακόφσκι. Μετέφρασε επίσης τα θεατρικά έργα: Νεράιδα του Ζιροντού, Ο Κύκλος με την Κιμωλία του Μπρεχτ και Δούλες του Ζενέ.

Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές

Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές, χιόνι, λουλούδια του έρωτα,
άσπρισαν απ' τα λόγια σου, γείρανε τα κλαδιά τους
γιόμισα το μικρό μου κόρφο, πήγα και στη μάνα μου.

Κάθονταν κάτω απ' το φεγγάρι και με νοιάζονταν,
κάθονταν κάτω απ' το φεγγάρι και με μάλωνε:
Χτες σ' έλουσα, χτες σ' άλλαξα, πού γύριζες —
ποιος γιόμισε τα ρούχα σου δάκρυα
και νεραντζάνθια.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

Στο ποίημα πλέκονται σε ένα λυρικό σύνολο το φυσικό τοπίο, η ερωτική σχέση, η αγάπη του γιου για τη μάνα και της μάνας για το γιο. Να βρείτε: α) Ποιες λέξεις ή φράσεις αναφέρονται στο καθένα από τα παραπάνω στοιχεία, β) Πώς συνδέει αυτά τα στοιχεία ο ποιητής, ώστε να συνθέσει το λυρικό σύνολο.

Δυο μητέρες νομίζουν
πως είναι μόνες στον κόσμο

Ο γιος της σκοτώθηκε πριν έξι μήνες.
Τώρα κάθε πρωί που ανοίγει την πόρτα της,
είναι ένα πένθος. Νομίζεις πως βλέπεις,
έξω από χρόνο και χώρο: το πένθος.

- 5 Το βράδυ, το ίδιο:
Σπρώχνει την πόρτα
σα να σωριάζεται. Μπαίνει τρεκλίζοντας,
ανάβει το φως. Η μαύρη της μπόλια
είναι λυμένη. Οι άκρες της κρέμονται
10 ως κάτω στο πάτωμα. Στον τοίχο, αντικρύ της
η εικόνα ταραζεται. Η Παναγία τη βλέπει,
τρέμουν τα χέρια της, θα της φύγει θαρρείς,
θα της πέσει το βρέφος της.

- Τα χείλη της σφίγγονται, η κόκκινη
15 μαντίλα της παίζει. Θέλει να την
βοηθήσει, αλλά — το σπίτι είναι έρημο.
Δεν έχει σε ποιον ν' αφήσει σ' αυτόν
τον κόσμο για μια στιγμή το παιδί της.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η χαροκαμένη μάνα παρουσιάζεται σαν εικόνα του πένθους. Σε ποιους στίχους η εικόνα γίνεται περισσότερο παραστατική;
2. Στο δεύτερο μέρος του ποιήματος (από το στ. 10) η εικόνα διευρύνεται με τη συμμετοχή της Παναγίας. Τι νόημα έχει αυτή η συμμετοχή;
3. Οι δυο μητέρες νομίζουν πως είναι μόνες στον κόσμο. Είναι πράγματι μόνες;
4. Σε ποιους στίχους κορυφώνεται η μητρική αγάπη;
5. Η ποίηση του Βρεττάκου έχει χαρακτηριστεί «νέο-χριστιανική». Επιβεβαιώνεται από το ποίημα ο χαρακτηρισμός;

Ο Κορυδαλλός του πρωινού

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ που ακολουθεί ανήκει στην ποιητική συλλογή Το βιβλίο της Μαργαρίτας (1949).

Κρουνός γαλάζιος ξέσπασε η ψυχή μου,
όλες οι φλέβες μου τρέχουν μες στη φωνή μου,
το αίμα μου λαρυγγίζει* στη σιωπή σαν τους
γρύλλους των θάμνων,
σαν το ποτάμι που δε σκέφτηκε ποτέ τον αριθμό
των σταγόνων του
5 κατεβαίνοντας σα μια λάμψη ή σαν ένα
μεθυσμένο φιλί προς τη
θάλασσα.

Πάνω μου οι κόσμοι βουίζουν σε μια
γιορταστική διασταύρωση —
μενεξεδένια, ρόδινα, άσπρα και γαλανά ποτάμια
που κυλούν μες από έγχορδα και λαμπυρίζουνε
οι αιθέρες.
Τα στάχια τρέμουν απ' τον ασημένιο αντίλαλο
του σύμπαντος.

10 Ακούω βουβός το φιλικό μήνυμα του θεού,
που με ρωτάει μες απ' το φως, μ' όλων του των
αγγέλων
τα στόματα, να του απαντήσω αν είμαι ευτυχισμένος*

Λαρυγγίζω: τραγουδώ κάνοντας τσακίσματα της φωνής με το λάρυγγα, ιδίως στις ψηλές νότες του πενταγράμμου. Οι λαρυγγισμοί είναι ένα από τα εκφραστικά μέσα στο λυρικό θέατρο. Επίσης χαρακτηρίζουν το κελάηδημα ορισμένων πουλιών.

που με ρωτάει με τα χρυσά πύφερα* των αχτίνων,
και του απαντώ με το ίδιο του το φως, που
ξεχειλίζοντας

15 μες στις ψυχής μου γαλανίζει* την κορυδαλλένια
κοίτη —
σαν άστρο ανάμεσα στο φως του ήλιου και της
αγάπης,
φτεροκοπώντας στο ψηλό δέντρο του παραθύρου του,
ραμφίζω του πρωινού το φως και του απαντώ
19 σφυρίζοντας σαν τα πουλιά, δίχως λέξεις.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Όλο το ποίημα σφύζει από αίσθημα ψυχικής και σωματικής ευφορίας. Πώς εκφράζεται αυτό στις επιμέρους ενότητες;
2. Με βάση το ποίημα να δικαιολογήσετε τον τίτλο του.
3. Να ερμηνεύσετε τον τελευταίο στίχο του ποιήματος και αφού μελετήσετε τις παρακάτω στροφές από το ποίημα του Άγγλου ποιητή Shelley (1792-1822) να προσδιορίσετε τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούν το θέμα του κορυδαλλού οι δύο ποιητές.

Γεια σου χαρούμενη ψυχή, —πουλί δεν είσαι—
γεια σου.

Σε ποιον ουράνιον τόπο
γεννήθηκες, και μας σκορπάς απ' τη χρυσή καρδιά σου
τέτοιο τραγούδι ατέλειωτο, με τέχνη δίχως κόπο!

πίφερο: είδος μικρού φλάουτου.
γαλανίζω: φαίνομαι γαλανός.

Δώσ' μου, πουλάκι τη μισή χαρά που σε τρελαίνει,
και τα μισά σου δώρα
και τέτοια τρέλα αρμονική το στόμα μου θα ραίνει
που ο κόσμος θα μ' ακούει καθώς εγώ σ' ακούγω τώρα.
(μτφρ. ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ)

Ειρήνη

Σήμερα η κίνηση όλου του κόσμου είναι ένας
φλοίσβος.
Παραιτήθηκε η θάλασσα να γυρεύει
κι οι ευκάλυπτοι
δε θέλουνε τίποτα.
Σήμερα,
οι εφημερίδες δεν έγραψαν για τον πόλεμο
τίποτα.
Ο ουρανός, διαυγής, κυματίζει το χρώμα του
δίχως περίσκεψη.
Η ψυχή μου, ψηλότερα, φέρεται επί
των υδάτων του σύμπαντος.

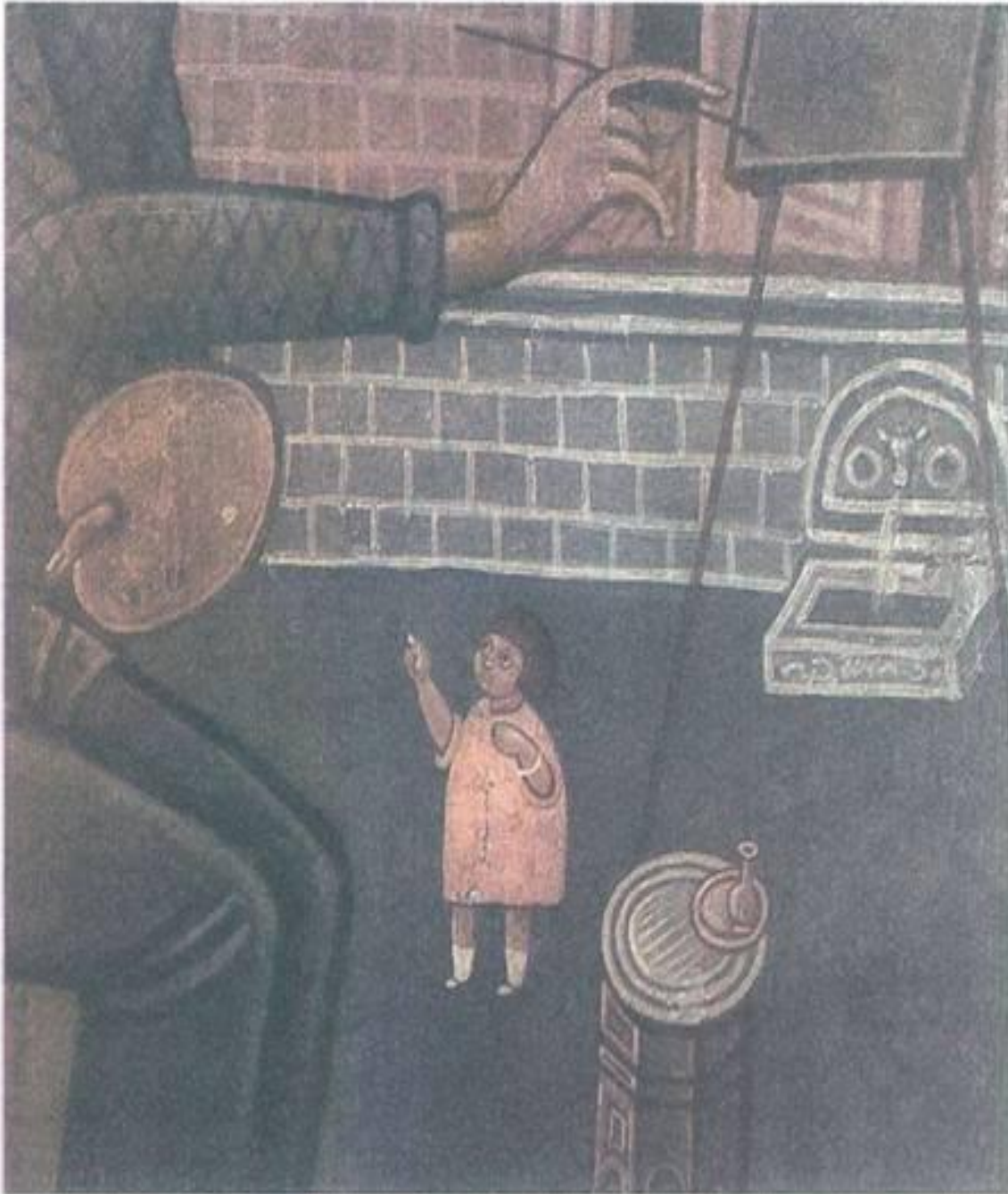
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Οι εικόνες του ποιήματος κινούνται ανάμεσα σ' ένα κυριολεκτικό κι ένα μεταφορικό επίπεδο. Τα δύο αυτά επίπεδα αντιστοιχούν στον τίτλο του ποιήματος. α) Να τα επισημάνετε και β) να διερευνήσετε αν ο ποιητής κατόρθωσε να αποδώσει έτσι το όραμά του. Να δικαιολογήσετε την απάντηση.
2. Σε ποια σχέση βρίσκεται ο τελευταίος στίχος με τους προηγούμενους;

Νικηφόρος Βρεττάκος (1912-1991)

Γεννήθηκε το 1912 στις Κροκεές της Λακωνίας. Το 1929 ήρθε στην Αθήνα για σπουδές που τελικά δεν πραγματοποίησε. Άσκησε διάφορα επαγγέλματα αλλά η κύρια ασχολία του ήταν η ποίηση. «Στην ποίηση», γράφει ο ίδιος, «έδωσα την ψυχή μου. Και χωρίς να είμαι βέβαιος ότι είμαι ποιητής, ξέρω τώρα πως δεν είμαι τίποτε άλλο». Η ποίηση του Βρεττάκου διακρίνεται από μια αισιόδοξη διάθεση και από βαθιά αγάπη για τη φύση, για τη ζωή και για τον άνθρωπο. Εξέδωσε πολλές ποιητικές συλλογές και τιμήθηκε δύο φορές με κρατικό βραβείο ποιήσεως. Έλαβε μέρος στον πόλεμο του '40 και στην Αντίσταση. Το μεγαλύτερο μέρος του έργου του έχει συγκεντρωθεί σε τρεις τόμους με τον τίτλο Οδοιπορία.

**Φώτης Κόντογλου (1895-1965),
Ο ζωγράφος στο καβαλέτο του (λεπτομέρεια, 1930)**

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

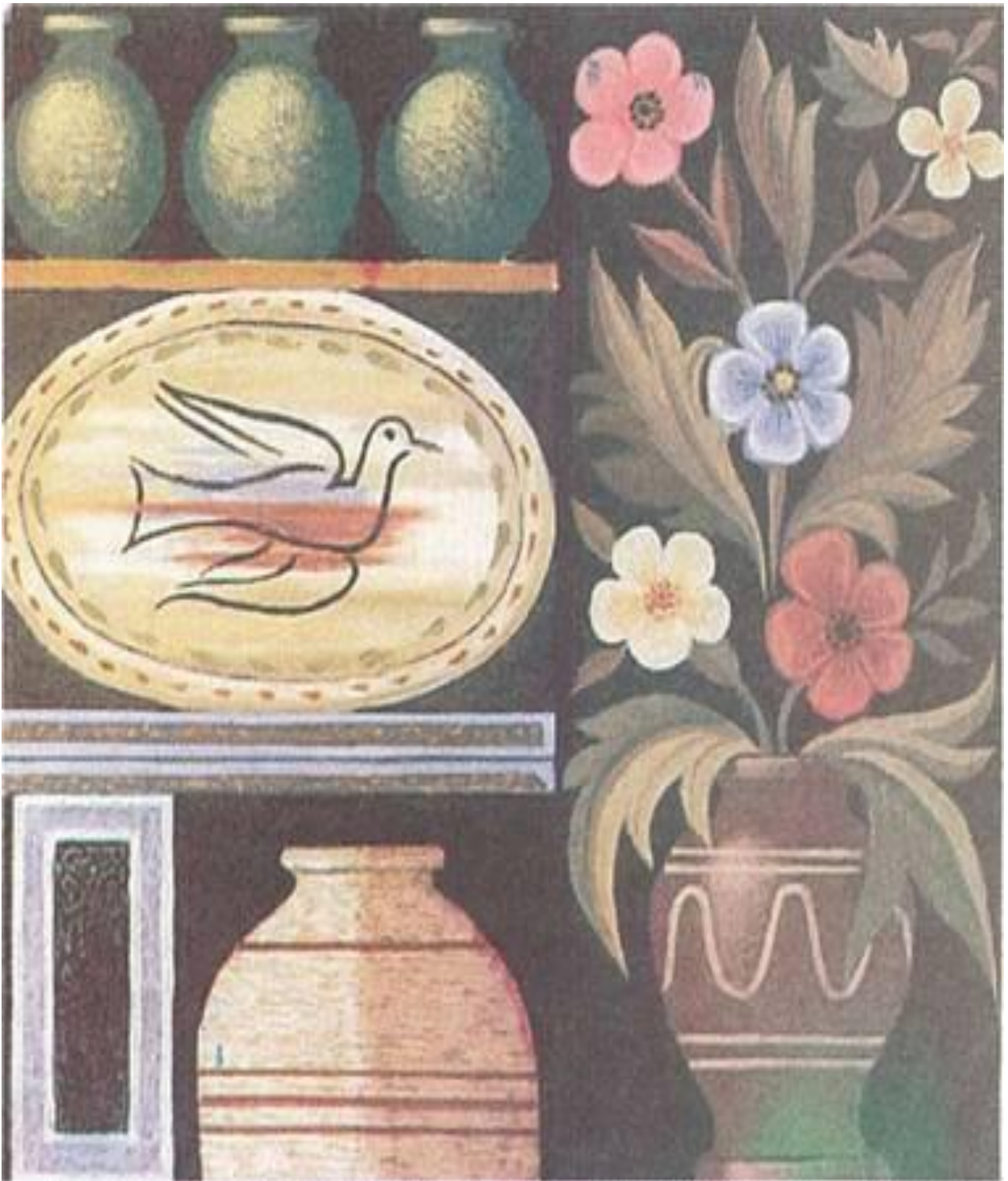
Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ (Εισαγωγή)

Η ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ του Μεσοπολέμου τοποθετείται στο ιστορικά προσδιορισμένο χρονικό διάστημα από το 1922-1945, δηλαδή από τη Μικρασιατική Καταστροφή ως το τέλος (για την Ελλάδα πάντοτε) του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Επικρατεί και ο όρος η γενιά του '30 για την ίδια περίοδο. Επειδή μερικοί από τους πεζογράφους του Μεσοπολέμου (Στρατής Μυριβήλης, Φώτης Κόντογλου, Θράσος Καστανάκης, Πέτρος Χάρης, Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος) εμφανίζονται πριν από το 1930 και συγκεκριμένα στη 10ετία του 1920, είμαστε αναγκασμένοι να χρησιμοποιήσουμε αντί του όρου γενιά του '30 τον όρο πεζογραφία του Μεσοπολέμου ή να δεχτούμε (όπως προτείνει ο Mario Vitti) και την ύπαρξη της γενιάς του '20.

Χαρακτηριστική για την πεζογραφία είναι η ανάπτυξη και καλλιέργεια του μυθιστορήματος. Υπήρξαν γι' αυτό οι κατάλληλες προϋποθέσεις: σταθεροποίηση της πολιτικής και οικονομικής ζωής, αστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας, διακίνηση ιδεών και ρευμάτων από την Ευρώπη μέσω των μεταφράσεων. Ο Γιώργος Θεοτοκάς (1905-1969) στο νεανικό του δοκίμιο Ελεύθερο Πνεύμα (1929), που χαρακτηρίστηκε μανιφέστο της γενιάς του '30, διακήρυξε τη ρήξη με την παράδοση και την ανανέωση. Όλους τους προβληματισμούς του μπορούμε να τους παρακολουθήσουμε μέσα στο μυθιστόρημα Αργώ (1936), όπου επιχειρεί ο Γ. Θεοτοκάς να αποτυπώσει τη δημιουργία μιας νέας εποχής προβάλλοντας τις ιδεολογικές και πολιτικές συγκρούσεις, πα-

ράλληλα με τα δικαιώματα της ατομικότητας και τους προσανατολισμούς της αστικής κοινωνίας. Ανάλογες τάσεις συναντούμε και σε άλλους μυθιστοριογράφους της εποχής (Μ. Καραγάτσης, Θανάσης Πετσάλης, Άγγελος Τερζάκης). Σε λίγο οι ίδιοι πεζογράφοι που απεικόνισαν την αστική ζωή και κοινωνία θα στραφούν στο ιστορικό μυθιστόρημα, ενώ παράλληλα θα εμφανιστούν πεζογράφοι που θα στραφούν σε ριζοσπαστικότερες αναζητήσεις (Γιάννης Μπεράτης, Μέλπω Αξιώτη, Γιάννης Σκαρίμπας).

Γενικά μπορούμε να μιλήσουμε για δυο τάσεις ως προς τη μορφή: τη ρεαλιστική που εκφράζει ως ένα σημείο τη συνέχεια και την ανανέωση της παράδοσης και την αντιπροσωπεύουν οι πεζογράφοι της Αθήνας, και τη μοντερνιστική ή νεοτερική που εμφανίζεται κυρίως στη Θεσσαλονίκη και εκφράζεται από τους πεζογράφους του περιοδικού Μακεδονικές Ημέρες (Στέλιος Ξεφλούδας, Γιώργος Δέλιος, Αλκιβιάδης Γιαννόπουλος, Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης), οι οποίοι παρακολουθούν και εισάγουν τα νεοτερικά λογοτεχνικά ρεύματα της Ευρώπης, όπως τον εσωτερικό μονόλογο, τη ροή της συνείδησης κτλ.

Αγήνωρ Αστεριάδης (1898-1977), Σύνθεση

Η ζωή εν τάφω (αποσπάσματα)

Η ΖΩΗ ΕΝ ΤΑΦΩ του Στρατή Μυριβήλη τοποθετείται στη σειρά των αντιπολεμικών βιβλίων που πήγασαν από τις οδυνηρές εμπειρίες του Α' παγκοσμίου πολέμου (1914-1918), ενός πολέμου που όχι μονάχα στοίχισε εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς και τραυματίες, αλλά πρόσθεσε και μια άλλη πικρή εμπειρία, που προερχόταν από τη μακροχρόνια παραμονή των στρατιωτών στα χαρακώματα της πρώτης γραμμής. Ανάλογα βιβλία που βγήκαν από τον ίδιο πόλεμο είναι η Φωτιά του Γάλλου Ανρί Μπαρμπύς και το περισσότερο γνωστό Ουδέν νεότερον από το Δυτικό Μέτωπο του Γερμανού Έριχ Μαρία Ρεμάρκ.

Ο συγγραφέας έζησε τον πόλεμο των χαρακωμάτων στο Μακεδονικό Μέτωπο (στην περιοχή Μοναστηρίου της Σερβίας) ως εθελοντής. Το βιβλίο είναι γραμμένο με τη μορφή σειράς επιστολών που υποτίθεται ότι έγραψε ο λοχίας Αντώνης Κωστούλας, για να τις στείλει σε κάποια γυναίκα, χωρίς ποτέ να μπορέσει να τις ταχυδρομήσει. Τα χειρόγραφα, λέει ο συγγραφέας, τα περιμάζεψε, όταν σκοτώθηκε ο συμπολεμιστής του λοχίας, και τα εξέδωσε. Φυσικά πρόκειται για «πλαστοπροσωπία», δηλαδή για συγγραφικό τρόπο που χρησιμοποιεί ο Μυριβήλης, για να εκθέσει τις δικές του εμπειρίες.

Στο α' απόσπασμα (Η μυστική παπαρούνα) ο αφηγητής υποφέρει από ένα παλιό τραύμα (από τους πολέμους 1912-13) που άνοιξε και τον αναγκάζει να μένει με-

ρα-νύχτα στο αμπρί* του. «Πιάνεται —γράφει— ώρες ώρες το πόδι ως απάνω στο μερί κι ένας σκληρός πό-νος μού σουβλίζει το κόκαλο. Πάνουθέ μου ο βράχος ολοένα στάζει. Χτες ξεπατώσαμε τόνα σανίδι κι αδειά-σαμε μ' ένα κουτί της κονσέρβας όλο το νερό που 'χε συναχτεί στάλα στάλα στη λακούβα του. Ήταν ένα νερό σάπιο, βρώμικο κι ολόμαυρο. Σαν τ' απονέρια που κα-τασταλάζουν το χειμώνα στα παλιά νεκροταφεία, σου-ρωμένα μέσα στα βουλιαγμένα μνημούρια. Μύριζε μού-χλα, σβησμένη πίπα κι αποτσιγάρο...».

Στο β' απόσπασμα (Ζάβαλη μάικω) ο λοχίας Κω-στούλας φιλοξενείται σ' ένα σπίτι χωρικών της περιο-χής του Μοναστηρίου.

Η μυστική παπαρούνα

Το πόδι απόψε το νιώθω πολύ καλύτερα.

Μου 'ρχεται να σηκωθώ σιγά σιγά, να προχωρέσω μέσα στο σιωπηλό χαράκωμα. Είναι πολύ παράξενο το χαράκωμα με τόσο φως. Φέγγει σαν μέρα και όμως δεν έχει φόβο. Το φεγγαρόφωτο από μακριά, σα δεν αντι-λαμπίζει σε γυαλιστερό μέταλλο, δεν ξεσκεπάζει τίποτε. Μπορώ το λοιπόν να περπατώ λεύτερα κάτω από τον αχνό πέπλο του που προστατεύει σαν ασημί σκοτάδι.

Για μια στιγμή πάλι μου περνά η ιδέα πως ετούτη η μοναξιά είναι αληθινή. Πως τάχα σηκώθηκαν όλοι και φύγανε και μ' αφήσαν μονάχον, ολομόναχον εδώ πά-νω. Τότες μια κρυάδα περνά, λεπίδι, την καρδιά μου. Θα προτιμούσα να ξέρω πως ζούνε γύρω μου κρυμμένοι άνθρωποι, κι ας ήτανε μόνο οχτροί.

αμπρί: (λ. γαλλική), καταφύγιο, όρυγμα στο εσωτερικό τοίχωμα του χαρακώματος.

Προχώρεσα ως την άκρη του χαρακώματος του λόχου μας. Ως την έβγαση των συρματοπλεγμάτων. Εκεί είναι μια μυστική πόρτα που σφαλνά μ' ένα αδράχτι οπλισμένο με αγκαθωτά τέλια. Επειδή το μέρος είναι ένα νταμάρι όλο πέτρα και δε σκάβεται, σήκωσαν ένα προκάλυμμα με γεώσακους. Έτσι λένε κάτι σακιά μεγάλα με χώμα που μ' αυτά οχυρώνουν τα πετρώδικα χαρακώματα. Τα τσουβάλια αυτά κείτουντ' εδώ χρόνον-καιρό έτσι. Θα φάγαν υγρασίες, βροχάδες, χιόνια και ήλιους. Ήρθαν και σάπισαν από τα νερά, ο ήλιος τα τσουρούφλισε και τα 'καψε. Τραβώ το δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει η λινάτσα. Σαν τα ξεθαμμένα ρούχα των πεθαμένων που ξεφτάνε, σταχτωμένα, με το πρώτο άγγιγμα. Είναι τσουβαλάκια φουσκωμένα-κάργα, όπως τα πρωτογέμισαν. Άλλα πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοαδειανά. Κάτου από το δυνατό φεγγάρι μοιάζουν με ψοφίμια σκυλιών, άλλα πρησμένα κι άλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα τόνα πάνου στ' άλλο.

Από δω το θέαμα θα 'ναι πιο όμορφο. Τώρα το κρυμμένο ποτάμι ακούγεται καλύτερα όπως φωνάζει μακριά, μες από τη βαθιά κοίτη του. Θέλω να βγάλω το κεφάλι ψηλά από το προπέτασμα, να ιδώ πέρα. Αν μπορούσα μάλιστα θα καβαλίκευα το χαράκωμα. Ακουμπώ το μπαστούνι στο τοίχωμα, σηκώνουμαι στη μύτη της αρβύλας του γερού μου ποδιού και γαντζώνω τα δάχτυλα στους γεώσακους που 'ναι πάνω πάνω. Ένας απ' αυτούς λιώνει με μιας κι αδειάζει τον άμμο του πάνω μου. Λοιπόν τότες έγινε μian αποκάλυψη! Μόλις ξεφούσκωσε αυτό το σακί, χαμήλωσε η καμπούρα του και ξεσκέπασε στα μάτια μου μια μικρήν ευτυχία. Αχ, μου 'καμε τόσο καλό στην ψυχή, λίγο ακόμα και θα πατούσα μια τσιριζιά χαράς.

Ήταν ένα λουλούδι εκεί! Συλλογίσου. Ένα λουλούδι είχε φυτρώσει εκεί μέσα στους σαπρακιασμένους γεώσακους. Και μου φανερώθηκε έτσι ξαφνικά τούτη τη νύχτα που 'ναι γιομάτη θάματα. Απόμεινα να το βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' άγγισα με χτυποκάρδι, όπως αγγίζεις ένα βρέφος στο μάγουλο. Είναι μια παπαρούνα. Μια τόση δα μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ανοιγμένη σαν μικρή βελουδένια φούχτα.

Αν μπορούσε να τη χαρεί κανένας μέσα στο φως του ήλιου, θα 'βλεπε πως ήταν άλικη, μ' ένα μαύρο σταυρό στην καρδιά, με μια τούφα μαβιές βλεφαρίδες στη μέση. Είναι καλοθρεμμένο λουλούδι, γεμάτο χαρά, χρώματα και γεροσύνη. Το τσουνί* του είναι ντούρο και χνουδάτο. Έχει κι έναν κόμπο που δεν άνοιξε ακόμα. Κάθεται κλεισμένος σφιχτά μέσα στην πράσινη φασκιά του και περιμένει την ώρα του. Μα δεν θ' αργήσει ν' ανοίξει κι αυτός. Και θα 'ναι δυο λουλούδια τότες! Δυο λουλούδια μέσα στο περιβόλι του Θανάτου. Αιστάνουμαι συγκινημένος ξαφνικά ως τα κατάβαθα της ψυχής.

Ακουμπώ πάνω στο προπέτασμα σαν να κουράστηκα ξαφνικά πολύ.

Από μέσα μου αναβρύζουν δάκρυα απολυτρωτικά. Στέκουμαι έτσι πολλήν ώρα, με το κεφάλι όλο χρώματα, ακουμπισμένο στα σαπισμένα σακιά. Με δυο δάχτυλα λαφριά, προσεχτικά, αγγίζω την παπαρούνα. Ξαφνικά με γεμίζει μια έγνοια, μια ζωηρή ανησυχία πως κάτι μπορεί να πάθει τούτο το λουλούδι, που μ' αυτό μου αποκαλύφθηκε απόψε ο Θεός. Παίρνω τότες στη ράχη ένα γερό τσουβάλι (δαγκάνω τα χείλια από την ξαφνική σουβλιά του ποδιού), και τ' ακουμπώ με προφύλαξη μπροστά στο λουλούδι. Έτσι λέω θα 'ναι πάλι κρυμμένο

τσουνί: μίσχος, κοτσάνι.

για όλους τους άλλους. Χαμογελώ πονηρά. Κατόπι σηκώνουμαι ξανά στα νύχια κι απλώνω το μπράτσο έξω. Ναι. Το άγγισα λοιπόν πάλι! Τρεμουλιάζω από ευτυχία. Νιώθω τα τρυφερά πέταλα στις ρώγες των δαχτύλων. Είναι μια ανεπάντευτη χαρά της αφής. Μέσα στο χέρι μου μυρμιδίζει μια γλυκιά ανατριχίλα. Ανεβαίνει ως τη ράχη. Είναι σαν να πεταλουδίζουν πάνω στην επιδερμίδα τα ματόκλαδα μιας αγαπημένης γυναίκας.

Φίλησα τις ρώγες των δαχτύλων μου. Είπα σιγά σιγά:

— Καληνύχτα... καληνύχτα και να 'σαι βλογημένη.

Γύρισα γρήγορα στ' αμπρί. Ας μπορούσα να κάμω μια μεγάλη φωταψία... Να κρεμάσω παντού σημαίες και στεφάνια! Άναψα στο λυχνάρι τέσσερα φιλίλια και τώρα πασχίζω να τη χωρέσω εδώ μέσα, μέσα σε μια τόσο μικρή γούβα, μια τόσο μεγάλη χαρά. Η ψυχή μου χορεύει σαν μεγάλη πεταλούδα. Χαμογελώ ξαπλωμένος ανάσκελα. Κάτι τραγουδάει μέσα μου. Τ' αφουκράζουμαι. Είναι ένα παιδιάστικο τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό...

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στην αρχή του κεφαλαίου ο αφηγητής λέει: «Θα προτιμούσα να ξέρω πως ζούνε γύρω μου κρυμμένοι άνθρωποι, κι ας ήτανε μόνο οχτροί». Σε ποια γενικότερη ιδέα μάς οδηγεί αυτή η διαπίστωση του αφηγητή;
2. Να βρείτε τις παρομοιώσεις και τους χαρακτηρισμούς που αποδίδονται α) στους γεώσακους, β) στην παπαρούνα· τι εκφράζουν στην πρώτη και τι στη δεύτερη περίπτωση;
3. Τι θέλει να πει ο αφηγητής λέγοντας: «...τούτο το λουλούδι, που μ' αυτό μου αποκαλύφτηκε απόψε ο Θεός».

4. Πώς εξηγείτε τη μεγάλη χαρά με την οποία τελειώνει τη διήγησή του ο αφηγητής; Γιατί θυμάται το παιδικό τραγούδι;
5. Όπως είδαμε στο εισαγωγικό σημείωμα, ο Μυριβήλης στην αφήγησή του χρησιμοποιεί «πλαστοπροσωπία». Τι επιδιώκει μ' αυτόν τον τρόπο;

Ζάβαλη μάικω*

Είναι μια βδομάδα τώρα που η ζωή μου κυλά σαν μια κορδέλα νερό ανάμεσα στη χλόη. Νιώθω μέρα με τη μέρα πιο δυνατή τη σώψυχη* ανάγκη να συναγρικηθώ* με την πρωτόγονη ψυχή των ανθρώπων που με φιλοξενούν. Αυτό μ' έκαμε από την πρώτη κιόλας μέρα να βαλθώ πεισμωμένα να μπω μέσα στο νόημα του γλωσσικού τους ιδιώματος.

Έκαμα ένα γλωσσάριο* που το πλουτίζω, το συμπληρώνω μέρα με τη μέρα. Μιλάνε μια γλώσσα που 'ναι παρακλάδι σλαβικό, με πολλά τούρκικα και ρωμαίικα στοιχεία. Η αντρίκεια της φτογγολογία μού δίνει ένα τονωτικό συναίσθημα. Τα φωνήεντα είναι σπάνια. Η μαλακιά θηλυκάδα τους πνίγεται σ' ένα κατρακύλισμα από φωνές αδρές και σκληρές. Σαν μιλάν ακούς να δρομίζουν* τον κατήφορο βότσαλα και χαλίκια στρογγυλεμένα στ' ορμητικό ρέμα του Δραγόρα*. Μερικές λέξεις έχουν την παρθένα παραστατικότητα των πρωτογέννητων γλωσσών, που δεν ήταν παρά ηχητική μίμηση των κρότων και των θορύβων της ζωντανής ζωής. Για να πούνε πως το πουλί «πέταξε», λένε «π'ρρλιτς». Σε καμιά γλώσσα δεν άκουσα τόσο αληθινό το πέταγμα ενός πουλιού.

Στην σπουδή μου τούτη προχώρεσα κιόλας τόσο όσο χρειάζεται για να τους κάμω να ξεκαρδίζονται στα

ζάβαλη μάικω: (λ. σέρβικες), δύστυχη μάνα.

σώψυχος: μέσα από την ψυχή, εσωτερικός.

συναγρικιέμαι: συνομιλώ, συνεννοούμαι.

γλωσσάριο: πίνακας άγνωστων λέξεων.

δρομίζω: τρέχω.

Δραγόρας: ποτάμι της περιοχής.

γέλια σε κάθε φράση που ιδρώνω να συνταιριάξω. Φαίνεται πως τις πιο πολλές φορές ξεφουρνίζω πολύ αστείες γλωσσικές γκάφες που οι μεγάλοι τις σχολιάζουν με δυνατά χάχανα, ώσπου δακρύζουν από τα γέλια, ενώ τα κορίτσια κοκκινίζουν και δαγκάνονται. Όμως το σπουδαίο είναι που σχεδόν πάντα στο τέλος τα καταφέρνω να μαντέψουν τις απλές ιδέες που πολεμώ να τους εκφράσω. Αυτό βέβαια δείχνει περισσότερο την εξυπνάδα τους και την καπατσοσύνη πόχουν να διαίστάνονται. Φαντάσου όμως το πανηγύρι που γίνεται μ' αυτό το μπέρδεμα, αφού το δικό μας το «όχι» το προφέρουν «ναι»!

Μολαταύτα με το φτωχότατο ετούτο γλωσσικό εργαλείο που το 'φκιασα μόνος και μοναχός μου σα Ρομπινσόνας, ανακάλυψα σήμερα ένα θησαυρό. Έναν αληθινό θησαυρό της αθώας ανθρώπινης ψυχής από κείνους που σε κάμουν να καμαρώνεις γιατί είσαι άνθρωπος.

Πρόκειται για τη σπιτονοικοκυρά μου την Άντσιω.

Αναφουφουλιάζει και φρεσκάρει κάθε μέρα το στρωμάτσο που μου γέμισε με καλαμποκόφυλλα. Μου φέρνει μια χοντρή κούπα γάλα κάθε πρωί κι όλη την ώρα που τη ρουφώ, γέρνει πλάι το κεφάλι και με βλέπει σοβαρά και ιλαρά* με τα χέρια ενωμένα στην ποδιά της. Με κανακεύει σαν ένα άρρωστο μωρό. Είναι μια φροντίδα στοχαστική και προνοητική, πολύξερη όσο κι απλή στην εκδήλωσή της. Μου την προσφέρει με μίαν ήσυχη και σεμνή αφέλεια, που μολαταύτα κάποτε παίρνει μια μορφή επίσημη, σχεδόν τελετουργική. Αυτή η μεγαλόπρεπη μητέρα, με το λευκό και αυστηρό πρόσωπο, με τα γυμνά καθαρά πόδια και το πολύζωστο τριχόσκοινο στη μέση, είναι μια γυναίκα από άλλη φυλή, και δεν

ιλαρός: χαρούμενος, ευτυχισμένος.

έγιναν ακόμα είκοσι μέρες που τη γνώρισα. Ωστόσο προβλέπει μ' ένα θαυμαστόν τρόπο ένα σωρό μικρο-πράγματα για ανάγκες και συνήθειές μου που δεν ήταν ποτέ δικές της. Τις μυρίζεται με το ένστιχτο που μόνο το μητρικό φίλτρο* γυμνάζει μέσα στις γυναίκες. Και τις θεραπεύει με μια σοβαρή καλοσύνη, τόσο σοβαρή, που ποτέ μου δεν τόλμησα να της πω ένα ευχαριστώ. Μου φαίνεται πως θα τη βρίσω μ' αυτήν την τυπική την χωραϊτική* λέξη. Αιστάνομαι πως θα τάραξα μ' αυτή την έκφραση του συμβατικού πολιτισμού μας τούτη την άκρατη και πηγαία ανάβρα της καλοσύνης, που ρέει δίπλα μου έτσι φυσικά, σαν μες από τη φούχτα του Θεού. Ύστερα θα 'τανε κι αστείο. Δε θα 'κανα άλλο παρά να λέω και να ξαναλέω από το πρωί ως το βράδυ «σπολλάτ* γκοσποντίνα*» για όλες τις μικρές ευεργεσίες που μου γίνονται κάθε στιγμή μέσα στο σπίτι της. Καταλαβαίνω μονάχα πως ξεχειλάει μέσα μου μια θάλασσα ευγνωμοσύνης σιωπηλής και συγκρατημένης. Είναι ένα δυνατό μύρο που μαζεύεται αξεθύμαστο στην καρδιά μου, σαν μέσα σε βουλωμένο μυρογυάλι.

Λοιπόν αυτό που έμαθα σήμερα είναι πως η Άντσιω έχει δύο γιους στρατιώτες. Είναι στα χαρακώματα του Περιστεριού* αυτά τα παιδιά. Μαζί με τους οχτρούς που 'χαμε αντίκρυ μας. Αυτός είναι ο θησαυρός που ξεσκά-

φίλτρο: στοργή.

χωραϊτικός: από τη χώρα, δηλ. από την πόλη, αστικός.

σπολλάτ: από το βυζαντινό «εις πολλά έτη», ευχαριστώ.

γκοσποντίνα: (λ. σερβική), κυρά.

Περιστέρι: οχυρό που το κατείχαν οι Γερμανοί και Βούλγαροι, απέναντι από τα συμμαχικά χαρακώματα, όπου πολεμούσε ο αφηγητής.

λισα σήμερα μέσα σ' αυτή τη χωριάτικη ψυχή, που 'ναι αγνή σαν τ' απάτητο χιόνι.

Τούτοι εδώ μιλάνε μια γλώσσα που την καταλαβαίνουν κι οι Σέρβοι κι οι Βούλγαροι. Τους πρώτους τους μισούνε, γιατί τους πιλατεύουν και τους μεταχειρίζονται για Βουλγάρους. Και τους Βουλγάρους τους μισούν, γιατί πήραν τα παιδιά τους στον πόλεμο. Εμάς τους Ρωμιούς μάς δέχονται με κάποια συμπαθητική περιέργεια, μόνο και μόνο γιατί είμαστε οι γνήσιοι πνευματικοί υποταχτικοί του Πατρίκ, δηλαδή του Οικουμενικού Πατριάρχη. Η ιδέα του Πατριαρχείου απλώνεται ακόμα, τυλιγμένη σε μια μυστικοπάθεια πολύ παράξενη, πάνω σε τούτο τον απλοϊκό χριστιανικόν κόσμο[...]

Έτσι, το πάρσιμο των δυο παλικαριών της στον πόλεμο η Άντσιω το δέχεται σαν ένα βαρύ κακό που 'πεσε μέσα στο σπίτι, σαν οργή Θεού.

Υποτάζεται ταπεινά και καρτερικά σ' αυτή την ακαταγώνιστη δυστυχία, με τα χέρια δεμένα στην ποδιά της. Και μονάχα προσεύκεται. Κι εμένα, που στάθηκα τόσους μήνες με οπλισμένο χέρι αντίκρου στα παιδιά της, που μπορεί και να τα σκότωσα μέσα στη φαντασία της, με βλέπει το ίδιο σαν ένα ακόμα θύμα της ίδιας θεομηνίας. Η συμπόνεσή της πέφτει πάνω μου καθάρια σαν τη βροχή τ' ουρανού. Δίχως βαρυγκόμιση, δίχως πικρή επιφύλαξη, δίχως παράπονο. Είμαι και 'γω στα μάτια της μονάχα ένας «άσκερ»*, ένας «ζάβαλη άσκερ», δυστυχισμένος στρατιώτης. Ωστόσο μπορούσε περίφημα μια νύχτα, σε κάποια σύγκρουση περιπόλων που τρακάρουνε στα τυφλά, μπορούσε να τύχαινε η καρδιά των παιδιών της αντίκρου στη λόγχη μου. Κι η λόγχη μου θα 'μπαινε βαθιά, θα 'μπαινε ψυχρή μέσα στην καρ-

άσκερ: (λ. τούρκ.), στρατιώτης.

διά των παιδιών της. Θα 'μπαινε, καημένη Άντσιω, μέσα στη δική σου την καρδιά. Μα δεν το βάζει ο νους της να μολέψει με μια τέτοια σκέψη την απλωτή χειρονομία της, σαν μου προσφέρει στη χοντρή χωματένια κούπα με τα κόκκινα και μαβιά λουλούδια το φρεσκοαρμεγμένο γάλα της γελάδας. Αυτό που μου τ' αρμέγει τραγουδώντας κάτω στο ντάμι* η κόρη της η Γκιβέζω, η γλυκιά αδερφή των δύο άγνωστών μου οχτρών. Και σα μου φρεσκάρει το στρωμάτσο για να το κάμει όσο είναι βολετό πιο ξεκουραστικό για το πονεμένο κορμί μου, δε συλλογιέται πως μπορεί ο ίδιος εγώ αύριο-μεθαύριο να ξεκοιλιάσω τα παιδιά της. Με ρωτάει όμως συχνά για τη μάνα μου:

- Τώρα θα κλαίει;
- Ναι, θα κλαίει.
- Και θα σας απαντήσει;
- Θα μας απαντήσει...
- Ζάβαλη μάικω!

Σωπαίνει, κρατά τη σαγίτα και με κοιτάζει με αγαθά, γαλάζια μάτια. Ύστερα λέει με μονότονη φωνή:

— Πρώτα μου τα πήραν οι Σέρβοι. Τα κατέβασαν από το κάρο, τα 'δειραν και μου τα πήρανε. Είστε Σέρβοι, φώναζαν, γιατί δεν θέλετε να πολεμήσετε το Βούλγαρο; Κατόπι ήρθαν μαζί με τους Γερμανούς οι Βούλγαροι. Είστε Βούλγαροι, φώναζαν. Μπρος, να πολεμήσετε το Σέρβο. Και άιντε ξύλο, και άιντε φυλακή.

- Ζάβαλη μάικω!

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

ντάμι: (λ. τούρκ.), αγροτικό καλύβι, στάβλος.

1. Ο αφηγητής χαρακτηρίζει την ψυχή των ανθρώπων που τον φιλοξενούν «πρωτόγονη» (να συναγκριθηθώ με την πρωτόγονη ψυχή των ανθρώπων...). Ποια ιδιαίτερη σημασία παίρνει εδώ ο χαρακτηρισμός;
2. Ο αφηγητής μιλώντας για την Άντσιω λέει: «Έναν αληθινό θησαυρό της αθάνατης ανθρώπινης ψυχής, από κείνους που σε κάμουν και καμαρώνεις γιατί είσαι άνθρωπος». Να εξηγήσετε και να δικαιολογήσετε το χαρακτηρισμό.
3. Ποιες είναι, κατά τον αφηγητή, οι «πρωτογέννητες γλώσσες»;

Τοπίο (Διήγημα)

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ ανήκει στη συλλογή **Το πράσινο βιβλίο** (1935). Περιγραφικό βασικά, δεν περιορίζεται στη λεπτομερειακή απεικόνιση των αντικειμένων. Η αξία του βρίσκεται κυρίως στην υποβλητική ατμόσφαιρα που δημιουργεί και στους απαλούς λυρικούς τόνους του.

Η έρημη κοιλάδα από πολλήν ώρα περίμενε το φεγγάρι. Να 'ρθει να γεμίσει τη μοναξιά της.

Ήταν μια κοιλάδα στενόμακρη και σπανή*, κατοικημένη από ίσκιους χωρίς έκφραση, που σάλευαν μονότονα και νωθρά, σπρωγμένοι από το φως που τους ζωντάνευε τις σύντομες στιγμές που περνούσε πάνω από τούτο το βαθύ στενάδι. Από τη μια κι από την άλλη έκλειναν τον ορίζοντα δυο αράδες σκυφτά χαμοβούνια από σκουριασμένη ασβεστόπετρα. Σαν γιγάντια προκατακλυσμικά* πρόβατα με ακάθαρτο μαλλί, που πέτρωσαν κι απόμειναν εκεί μαρμαρωμένα, το 'να πίσ' από τ' άλλο, με τη μούρη ακουμπισμένη στη γης. Κάποτε θα 'τρεχε εδώ νερό κι όλα τούτα θα παρηγοριούνταν, απόξεχασμένα να το βλέπουν να κινείται ολοζώντανο και να τραγουδά στο μάκρος της κοιλάδας.

Μπορεί κιόλας να φύτευε πλάι στο ρέμα τρυφερή χλόη και ταπεινά λουλούδια με λογής χρώματα. Τώρα δεν απόμειναν παρά ένα στρώμα γαλαζωπά χαλίκια, που είχανε ξεχάσει πια το δροσερό χείδι που τα στρογγύλευε χρόνια.

σπανή: εδώ χωρίς βλάστηση.

προκατακλυσμικά: της εποχής πριν από τον κατακλυσμό, παμπάλαια.

Έτσι, όλα περίμεναν από πολλήν ώρα το φεγγάρι. Και το φεγγάρι ήρθε. Στην αρχή ψήλωσε το χρυσό φρύδι του πίσ' από το χαμοβούνι, ν' αγναντέψει τι γίνεται. Κατόπι σιγά σιγά, σερνόμενο, ανέβηκε στη ράχη. Σταθηκε μια στιγμή ακουμπισμένο εκεί, κατόπι αφήλωσε ανάλαφρα και σηκώθηκε μετέωρο, λαμπρό.

Όσο αφήλωνε, κυνηγούσε τους ίσκιους, που ζωντάνεψαν κι έφυγαν τρομαγμένοι, ώσπου άδειασαν την κοιλάδα, που στο τέλος γιόμισε φεγγάρι. Το κρύο φως έτρεχε από παντού, καταρράχτης από σιωπή. Χυνόταν από τις άσπρες πλαγιές δίχως αφρούς και παφλασμό, δίχως ήχο, παχύ και διάφανο σαν το λάδι. Έτσι σκέπασε κάτω από το χρυσό τέλμα* του το στενό κάμπο, τ' αδειανά φαράγγια, τις οξυές και τις λίγες ατροφικές πιπεριές που είχανε κρεμασμένα τ' ανάρια μαλλιά τους στο μάκρος της σιδηροδρομικής γραμμής.

Αυτές οι ράγες βγαίνανε, δίδυμη μονοτονία, πίσω από το πρώτο χαμοβούνι, σερνότανε σ' όλο το μάκρος μέσα στην κοιλάδα, ώσπου πήγαιναν και χάνονταν μέσα στο μαύρο στόμα του τούνελ που τις κατάπινε. Το φεγγάρι τις υπογράμμιζε σε μερικές μεριές ή τις γάνωνε* με ψεύτικη επαργύρωση. Πήγαιναν ολοένα μαζί, ζευγαρωμένες η μία πλάι στην άλλη, πάντα στην ίδιαν απόσταση. Φαίνονταν αποφασισμένες να παρασταίνουν αιώνια το αξίωμα των «δυο παραλλήλων που δεν συναντιώνται», περιμένοντας με υπομονή ένα σιδηροδρομικό δυστύχημα για να διαψεύσουν τη γεωμετρία σμίγοντας επιτέλους.

τέλμα: στάσιμο νερό που λιμνάζει, έλος, βούρκος, λάσπη.

γανώνω: επαλείφω.

Τώρα όλα αυτά ακινητούσαν στο βυθό της φεγγαρολίμνης, βουλιαγμένος ονειρόκοσμος. Όπου ένα μικρό, άορατο έντομο βάλθηκε να τρίζει τα έλυτρά* του κάτω από μια πέτρα.

Ήτανε μια πέτρα μικρή ίσαμε μια γροθιά. Μέσα στο φως της ημέρας θα ήτανε γαλάζια, λουλακιά γαλάζια, με μια κόκκινη φλέβα στην καρδιά, ψιλή σα μια μεταξωτή τρίχα. Κανένα τριζόνι θα 'τανε, που το ζούληξε θανάσιμα το μαλακό βάρος της φεγγαρίσιας σιωπής, και πήγε να την πριονίσει με το μικρούτσικο δοξάρι του.

Δοκίμασε ένα μοτίβο* παλιό όσο και η πλάση του Θεού. Μια νότα ψιλή ψιλή και σουβλερή. Όμως η σιωπή πύκνωσε το φωτερόν ωκεανό της γύρω του ακόμα περισσότερο. Τότες το μαμούδι σταμάτησε το τρέμολό του ένα δυο φορές ταραγμένο, κατόπιν ξανάρχισε δειλά χωρίς κέφι, έκανε ακόμα δυο τρίλιες* και σώπασε τρομαγμένο. Τελεία. Έτσι η σιωπή ακούστηκε ολομόναχη, ολόκληρη, να κρατεί κάτω από τα μάγια της όλα τα πράγματα. Τίποτα δεν τολμούσε ν' αναπνεύσει μην την τaráξει.

Ξαφνικά μια βίαιη ταραχή έσεισε τον ακίνητον αέρα, συντάραξε το τελματωμένο φεγγαρόφωτο, ως το βυθό. Ένα βουερό κύμα από ήχο κυλιόταν κι ερχόταν από μακριά. Βιαστικό κατρακυλούσε κι ολοένα φούσκωνε και δυνάμωνε κατά δω, πίσω από τα γονατισμένα βουνά. Όλα τα πάντα τέντωσαν την προσοχή τους ως την οδύνη. Ήταν μια έντρομη ελπίδα του «τι θα γίνει τώρα»,

έλυτρα: τα σκληρά φτερά των εντόμων.

μοτίβο: το κεντρικό σημείο ενός μουσικού θέματος, σκοπός.

τρίλια: αρμονικός συνδυασμός από ήχους που εκτελούνται ταυτόχρονα.

του «κάτι θα γίνει τώρα», κάτι «θα τολμήσει να γίνει». Ένα ρίγος πέρασε πάνω από τις σιδερένιες ράγες και τότες όρμησε πίσω από το γύψινο χαμοβούνι το τρένο.

Χίμηξε μέσα στην κοιλάδα, ασυγκράτητο τέρας, οργισμένο από τη φοβερή δύναμη που βόγγαγε κλεισμένη στα ατσαλένια σπλάχνα του και το 'κανε να τρέμει σύγκορμο. Πιλαλούσε* αγκομαχώντας πάνω στο σιδερένιο του δρόμο, και με τα κυρτά μάτια του κοίταζε με λύσσα, όλο μπροστά του. Ήταν ένας δράκοντας που έφτυνε βραστό σάλιο. Βρουχιότανε κι έτρεχε, ξεφυσούσε σπίθες και κόκκινες φλόγες από τα ρουθούνια, και το σώμα του ήταν μακρύ, χωρισμένο σε χοντρούς σπόνδυλους, σαν πελώριο προκατακλυσμαίο έντομο.

Η κοιλάδα συνταράχτηκε από τον αχό και τον αντίλαλο. Το φεγγάρι βούλιαξε μέσα στους καπνούς, τα χαμοβούνια τρέμανε και οι άρρωστες φυλλωσιές των παραταγμένων δέντρων σάλεψαν βίαια στο πέρασμά του. Πήγαν κι ήρθαν με τη λικνιστική κίνηση που κάνουν τα ενάλια* φυτά, όταν ένα τέρας του βυθού περάσει σύρριζα, σαρώνοντας με τις δυνατές φτερούγες το βαρύ νερό.

Οι αδειανές λαγκαδιές ξαναβρήκαν τις χαμένες φωνές τους κι αλάλαξαν δοξαστικά πίσω από το τρένο που διάβαινε, τρέμοντας από δύναμη. Όμως εκεί στην άκρη ήταν πάντα διάπλατα ανοιχτό το μαύρο στόμα του τούνελ, που ούτε το φεγγάρι δεν τόλμησε να προχωρέσει εκεί μέσα. Αυτό, σιωπηλό πάντα, σκοτεινό, διάπλατα ανοιχτό, δεν περίμενε τίποτ' άλλο παρά το τρένο. Το ρούφηξε, το κατάπιε και πάει.

πιλαλώ: τρέχω.

ενάλιος: θαλάσσιος, της θάλασσας.

Την ώρα που χανόταν μέσα στον μαύρο καταπιόνα* του, το τρένο πάτησε μια τσιριξιά τραγική. Ήταν ένας ολολυγμός* μακρύς, ξεσυρτός, που ολοένα αδυνάτιζε, και σκόρπισε τη φρίκη μέσα στην κοιλάδα. Τούτη τη φωνή τη φοβερή την ξανάσυρε κατόπι του όλη η κοιλάδα. Την πήρανε όλες οι λαγκαδιές και την ξανά 'πε η μια στην άλλη, την αναστέναξαν όλα τα χαμοβούνια, ώσπου ξεψύχησε πολύ μακριά το μοιρολόι τους. Έτσι όλα μπόρεσαν και κλάψανε τον δικό τους καημό με τουτο τον ξένο θρήνο.

Αυτό. Κατόπι όλα τα πάντα ξαναβούλιαξαν στη σιωπή και την ακινησία τους. Όλοι οι αχοί κατάκατσαν, όλες οι ελπίδες έσβησαν. Και το φεγγάρι άπλωσε πάλι πάνω τους την ακύμαντη λίμνη της φωτερής του λάσπης. Μέσα στον αέρα πλανήθηκε για λίγο θλιβερή η μυρουδιά της ζεστής στάχτης που κρύωσε και διαλύθηκε. Ο ύπνος κάθισε πάνω σε όλα. Βαρύς, ακίνητος, σαν αρρώστια που ναρκώνει και μαραζώνει. Οι πιπεριές, οι οξυές αποκοιμήθηκαν όρθιες, ριζωμένες ισόβια μέσα στη γη, δεμένες με τα καταχθόνια παλαμάρια* της ρίζας τους. Σαν τις πήρε ο ύπνος, η ταραχή που άφησε μέσα στην κόμη* τους το βίαιο πέρασμα του τρένου, ανασάλεψε στη μνήμη τους κι έγινε όνειρο. Τα δέντρα ονειρεύτηκαν πως η γη ξαμόλυσε τα δεσμά τους. Ανασάλεψαν, λέει, οι φυλλωσιές τους, έγιναν πλατιές φτερούγες πράσινες, γεμάτες δύναμη και θέληση. Κινήθηκαν τάχα, έσπρωξαν τον αέρα κι ανασηκώθηκαν ανάλαφρα μέσα στο φως, ξελευτερωμένα από τα δεσμά

καταπιόνας: λάρυγγας· εδώ μεταφορικά.

ολολυγμός: δυνατή κραυγή, θρήνος.

παλαμάρια: χοντρό σκοινί, караβόσκοινο.

κόμη: μαλλιά της κεφαλής.

της γης. Έτσι υψώθηκαν χαρούμενα μέσα στο ελεύθερο, γαλάζιο διάστημα, σηκώθηκαν και φύγανε μέσ' από την άρρωστη κοιλάδα του φεγγαριού. Ανέβηκαν ψηλά ψηλά, πάνω από τα πιο ψηλά βουνά, ώσπου αντάμωσαν τα σύννεφα, που κάποτε τα έβλεπαν να περνούν πάνω από τα κεφάλια τους βιαστικά, χαρούμενα, με ανοιχτούς στον αγέρα όλους τους χρωματιστούς των φλόκους*. Και τα σύννεφα σταμάτησαν, λέει, για λίγο το ταξίδι τους, σταμάτησαν και κούρνιασαν στα κλαδιά τους να ξαποστάσουν. Κι ήτανε πουλιά πελώρια, δίχως βάρος, πουλιά με χρυσές, ρόδινες και πορτοκαλιές φτερούγες.

Ήτανε τ' όνειρο από την αλλοτινή θύμηση, που 'χε απομείνει μισόσβηστη μέσα στα χοντρά, στα βαριά, τα ριζωμένα κορμιά τους. Η θολωμένη θύμηση από την εποχή που ήταν ακόμα σπέρματα, μικρά, χνουδωτά σπέρματα με λεπτές μεταξωτές φτερούγες, που ξεκίνησαν κάποιο φθινόπωρο από τα ψηλά κλωνιά και ταξίδεψαν επί πτερύγων ανέμων. Πετούσαν από δω κι από κει, ορμητικά, ερωτικά, ανήσυχα. Πετούσαν πασίχαρα, ανάερα, αδέσμευτα, κι ήτανε μόνο το θεϊκό φύσημα της λευτεριάς που τα κυβερνούσε.

(Ποιος δεν έχει να νειρευτεί ένα ζευγάρι αλλοτινές φτερούγες που σιγά σιγά έγιναν ρίζες και σκοινιά... Ρίζες και σκοινιά...).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να βρείτε σε ποιες φάσεις απεικονίζεται διαδοχικά το τοπίο και σε ποια σχέση βρίσκονται οι φάσεις αυτές μεταξύ τους.

φλόκος: το μεσαίο πανί ιστιοφόρου πλοίου.

2. Ο συγγραφέας δε δίνει απλώς την περιγραφή ενός τοπίου, αλλά και την επίδραση που ασκεί αυτό στον ψυχικό του κόσμο. Ποια είναι η επίδραση αυτή στις διαδοχικές φάσεις της περιγραφής;
3. Ο συγγραφέας βάζει τα δέντρα να ονειρεύονται. Στην πραγματικότητα σε ποιον ανήκει αυτό το όνειρο; Τι το προκαλεί;
4. Να εξηγήσετε τη φράση που βρίσκεται στο τέλος του κειμένου μέσα σε παρένθεση.

**Αγήνωρ Αστεριάδης (1898-1977),
Τοπίο με δέντρα (1960)**

Στρατής Μυριβήλης (1892-1969)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Σ. Σταματόπουλου. Από τους σημαντικότερους πεζογράφους του μεσοπολέμου. Γεννήθηκε στη Συκαμιά της Λέσβου. Γράφτηκε στη Φιλοσοφική και τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά διέκοψε τις σπουδές του για να πάρει μέρος στους

Βαλκανικούς πολέμους. Η περιπέτειά του αυτή του έδωσε το υλικό για τα πρώτα έργα του: μια σειρά διηγημάτων, Κόκκινες Ιστορίες (1915) και τη Ζωή εν Τάφω (1924) που είναι ίσως το καλύτερο έργο του. Εκφράζει το ίδιο αντιπολεμικό πνεύμα που γέννησε και τα ανάλογα έργα του Μπαρμπύς, του Ρεμάρκ και του Ντορκελέ. Ο Μυριβήλης έχει δυνατό πεζογραφικό ταλέντο και έντονο προσωπικό ύφος. Παρουσιάζει πλούτο θεμάτων και πηγαίο αίσθημα. Η γλώσσα του, πλούσια και φροντισμένη, ανανεώνει την παράδοση του δημοτικισμού. Συνδυάζει τον έντονο ρεαλισμό με άλλους απαλότερους και λυρικότερους τόνους. Έργα του (εκτός από τα παραπάνω): Η δασκάλα με τα Χρυσά Μάτια (1923), Το Πράσινο Βιβλίο (1935), Το Γαλάζιο Βιβλίο (1934), Το Κόκκινο Βιβλίο (1925), Το Βυσσινί Βιβλίο (1959), Παναγιά η Γοργόνα (1949) κ.ά. Έγινε ακαδημαϊκός.

Στου Χατζηφράγκου (απόσπασμα)

Το απόσπασμα είναι παρμένο από το μυθιστόρημα Στου Χατζηφράγκου (όνομα μιας λαϊκής συνοικίας της Σμύρνης). Στο μυθιστόρημα αυτό που οι ήρωές του είναι μικρά παιδιά, ο συγγραφέας ξαναζωντανεύει εμπειρίες και μνήμες της παιδικής ηλικίας από τη Σμύρνη.

Το επεισόδιο, γραμμένο με μεγάλη ευαισθησία, όπως άλλωστε και όλο το μυθιστόρημα, έχει ενότητα και μπορεί να θεωρηθεί ολοκληρωμένο διήγημα. Ήρωάς του είναι ο Τζώνης, που ζούσε σε μια τρώγλη και έκανε διάφορα θελήματα στη γειτονιά.

[Η ομορφιά του κόσμου]

Λοιπόν, εκείνο το δειλινό που πρωτοβγήκε ο Τζώνης, στεκότανε και κοίταζε συλλογισμένος το στρώσιμο του σοκακιού, ακόμα πιο αχαμνός και πιο λελέκι. Είχε τελέψει πια το ξήλωμα του καλντεριμιού, και τώρα οι αραμπάδες* ξεφορτώνανε άμμο και μαλτεζόπλακες. Βαριές πέτρες, ίσαμε μισή τετραγωνικιά πήχη επιφάνεια, και κάπου δυο ρούπια* πάχος, ανώμαλες από κάτω, απελέκητες, για να θηλιάζουνε* πιο στέρα μέσα

αραμπάς: (λ. τουρκ.) τετράτροχο ξύλινο αμάξι που το σέρνουν βόδια ή άλογα.

ρούπι: υποδιαίρεση του εμπορικού πήχη (1/8).

θηλιάζω: εδώ, συνδέω εφαρμοστά.

στον άμμο. Οι μαστόροι απλώναν ένα παχύ στρώμα άμμο, και πάνω εκεί τοποθετούσαν τις μαλτεζόπλακες, αράδα, σε λοξές γραμμές. Το λοξό στρώσιμο παρουσίαζε μεγαλύτερη αντοχή, λένε οι τζινιέρηδες*. Για οδηγό, στο αλφάδιασμα*, δένανε σπάγγους, από τη μια μπά-ντα του σοκακιού ίσαμε την άλλη, σε μεγάλα καρφιά μπηγμένα χάμω. Αφού τελειώνανε καμιά δεκαριά αρά-δες στρώσιμο, βγάζανε τους σπάγγους, ρίχνανε άμμο από πάνω, που χωνότανε ανάμεσα στους αρμούς, κι ύστερα σουλαντίζανε* .

Έτσι προχώραγε η δουλειά. Χτίσιμο μπόσικο*, πά-νω στον άμμο, θα 'λεγες, και όμως αυτός ο ντουσεμές* κράταγε χρόνια και χρόνια, και σπάνια να λασκάριζε μια πλάκα.

Ο Τζώνης στεκότανε το δειλινό και κοίταζε συλλογι-σμένος. Πες από ασιγαριές, πες για να ξελογιστεί από τον πόνο του, κάποια στιγμή που ο κυρ Σωτήρης Αλι-φάντης πέρασε από κοντά του, το πήρε απόφαση.

— Αφεντικό, με παίρνεις στη δουλειά σου;

Ο εργολάβος τον κοίταξε καλόκαρδα. Τόσες βδομά-δες τώρα που ερχότανε στο μαχαλά, κάτι θα 'χε ακούσει για τον Τζώνη. Μα τον είδε αχαμνό* και γουβιασμένο* .

— Βαστάνε τα κότσια σου;

— Δοκίμασέ με.

τζινιέρης: μηχανικός.

αλφάδιασμα: ο έλεγχος της κλίσεως μιας επιφάνειας με το αλφάδι.

σουλαντίζω: καταβρέχω.

μπόσικος: χαλαρός.

ντουσεμές: πεζοδρόμιο.

αχαμνός: αδύνατος, ισχνός.

γουβιασμένος: βαθουλωμένος.

Ο κυρ Αλιφάντης ανασήκωσε τους ώμους του. Μια ελεημοσύνη κάνω, είπε μέσα του.

— Ένα οχταράκι μεροκάματο, του λέει. Μαστρο-Γιάννη, φώναξε τον πρωτομάστορα, ο κύριος από δω —και του 'κανε το μάτι— πιάνει από αύριο δουλειά. Βάλτονε στα ζεμπίλια.

Τον βάλανε να κουβαλάει άμμο. Ανακάθιζε πάνω στις φτέρνες του, με την πλάτη γυρισμένη στο βουνό τον άμμο, κρατώντας το ζεμπίλι στη ράχη του από το χερούλι. Του φτυαρίζανε άμμο μέσα στο ζεμπίλι —του το μισογεμίζανε μονάχα, ελεημοσύνη είχε πει τ' αφεντικό— κι ο Τζώνης πήγαινε κι έχυνε τον άμμο εκεί που δουλεύανε οι μαστόροι. Πήγαινε ρέγουλα* η δουλειά. Μα κάποια μέρα, ένας γκεβεζές* εργάτης, έβαλε με τρόπο μια μαλτεζόπλακα μες στο ζεμπίλι του Τζώνη, και φτυάρισε άμμο από πάνω. Ο Τζώνης, μια, δυο, με την τρίτη κατάφερε να σηκωθεί και να σταθεί στα πόδια του. Ίσως να 'πε μέσα του πως τον έπιασε μια ξαφνική αδυναμία. Προχώρησε δυο βήματα, λυγίσανε τα γόνατά του, μα πάλι αναστηλώθηκε. Άλλα δυο βήματα — και ξαφνικά γονάτισε, το πανωκόρμι του έγειρε μπροστά, και τον κουκούλωσε ο άμμος. Καλά που δεν κύλησε η μαλτεζόπλακα, να του κάνει ζούπα* το κεφάλι.

Τρέξανε να τον βοηθήσουνε. Είχε πέσει στα μαλακά, πάνω στο στρωμένο άμμο. Από την ντροπή του, κράταγε το κεφάλι του σκυφτό κι έσφιγγε τις γροθιές του. Ήταν τόσο κωμικός, τόσο υπερβολικά κωμικός, τόσο πέρ' από το κωμικό, που κανένας δε γέλασε. Τον παρατήσαν εκεί, γονατιστό, και γυρίσανε στη δουλειά τους.

ρέγουλα: με κανονικό ρυθμό.

γκεβεζές: φλύαρος, αστείος, χωρατατζής.

ζούπα: λιώμα.

Πάνω στην ώρα, έφτασε ο κυρ Σωτήρης Αλιφάντης για τη συνηθισμένη επιθεώρηση. Ρώτησε τι συμβαίνει. Κάτι του 'πανε, δίχως να μαρτυρήσουνε τη χιανετιά*, ο εργο- λάβος ανασήκωσε τους ώμους του και πήγε παρακάτω.

Ο Τζώνης, πάντα στην ίδια θέση, γονατιστός, με το κεφάλι σκυφτό. Τα μαύρα μαλλιά του και τ' αξύριστα γένια του είχαν γίνει γκρίζα, πασπαλισμένα άμμο.

— Ε, Τζώνη, κουνήσου από κει, μποδάς τη δουλειά, του φώναξε ο μάστορης.

Αναθώρασε*. Και με την πρώτη ματιά που έριξε μπροστά του, τράβηξε μέσα την ανάσα του, κι έμεινε μ' ανοιχτό στόμα. Γιατί αντίκρισε την ομορφιά του κόσμου.

Έκλεισε τα μάτια του και πάλι τ' άνοιξε. Η οπτασία ήταν πάντα εκεί, ούτε δέκα μέτρα πέρα. Μια βικτόρια*, μαύρη και καλογουαλισμένη, όπως κι οι δυο καράδες* που ήταν ζεμένοι, καουτσουτέ* καρούλια, με κατεβα- σμένη την κουκούλα, ήτανε σταματημένη στην αρχή του σοκακιού, γωνιά με του Σκλαβούνου το σοκάκι.

Και μέσα στην καρότσα, η ομορφιά του κόσμου. Δυο μάτια πελώρια, φουντουκιά, ορθάνοιχτα, που τα ματό- κλαδά τους αγγίζανε τα φρύδια και ισκιάζανε τα μάγου- λα, και πιο κάτω, καταμεσής, ένα τριανταφυλλί μπου- μπούκι. Αυτό ήταν το πρόσωπο. Κοντυλένια, μικροκα- μωμένη, με θαλασσί μεταξωτό φουστάνι, άσπρα νταντε- λένια γάντια ίσαμε τον αγκώνα, κράταγε στο δεξί της

χιανετιά: (λ. τουρκ.), απιστία, προδοσία

αναθωρώ: σηκώνω το κεφάλι μου και κοιτάζω.

βικτόρια: παλιό τετράτροχο αμάξι που το σέρνουν άλογα.

καράς: μαύρο άλογο.

καουτσουτέ καρούλια: τροχοί από καουτσούκ.

χέρι ένα μεταξωτό θαλασσί ομπρελίνο, γαρνιρισμένο με άσπρο πιτσιλί* ολόγουρα. Το κράταγε ανοιχτό, αν και ο ήλιος είχε φύγει από το σοκάκι και φώτιζε μονάχα, πίσω της, τα κεραμίδια του δίπατου σπιτιού του Σκλαβού-νου. Ένα ρόδινο συννεφάκι, γελαστό, ήταν σταματημέ-νο πάνωθ' της, στο θαλασσί ουρανό. Κάτω από το φραμπαλά της μακριάς φούστας της, ξεπρόβαλε, συγκι-νητικό, ένα μικρούτσικο μαύρο λουστρινένιο γοβάκι λουικένζ* , κι αχνοξεχώριζε ο αστράγαλος, μέσ' από την άσπρη φιλντεκός* κάλτσα. Ω, άγγελε του Θεού, έλεγες, μέσα σου.

Ο Τζώνης έβγαλε την ανάσα του κι αργοσηκώθηκε από χάμω.

— Σς, σς, έκανε ο καρτσιέρης για να ησυχάσουνε οι δυο καράδες, που τινάζανε το κεφάλι τους, γιατί τσι-μπούσανε οι αλογόμυγες.

Είκοσι με εικοσιδυό χρονώ κοπέλα. Στη θαλασσιά τόκα* της ήτανε μπηγμένη μια αιγκρέτα* , όχι όρθια, λο-ξά, στο πλάι. Το φουστάνι της γαρνιρισμένο με ό,τι απαιτούσε η τελευταία μόδα, πλισεδάκια, φιογκάκια, κορδελάκια, και στο στήθος, δεξιά, κρεμότανε από μια χρυσή καρφίτσα, με χρυσή αλυσιδίτσα, ένα γυάλινο ρο-λογάκι, σφαιρικό, σε γυάλινη μπίλια, από κείνα, που σαν τα κοιτάζεις από πίσω, βλέπεις ολάκερο το μηχανι-σμό, ροδούλες, πιστόνια, ζουμπερέκια, να γυρίζουνε και να σαλεύουνε αδιάκοπα, ίδιο μικροσκοπικό εργο-

πιτσιλί: δαντελωτό ύφασμα.

γοβάκι λουικένζ: σε σχέδιο Λου-δοβίκου 15ου.

φιλντεκός: κάλτσα από σκοτσέζικο νήμα.

τόκα: γυναικείο καπελάκι.

αιγκρέτα: δέσμη από φτερά στο καπέλο.

στάσιο. Μια καμέα* με μαλαματένιο δέσιμο, πιασμένη μ' ένα χαλκαδάκι από μια στενή μαύρη βελουδένια κορδελίτσα, στόλιζε το λαιμό της. Και κάτω από τα νταντελένια γάντια, σπιθοβολιές από δαχτυλίδια και βραχιόλια. Όλη μαζί, αλήθεια, είχε κάτι το πολύτιμο, πλασμένη από ακριβό υλικό. Βέβαια, δουλεμένο επιφανειακά, μα ωστόσο ακριβό, πανάκριβο.

Ολόγυρα στην καρότσα, μια λεπτή μυρωδιά ροδόσταμο.

— Ε, μαστρο-Γιάννη, τελειώνουμε; ρώτησε ο κυρ Σωτήρης.

— Ναι, σίγουρα. Μεθαύριο παραδίνομε.

— Ταμάμ*. Αυτές τις μέρες θα 'ρχομαι μαζί με την κυρία μου, για να βλέπει τα έργα μου — κι έπαιξε τη λέξη πάνω στη γλώσσα του σα να 'θελε να τη γευτεί.

Με τέτοια κυρία, δε μπορούσε παρά να 'ναι κι ο ίδιος κύριος – κατά κάποιο τρόπο. Φαίνεται πως οι δουλειές του, κι οι κομπίνες του με το Κονάκι, πηγαίνανε περίφημα.

Ο κύριος Αλιφάντης ανέβηκε στη βικτόρια, κάθισε πλάι στην κυρία του, ο καρτσιέρης πλατάγισε τα χείλια του, και η καρότσα ξεκίνησε πάνω στα καουτσουτέ καρούλια της. Δεν είχανε μείνει περισσότερο από πέντε λεπτά. Η καρότσα ξεμάκραινε. Από πίσω, φαινότανε τ' ανοιχτό ομπρελίνο θαλασσί μες στο τριανταφυλλένιο δειλινό, που δεν είχε γυρίσει ακόμα στο μενεξελί. Εκείνο το ρόδινο συννεφάκι, λες και την ακολουθούσε.

Ο Τζώνης στεκότανε στην ίδια θέση, εκεί που είχε σηκωθεί. Τέλος, το πήρε απόφαση πως έφυγε η καρό-

καμέα: κόσμημα από πολύτιμη πέτρα εγχάρακτη.

ταμάμ: επίρρ., (λ. αραβ.), στην ώρα, την κατάλληλη στιγμή.

τσα, και με αργή περπατησιά πήγε και κάθισε στο κατώφλι μιας πόρτας, στην αρχή του σοκακιού, εκεί που ερχότανε κάθετα το σοκάκι του Σκλαβούνου. Εκεί που ήτανε σταματημένη πρωτύτερα η καρότσα. Έβγαλε ασυναίσθητα τη φουσαρμόνικά του από την τσέπη του παντελονιού, κι αρχίνισε να παίζει. Σιγανά, διακριτικά, ψαχουλεύοντας, σα να μην ήταν βέβαιος για τα αισθήματά του ή για το πώς να τα εκφράσει. Πού και πού, ξέφευγε μια τρίλια* από κείνον τον πεταχτό σκοπό του Ζιζή ή της Ζιζής*. Οι γειτόνισσες βγήκανε στα παράθυρα.

- Τζώνη, για ποια μερακλώθηκες;
- Τζώνη, μου κάνεις απιστίες;
- Τζώνη μου, θα σε περιμένω απόψε.
- Τζώνη, με θες γιαβουκλού* σου;

Τ' ωχρό του πρόσωπο γίνηκε παντζάρι. Είχε ξεχαστεί. Είχε ξεχάσει πως δε βρισκότανε στη μοναξιά του. Έχωσε τη φουσαρμόνικα στην τσέπη του και το 'βαλε στα πόδια, και πίσω του τον κυνηγούσανε τα γέλια κι οι φωνές.

Το άλλο πρωί, δεν πήγε να πιάσει δουλειά στο ντουσεμέ. Μονάχα το απογεματάκι, αφού πέρασε απ' το μπαρμπέρη και ξουρίστηκε —όχι τζάμπα, ο μπαρμπέρης πληρώθηκε βάζοντάς του ένα τσαλίμι*, που τον έστειλε τρικλίζοντας όξω από το μαγαζί— κι όταν πια ο

τρίλια: γρήγορος μουσικός ρυθμός.

ο Ζιζής: το μικρό ποντικάκι που συντρόφευε τον Τζώνη στην τρώγλη που έμενε.

γιαβουκλού: (λ. τουρκ.), ερωμένη.

τσαλίμι: (λ. τουρκ.), επιδέξια κίνηση παλαιστή, εδώ τρικλοποδιά.

ήλιος άφησε στον ίσκιο το κεπέγκι* του καρσινού* αχτάρη*, ο Τζώνης, φρεσκοξυρισμένος και με στριμμένο μουστάκι, ξανάπιασε το πόστο του στο κατώφλι εκείνου του σπιτιού, που ερχότανε ντουρσεκλίδικο* με του Σκλαβούνου το σοκάκι.

Σήμερα, ο Κοσ και Κα Αλιφάντη φτάσανε πιο νωρίς. Ο ίσκιος δεν είχε ακόμα ξεπεράσει τα πάνω παράθυρα του δίπατου σπιτιού. Ο κύριος Αλιφάντης κατέβηκε απ' την καρότσα και ζύγωσε το μαστρο-Γιάννη.

— Λοιπόν, τελεύομε αύριο;

— Τελέψαμε από σήμερα. Μονάχα, αύριο να κοπανίσουμε λιγάκι τις μαλτεζόπλακες με το σφυρί, για να θηλιάσουνε πιο στέρα. Και το απογεματάκι, ας πούμε τέτοια ώρα, παραδίνομε το ντουσεμέ.

— Η άλλη άκρια, πέρα, εκεί που βρίσκει το χωματόδρομο, δεν έχει φόβο να λασκάρει;

— Έλα να δεις τι χτίσιμο της έκανα.

— Πάμε — και κινήσανε για κει.

Ο Τζώνης, στο κατώφλι του, αψηφώντας ολάκερη την πλάση, έβγαλε τη φουσαρμόνικα κι αρχίνισε να παίζει εκείνο τον πεταχτό σκοπό. Αυτόν είχε καταλήξει να διαλέξει, αφού παιδεύτηκε όλη νύχτα. Η αγάπη θέλει χαρά, όχι μελαγχολίες.

Η κυρία, μες στην καρότσα, ήτανε ντυμένη ολόιδια όπως χτες, φιογκάκια, κορδελάκια, πλισεδάκια, μόνο

κεπέγκι: ξύλινο καταπέτασμα παραθύρου ή βιτρίνας, που όταν ανοίγει διπλώνει προς τα πάνω.

καρσινός: αντικρινός.

αχτάρης: (λ. τουρκ.), πωλητής αρωματικών φυτών και φαρμάκων.

ντουρσεκλίδικος: γωνιακός.

πως όλα, φουστάνι, τόκα, ομπρελίνο, αντί θαλασσιά, ήτανε κίτρινο λεμονί. Κι εκείνο το συννεφάκι, ψηλά στον ουρανό, γύριζε σήμερα στο χρυσαφί. Καθότανε με το πρόσωπο μισογυρισμένο προς τα εδώ, ακίνητη κάτω απ' τ' ανοιχτό λεμονί ομπρελίνο. Τα μεγάλα κουκλίστικα μάτια της, φουντουκιά με χρυσαφιές κουκίδες, λες και κοιτάζανε δίχως να βλέπουνε τίποτα, δίχως τίποτα ν' αποτυπώνουν. Δε γύρισε να δει τον Τζώνη, μπορεί και να μην άκουγε τη φουσαρμόνικα. Τα πράγματα του κόσμου περνούσανε πάνωθ' της δίχως να την αγγίζουν. Τίποτα δε σάλευε πάνω στο πρόσωπό της, τα ματόφυλλά της δεν παίζανε ούτε μια φορά. Έδινε την εντύπωση της αυτάρκειας, της αυτοτέλειας — όπως ταιριάζει να 'ναι η απόλυτη ομορφιά. Δεν καμάρωνε, όχι, δεν καμάρωνε: ήτανε σα να κοίταζε μέσα σ' ένα καθρέφτη και να διαπίστωνε, ψυχρά, τη μοναδικότητά της, έχοντας συναίσθηση πως δεν υπάρχει τίποτα το ενδιαφέρον περ' από τον εαυτό της. Όχι εγωισμός ή αυταρέσκεια: η ολοκλήρωση, το τέλειο, που δεν είχε καμιά επιθυμία. Κάτι σα Νιρβάνα*. Και στο μεταξύ, ο Τζώνης δος του κι έπαιζε τον πεταχτό σκοπό στη φουσαρμόνικα.

Ο κύριος Αλιφάντης είχε ξεμπερδέψει με την επιθεώρηση και ξαναγύρισε στην καρότσα.

— Όστε αύριο παραδίνομε, είπε του μαστρο-Γιάννη Μπιτί*! —κι ύστερα στράφηκε στην κυρία του:— Μανταμίτσα, εσύ να κάνεις την πρώτη βόλτα στον καινούριο ντουσεμέ. Να τον εγκαινιάσεις. Να τον πατήσει το γουρλίδικο ποδαράκι σου.

Έπαιξε τα ματόφυλλά της, μια φορά. Κατέβηκε απ' τη βικτόρια, κρατώντας στο δεξί της χέρι το ανοιχτό

Νιρβάνα: κατάσταση ανυπαρξίας.

μπιτί: (λ. τουρκ.), τέλος, τελείωσε.

ομπρελίνο, κι ανασηκώνοντας με το ζερβί τη φούστα της, για να μη σέρνεται χάμω η ουρά. Ξεκινήσανε μαζί, φαρφουρένια* και λεπτοκαμωμένη πλάι στον όγκο του άντρα της, σέρνοντας πίσω της μια μυρωδιά ροδόσταμο. Η επιδερμίδα της, ήταν άσπρη, γαλατένια, φοδραρισμένη ροζ. Ο Τζώνης την παρακολουθούσε με το μάτι, δίχως να σταματάει το παίξιμο, που τώρα γίνηκε πιο πεταχτό, σαν εμβατήριο. Στα παράθυρα οι γειτόνισσες κουτσομπολεύανε, αφήνοντας τον Τζώνη στην ησυχία του.

— Καλέ, γιατί κρατάει την ομπρέλα της ανοιχτή;
Έφυγε ο ήλιος.

— Θα 'ναι η μόδα ως φαίνεται.

— Μισή πορτσιόνα* . Εφταμηνίτικια.

— Τι της ρέχτηκε* , κοτζάμ άντρας, και την πήρε;

— Τυχερά, κυρία Μερόπη μου.

— Γυναίκα του είναι ή μαντινούτα* του;

— Να τη φυσήξεις, θα πέσει χάμω.

— Νοστιμούλα, ωστόσο.

— Ας είν' καλά τα λούσα. Ντύσ' τηνε μ' ένα τσιτάκι, και σου λέω 'γώ.

Πήγανε κι ήρθανε, δίχως τίποτα να σαλέψει πάνω στο πρόσωπό της. Ανέβηκε στη βικτόρια, κοντυλένια, μη μου άπτου* . Ξαφνικά, ο Τζώνης σταμάτησε να παίζει, σηκώθηκε, έβαλε τη φουσαρμόνικα στην τσέπη του, και, βιαστικά, πήγε στην καρότσα και γονάτισε με το

φουρφουρένιος: κατασκευασμένος από πορσελάνη.

πορτσιόνα: μερίδα.

τι της ρέχτηκε: τι της ορέχτηκε, τι της ζήλεψε.

μαντινούτα: αγαπητικιά.

μη μου άπτου: μη με αγγίζεις· μτφ. λεπτεπίλεπτος, ντελικάτος.

ένα γόνατο μπρος στο μαρσπιέ* . Σήκωσε τα μάτια του στο πρόσωπό της.

— Vous permettez, madame* .

Έπαιξε τα ματόφυλλά της, μια φορά. Ο κύριος Αλιφάντης ξεκαρδίστηκε στα γέλια.

— Σήκω μωρέ! Δεν καταλαβαίνει φράγκικα η κυρία μου.

Ο Τζώνης, γονατιστός, χαμογέλασε με συγκατάβαση, σα να 'θελε να πει: εμένα, δε με ξεγελνάς, ή: εσύ κοίταζε τη δουλειά σου, δε νιώθεις από τέτοια.

— Vous permettez, n' est-ce pas, madame;*

Και με το μανίκι του σφούγγισε τα λουικένζ γοβάκια της, που είχανε ασπρίσει από τον άμμο. Ύστερα σηκώθηκε, έκανε με αξιοπρέπεια μια ρεβερέντζα* και τραβήχτηκε πιο πέρα. Τα ματόφυλλά της δεν ξαναπαίξανε.

— Κοίτα, κοίτα, κυρία Μερόπη μου.

— Τι έγινε; Τι έγινε;

— Της φίλησε τα ποδάρια.

— Ο λωλός; Ο λωλός;

— Ο λωλός. Ο Τζώνης.

— Άκουσες, κυρία Ζωή μου; Τσ' είπε, κούτσα μου* το μεγαλείο σου.

— Όχι, όχι.

μαρσπιέ: (λ. γαλλ.), σκαλοπάτι της άμαξας, αναβατήρας.

vous permettez madame: (φρ. γαλλ.), επιτρέπετε, κυρία.

vous permettez, n'est pas, madame?: επιτρέπετε, δεν είναι έτσι κυρία;

ρεβερέντζα: (λ. γαλλ.), υπόκλιση.

κούτσα: κούκλα.

- Το 'πε φράγκικα.
- Ο λωλός;
- Ο λωλός.
- Φράγκος είναι ή Ρωμιός;
- Ποιος; Ο λωλός;
- Ο λωλός.

Ο Παναής ο γιαπιτζής* , που είχε κάνει τη βόλτα του πάνω στην ταβέρνα, ήβαλε τη φούχτα του στο δεξί του αυτί:

Αραμπάς περνά, σκόνη γί-νεταίαι,
σήκω το φου-στανάκι σου να μη σκονί-ζεται.

— Μερσί, μουσιού! φώναξε του Τζώνη ο κύριος Αλιφάντης και κάθισε πλάι στην κυρία του. — Ωρεμβουάρ για αύριο, και με το μπαρδόν!

Διάβολε! δε θα του 'τρωγε το μάτι με τα ψωροφράγκικά του, αυτός ο ντιπ ζευζέκης* , ο λωλός.

Η καρότσα ξεκίνησε με συνοδεία το χρυσαφί συννεφάκι.

Τα παιδιά τριγυρίζανε τον Τζώνη κι αγναντεύανε να ξεμακραίνει τ' ομπρελίνο, κίτρινο λεμονί μες στον ίσκιο, στου Σκλαβούνου το σοκάκι.

Και η κυρία του Κου Αλιφάντη, σαν έφτασε μαζί του μέσα στην καρότσα το άλλο δειλινό, είχε καρφιτωμένα στο στήθος της, μαζί με την αλυσιδίτσα του γυάλινου ρολογιού, δυο αμπέρια* μ' ένα φυλλαράκι. Σίγουρα τα φορούσε δίχως κανένα νόημα, όπως δεν παίζουν και κανένα ρόλο σ' αυτή την ιστορία, εξόν περιγραφικό. Ή

γιαπιτζής: οικοδόμος.

ζευζέκης: ανίκανος, μπουνταλάς.

αμπέρι: το άνθος της γαζίας.

διακοσμητικό. Ταιριάζανε πολύ όμορφα με τ' ομπρελίνο και το φουστάνι της, και τα δυο μενεξελί ανοιχτό —φραμπαλαδάκια, κορδελάκια, φιογκάκια, πλισεδάκια— όπως και με το μενεξελί συννεφάκι ψηλά στον ουρανό, που είχε ξεμείνει εκεί, μια κι είχε πέσει το μελτέμι.

Ο κύριος Αλιφάντης, με τα μπλου του σήμερα, επίσημος, κατέβηκε απ' την καρότσα. Τον υποδέχτηκε ο Χατζή Σάββας.

— Μουχτάρ* εφέντη, σου παραδίνω τον ντουσεμέ. Γκιουζέλ*, ε;

— Άφεριμ*, άφεριμ.

— Έλα μαζί μου να τον επιθεωρήσεις.

Πήγανε ώσαμε την άλλη άκρη και γυρίσανε, ανάμεσα σε μια διπλή παράταξη από ανοιχτά παράθυρα, μάτια και γλώσσες.

— Γκιουζέλ, ε; ξανάπε ο κύριος Αλιφάντης.

— Τσοκ* γκιουζέλ.

— Υπόγραψε πως τον παράλαβες.

Του 'δωσε ένα χαρτί με το σουλτανικό τουρά* και με τούρκικα γράμματα. Ο μουχτάρης έβγαλε από τη τσέπη μια μπρούτζινη σφραγίδα κι ένα μικρό ταμπόν. Το άνοιξε, πάτησε τη σφραγίδα στο μενεξελί μελάνι, ακούμπησε το χαρτί στη φούχτα του, για να 'ναι μαλακιά η επιφάνεια και να πιάσει το μελάνι, και βούλωσε την απόδειξη.

Τα παιδιά του μαχαλά είχανε τριγουρίσει την καρότσα και χαζεύανε την ομορφιά του κόσμου. Τη χαζεύανε μα-

μουχτάρ: (λ. τουρκ.), πρόεδρος της κοινότητας.

γκιουζέλ: (λ. τουρκ.), όμορφος.

άφεριμ: επίρρ., (λ. τουρκ.), μπράβο.

τσοκ: (λ. τουρκ.) πολύ.

τουράς: (λ. τουρκ.), σουλτανικό μονόγραμμα.

γεμένα — κι ανήσυχα μαζί, με καρδιοχτύπι, σα να 'χανε το προαίσθημα πως κάτι θα 'παιρνε μαζί της η κυρία, φεύγοντας απόψε τελειωτικά. Νιώθανε προκαταβολικά μια στέρηση. Εκείνη, όλο το διάστημα, καθισμένη μες στην καρότσα, κάτω από τ' ανοιχτό μενεξελί ομπρελίνο, κοίταζε τον εαυτό της, με τα χρυσαφένια φουντουκιά της μάτια στυλωμένα στο φανταστικό καθρέφτη. Τα ματόφυλλά της δεν παίζανε ούτε μια φορά.

— Ε, είπε ο κύριος Αλιφάντης, ανεβαίνοντας στην καρότσα, ανοιχτόκαρδος όπως πάντα και διαχυτικός.
— Καροτσιέρη, τράβα τα λουριά!

Η καρότσα ξεκίνησε με καλπασμό. Ο κ. Αλιφάντης κούναγε τα χέρια του στ' αραδιασμένα παράθυρα, δεξιά ζερβά:

— Γεια σας! Γεια σας! Καλορίζικος ο καινούριος ντουσεμές!

Ξαφνικά, ο Τζώνης ο Χαρχάλας ξεπετάχτηκε από κάπου κι αρχίνισε να τρέχει πίσω από την καρότσα. Το μενεξελί ομπρελίνο είχε ανακατευτεί με το μενεξί σούρουπο του σοκακιού.

Τα παιδιά αλαφιάσανε*. Δε τα 'χε ξεγελάσει το προαίσθημά τους.

— Τζώνη! Τζώνη!

— Τζώνη! Γύρισε πίσω!

— Τζώνη!

Ο Τζώνης, μακροκάνης, έτρεχε πίσω απ' την καρότσα μ' ανοιχτές και γρήγορες δρασκελιές.

— Τζώνη! Τζώνη!

Απ' το σοκάκι του Σκλαβούνου, η καρότσα έστριψε στο Χαλεπλί σοκάκι, ο Τζώνης δέκα μέτρα πίσω της. Σα

αλαφιάζω: τρομάζω.

φτάσανε στο ντουρσέκι* τα παιδιά και στρίψανε κι αυτά, είδανε την καρότσα και το Τζώνη στην άλλη άκρη του σοκακιού.

— Ίσα παιδιά!

Μονάχα ο Σταυράκης είπε:

— Εγώ δεν πάω — και γύρισε πίσω, μουρμουρίζοντας:

Καλά κάνει ο Τζώνης...

Η καρότσα έστριψε δεξιά. Είχε μεγαλώσει η απόσταση που τη χώριζε από το Τζώνη, μα ώσπου να πεις κίμινο έστριψε κι αυτός.

— Ίσα, παιδιά!

Η γραμμή των παιδιών αραίωσε κομπολόι. Μπροστά έτρεχε ο Γιακουμής. Στο κάτω ντουρσέκι του Χαλεπλί, σταμάτησε και κοίταξε δεξιά, στο Τσιβελί Ντουβάρι. Ούτε καρότσα φαινότανε, ούτε Τζώνης. Ούτε και το σοκάκι που έβγαλε λοξά στου Ζέρβα το φούρνο.

Φτάσανε και τ' άλλα παιδιά, ένα ένα.

— Τρεχάτε βρε! Γιατί σταθήκατε;

— Πάει ο Τζώνης.

— Πού πάει;

— Έφυγε. Πέρα.

— Μπορεί να ξαναγυρίσει.

Μα όλα ξέρανε πως δε θα ξαναγύριζε ο Τζώνης. Πως δεν ξαναγυρίζεις από έναν κόσμο σαν αυτόν που πήγαινε ο Τζώνης.

Πήρανε το δρόμο πίσω για τ' Αλάνι* .

— Δε θα ξαναγυρίσει ο Τζώνης;

— Όχι, δε θα ξαναγυρίσει.

ντουρσέκι: γωνία.

αλάνι: ή αλάνα· ανοιχτός χώρος σε κατοικημένη περιοχή.

— Μπορεί να ξαναγουρίσει.

— Δε θα ξαναγουρίσει.

Ούτε ο Τζώνης θα ξαναγουρίσει, ούτε η ομορφιά του κόσμου. Πάει. Τέλεψε.

Στ' Αλάνι, τα κορίτσια, που παίζανε «λέγκε λέγκε ρεστερά* », σταματήσανε το παιχνίδι τους.

— Πού ήσασταν; Από πού γυρίζετε λαχανιασμένοι;

— Έφυγε ο Τζώνης.

— Ε, κι απέ;

Άπονα θηλυκά...

Κανένας δε ήξερε τι απόγινε ο Τζώνης. Ξεχάστηκε με τον καιρό. Πότε και πότε, τα παιδιά τον βάζανε στο νου τους, κοντά σ' αυτόν και την κοκώνα* μέσα στην καρότσα.

Και οι εφημερίδες αγνοήσανε την εξαφάνιση του Τζώνη. Κι οι τρεις ελληνικές εφημερίδες, που βγαίνουν εκείνο τον καιρό. Δυο πρωινές και μια απογευματινή, που όλες κυκλοφορούσανε ωστόσο κατά τις τέσσερις μετά το μεσημέρι γενικά δισέλιδες. Ο γερο-καμπούρης εφημεριδοπώλης —τα παιδιά τον παίρνανε από πίσω και τον φωνάζανε «γαρδαρόμπα»— διαλαλούσε στα σοκάκια:

— Μεγάλη εφημερίς με σπουδαίας ειδήσεις!

Και οι νοικοκυρές τον φωνάζανε στο σπίτι και του προσφέρανε παξιμαδάκι και καφέ. Ύστερα συνέχιζε το γύρο του:

— Μεγάλη εφημερίς με σπουδαίας ειδήσεις!

«Με σπουδαίας ειδήσεις». Και όμως δε γράψανε τίποτε για την εξαφάνιση του Τζώνη, απασχολημένες με τους καυγάδες τους και με άλλα σοβαρά ζητήματα. Να,

ρεστερά: παιδικό παιχνίδι.

κοκώνα: κυρία, κυρά.

λόγου χάρη, η πιο λογία από τις δυο πρωινές εφημερίδες είχε προκηρύξει εκείνες τις μέρες ένα διαγωνισμό που άφησε εποχή: «Εάν δεν ήσθε αυτό το οποίο είσθε, τι θα ηθέλατε να ήσθε;» Και βραβεύτηκε αυτή η απάντηση με το βαθύ νόημα: «Εάν δεν ήμην αυτό το οποίο είμαι, θα ήθελον να ήμην χρυσαλλίς περιιπταμένη από άνθους εις άνθος». Άφησε εποχή στην κοινωνία και σχολιαζότανε στα σαλόνια.

Όπως και να 'ναι, ο Τζώνης δεν ξαναφάνηκε στου Χατζηφράγκου.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί για τη νεαρή κυρία Αλιφάντη το χαρακτηρισμό «η ομορφιά του κόσμου». Να επισημάνετε βασικά σημεία της περιγραφής που να δικαιολογούν την παραπάνω φράση.
2. Πώς αντιδρούν από την παρουσία της νεαρής κυρίας στο σοκάκι του Σκλαβούνου α) ο Τζώνης, β) τα παιδιά και γ) οι γυναίκες; Ποια συναισθήματα προκαλούν τις αντιδράσεις τους;
3. Γιατί ειδικά για το Τζώνη στάθηκε μοιραία η συνάντηση με την όμορφη κυρία;
4. Πώς δικαιολογείτε τη συμπάθεια που αισθάνονται τα αγόρια για τη μοίρα του Τζώνη;
5. Στο εισαγωγικό σημείωμα τονίζεται ότι το επεισόδιο έχει ενότητα. Να δικαιολογήσετε αυτή την παρατήρηση. (Προτού απαντήσετε να εξετάσετε τον τοπο του επεισοδίου, τη διάρκειά του και την εξέλιξή του).

Κοσμάς Πολίτης (1893-1974)

Φιλολογικό ψευδώνυμο του Πάρη Ταβελούδη. Γεννήθηκε στην Αθήνα. Όταν ήταν δυο χρονών η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στη Σμύρνη. Από εκεί ξαναγύρισε στην Ελλάδα μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Τα μυθιστορήματά του διακρίνονται για την εκφραστική τους λεπτότητα και μια έντονη λυρική διάθεση· είναι πολύ διαποτισμένα από τα βιώματα της παιδικής του ηλικίας. Είναι ένας από τους πιο αξιόλογους πεζογράφους της γενιάς του '30. Έργα του: Λεμονοδάσος (1928), Εκάτη (1934), Ερόικα (1938), Τρεις Γυναίκες (1943), Το Γυρί (1945), Η Κορομηλιά (1955), Στου Χατζηφράγκου (1964) κ.ά. Ύστερα από το θάνατό του εκδόθηκε το μυθιστόρημα Τέρμα, που ο συγγραφέας δεν πρόλαβε να τελειώσει.

Ομαδική φωτογραφία λογοτεχνών της γενιάς του '30. Διακρίνονται όρθιοι από αριστερά οι: Θ. Πετσάλης, Η. Βενέζης, Ο. Ελύτης, Γ. Σεφέρης, Α. Καραντώνης, Στ. Ξεφλούδας και Γ. Θεοτοκάς· καθιστοί οι: Αγγ. Τερζάκης, Κ.Θ. Δημαράς, Γ. Κατσίμπαλης, Κ. Πολίτης και Ανδρ. Εμπειρικός.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 3ου ΤΟΜΟΥ

Γιώργος Σεφέρης: Πάνω σ' έναν ξένο στίχο (Ποιήματα εκδ. Ίκαρος).....	6
Ελένη (Ποιήματα εκδ. Ίκαρος)	11
«Επί Ασπαλάθων...» (Ποιήματα εκδ. Ίκαρος)	18
Ο βασιλιάς της Ασίνης	21
Τελευταίος Σταθμός (Ποιήματα εκδ. Ίκαρος).....	27
Βιογραφικό σημείωμα.....	35
Ανδρ. Εμπειρικός:	
[Τρία αποσπάσματα]	38
Ηχώ (Ποιήματα, εκδ. Γαλαξίας).....	40
Βιογραφικό σημείωμα.....	41
Ζωή Καρέλη: Του καλοκαιριού (Πρώτη μεταπολεμική γενιά, εκδ. Ίκαρος).....	42
Βιογραφικό σημείωμα.....	43
Γ.Φ. Βαφόπουλος:	
Η ελεγεία των αδελφών (Ποιήματα εκδ. Εστίας).....	44
Βιογραφικό σημείωμα.....	46
Γ. Σαραντάρης: Δεν είμαστε ποιητές σημαίνει...(Νεωτερικοί ποιητές του μεσοπολέμου, εκδ. Σόκολης)	47
Βιογραφικό σημείωμα.....	48
Γ. Ρίτσος: Ρωμιοσύνη	49
Ο τόπος μας.....	53
Ανυπότακτη πολιτεία (εκδ. Κέδρος).....	54
Αυτόπτης μάρτυρας (εκδ. Κέδρος)	60
Βιογραφικό σημείωμα.....	61
Ν. Καββαδίας: Πούσι.....	63
Βιογραφικό σημείωμα.....	65
Ν. Εγγονόπουλος: Νέα περί του Θανάτου (Ποιήματα, εκδ. Κέδρος)	66
Βιογραφικό σημείωμα.....	68

Μελισσάνθη:	
Στη νύχτα που έρχεται (Ποιήματα Β', εκδ. των Φίλων)...	69
Βιογραφικό σημείωμα.....	71
Οδ. Ελύτης: Η τρελή ροδιά (Προσανατολισμοί, εκδ. Γαλαξίας).....	72
[Στα χτήματα βαδίσαμε όλη μέρα...] (εκδ. Γλάρος).....	75
Η Μαρίνα των βράχων (Προσανατολισμοί, εκδ. Ίκαρος)..	78
Το Άξιον Εστί (εκδ. Κέδρος).....	84
Ο Ύπνος των γενναίων	88
Βιογραφικό σημείωμα.....	92
Νικηφ. Βρεττάκος:	
Της Σπάρτης οι πορτοκαλιές.....	94
Δυο μητέρες νομίζουν ότι είναι μόνες στον κόσμο (Εκλογή, εκδ. Θεμέλιο).....	94
Ο Κορυδαλλός του πρωινού (Το βιβλίο της Μαργαρίτας).	96
Ειρήνη.....	98
Βιογραφικό σημείωμα.....	99

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Η πεζογραφία του Μεσοπολέμου

Εισαγωγή	101
Στρ. Μυριβήλης:	
Η ζωή εν τάφω (εκδ. Φίλων του Βιβλίου).....	104
Η μυστική παπαρούνα	105
Ζάβαλη μάικω	110
Τοπίο (Το πράσινο βιβλίο, εκδ. Εστίας).....	116
Βιογραφικό σημείωμα.....	123
Κοσμάς Πολίτης:	
Στου Χατζηφράγκου (εκδ. Καραβίας).....	124
Βιογραφικό σημείωμα.....	141

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «Διατίθεται με τιμή πώλησης». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.